

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Π Ε Τ Ρ Ο Σ Χ Α Ρ Η Σ

ΕΤΟΣ ΝΒ' — ΤΟΜΟΣ 103^{ος} — ΤΕΥΧΟΣ 1214

Ἀθήναι, 1 Φεβρουαρίου 1978

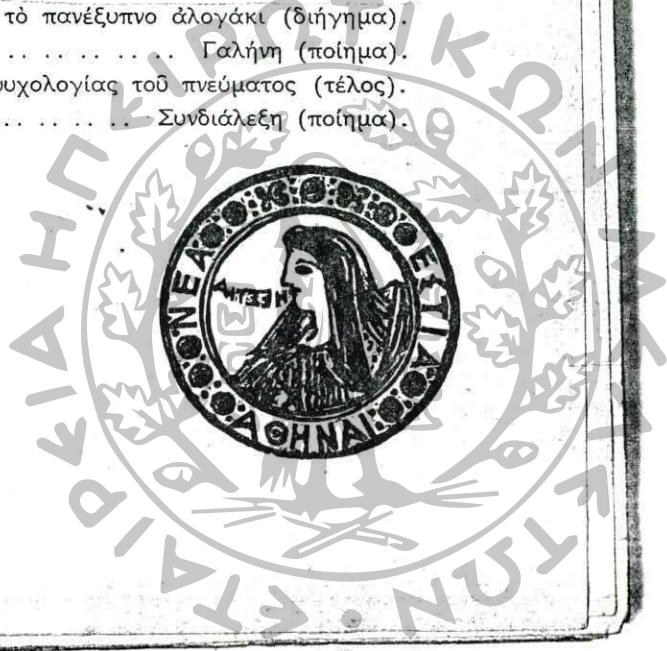
Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ	Παραγγελιά σέ μιά κούκλα (ποίημα).
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	Προβλήματα κ' ἐρωτήματα: "Ένα απροσδόκητο ἐρώτημα.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	Στή γέφυρα τῆς Ἀθινῶν (πεζό τραγούδι).
ΠΑΝΑΓ. Σ. ΣΑΜΑΡΤΖΗΣ (ἀνακοίν. ΓΙΩΡΓΟΥ Ν. ΚΑΡΤΕΡ)	Ἡ κηδεία τοῦ Σολωμοῦ.
ΑΓΛΑΪΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ	Ὁ Καζαντζάκης στὸν κινηματογράφο.
ΑΛΚ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ	Δυτικοευρωπαϊκοὶ περίπατοι (Παρίσι).
ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ	Ὁ Προβατοκάπηλος (πράξη β').
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΚΑΤΣΑΚΗΣ	Ἀπολογία ἀδυνάτων (ποίημα).
ΜΠΑΜΠΗΣ Δ. ΚΛΑΡΑΣ	Τί δὲν εἶδε ὁ Γκαρωντὺ στὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα (μελέτη).
ΣΗΛΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ	Ὁ λογαριασμὸς (διήγημα).
ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ	Τέσσερα γράμματα τοῦ Χρ. Χρηστοθασίλη στὴν Κατίνα Παπαῖ.
ΔΗΜ. ΧΡ. ΣΕΤΤΑΣ	Ἀστρούλης, τὸ πανέξυπνο ἀλογάκι (διήγημα).
ΝΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ	Γαλήνη (ποίημα).
ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ	Προβλήματα ψυχολογίας τοῦ πνεύματος (τέλος).
ΑΛΚΜΗΝΗ ΚΟΓΓΙΔΟΥ	Συνδιάλεξη (ποίημα).

Στὸ τεῦχος τοῦτο :

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ
ΚΑΙ Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

★

ΤΕΣΣΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΠΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης (1861 - 1937) σύνδεσε το όνομά του με την ήρωϊκή εποχή των πρώτων χρόνων της νεοελληνικής πεζογραφίας, όταν αυτή ανίχνευε τις ρίζες της. Η ήθογραφία και η λαογραφία είναι το κλίμα του. Και όπως ο Κρυστάλης, άντλησε από την ειδυλλιακή και χυμώδη ζωή της ήπειρωτικής υπαίθρου το υλικό, που διάσωσε στα έργα του.

Γεννήθηκε στο Σούλι — Χρηστοβασίλη με το όνομα Χρήστος Ζουλάτης, το 1861. Σ' αυτό το μικρό χωριό «με τα δέκα σπιτάκια του», όπως μας το περιγράφει ο ίδιος στα «Φύλλα της Ζωής» του I, έμαθε τα πρώτα γράμματα κι' ένοιωσε την άγνη ζωή του βουνού και του κάμπου. Συμπληρώνει τις σπουδές του στη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη με τη βοήθεια ενός θείου του. Γυρίζει στα υπόδουλα Γιάννενα, όπου κάνει το δάσκαλο. Φλογερός πατριώτης, προκαλεί την προσοχή των Τούρκων. Αρχίζουν οι διώξεις, που τον αναγκάζουν να καταφύγει στην Αθήνα. Εκεί εργάζεται στην «Ακρόπολη» του Γαβριηλίδη και συμμετέχει στις κινήσεις που αποβλέπουν στην προπαρασκευή του άπελευθερωτικού αγώνα του υπόδουλου Έλληνισμού. Και προσφέρει θετικές υπηρεσίες ως Γραμματέας της πατριωτικής έταιρείας «Έλληνισμός» του Νεοκλή Καζάζη.

Την ίδια εποχή δημοσιεύει και τα πρώτα του πεζογραφήματα με τον τίτλο «Διηγήματα της Στάνης» (1898). Ακολουθούν τα «Διηγήματα της Ξενητιάς» και τα «Διηγήματα του βουνού και του κάμπου». Παράλληλα δημοσιεύει σε εφημερίδες και περιοδικά πατριωτικούς στίχους, πεζά με περιγραφικό και φυσιολατρικό περιεχόμενο, λαογραφικά κείμενα, όπου ζωντανεύουν οι μνήμες των παιδικών και νεανικών χρόνων και όπου από κάθε γραμμή ξεπηδάει η ά-

γάπη του για τη γενέθλια γη. Και είναι τότε που πολιτογραφείται μεταξύ των νεοελλήνων συγγραφέων, που σκύβουν πάνω από την ελληνική γη και το λαό της για να καταγράψουν τους παλμούς της, το χρώμα της, τους ανθρώπους της. Είναι η εποχή, που η Ελλάδα αρχίζει να γνωρίζει τον έαυτό της μέσα από το Κίνημα του Δημοτικισμού, την απότιναξη του ζυγού της στείρας προγονοπληξίας, και τη στροφή προς το λαϊκό μας πολιτισμό, που δικαιώνει τη συνέχεια της φυλής. Η ήττα του 1897 στάθηκε ένα όδυνορό μαστίγωμα, που άφύπνισε τις κοιμισμένες δυνάμεις του Έθνους. Και ο Χρηστοβασίλης δίνει, με τον έντονο δυναμισμό του, το παρών στο ανανεωτικό αυτό κίνημα.

Από χρόνια έχει εγκαταλείψει το οικογενειακό όνομα Ζουλάτης κι' έχει πάρει το όνομα Χρηστοβασίλης, από το μικρό χωριό του, θέλοντας έτσι να υποδηλώσει τη σουλιώτικη καταγωγή του, για την όποιαν ήταν περήφανος και την όποιαν δεν άφηνε εύκαιρία που να μη θυμίζει στους άλλους.

Οι νικηφόροι πόλεμοι του 1912 - 1913 και η άπελευθέρωση της ήπειρωτικής πρωτεύουσας φέρνουν τον Χρηστοβασίλη στα Γιάννενα. Από τότε δεν θα τα εγκαταλείψει. Εκεί, εκτός από πνευματική, θα αναπτύξει και δημοσιογραφική και πολιτική δράση. Το 1923 εκδίδει τη δισεβδομαδιαία εφημερίδα «Έλευθερία» και το 1926 και 1935 εκλέγεται βουλευτής, με τη σημαία του Λαϊκού Κόμματος. Ένθουσιώδης και φανατικός, δίνεται ολόκληρος σε ό,τι κάθε φορά καταπιάνεται. Η εφημερίδα και η πολιτική τον άπορροφούν τόσο, που δεν βρίσκει καιρό να δώσει καθαρή λογοτεχνική δουλειά. Έτσι στα τελευταία χρόνια του θα δημοσιεύσει ένα μόνο βιβλίο, τα «Διηγήματα του μικρού σχολείου» (1935), όπου κυ-

ο Χρ. Χρηστοβασίλης στα Γιάννενα
για την έκδοση του βιβλίου
«Διηγήματα του μικρού σχολείου»
το 1935

ριαρχ
του ζ
Ο
στούς
φίας.
του γι
μαράς
Τραυλ
Γρανίτ
σθητά
φίες μ
σότερο
ρισσότι
όμως
έδωσε
που μ
προσφέ
γραφικ
είναι έ
κατοπι
νεοελλ
Η έ
κυρα
το 193
την Η
να κατ
κεί να
την Κέ
πόδιζε
που κα
όπου ζ
ροικία.
1919
με την
της, σ
μια άπ
«Γράμμ
Γρηγόρ

Αγαπη
... Δέ
για τη
Είναι
πό τον
Τό γρά
— είναι
στελλόμε
άπό ένα

ριαρχοῦν οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τῆ μαθητικῆ τοῦ ζωῆ.

Ὁ Χρηστοθασίλης δὲν ἀνήκει βέβαια στοὺς κορυφαίους τῆς ἐλληνικῆς πεζογραφίας. "Εβᾶλε ὅμως κι' αὐτὸς τὸ λιθαράκι του γιὰ τὸ οἰκοδόμημά της. Ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς γράφει²: «Ὁ Χρηστοθασίλης, ὁ Τραυλαντώνης, ὁ Σπηλ. Πασαγιάννης, ὁ Γρανίτσας δὲν μπόρεσαν νὰ ξεπεράσουν αἰσθητὰ τὴ λαογραφικὴ ἔμπνευση. Ἡθογραφίες μᾶς ἄφησαν οἱ δυὸ πρῶτοι, μὲ περισσότερο τάλαντο ὁ Χρηστοθασίλης, μὲ περισσότερη τεχνικὴ ὁ Τραυλαντώνης». Αὐτὴ ὅμως ἡ ἠθογραφία τοῦ Χρηστοθασίλη μᾶς ἔδωσε μιὰ γνήσια καὶ καθάρια δημοτικὴ, ποὺ μπορεῖ νᾶναι γεμάτη ἰδιωματισμούς, προσφέρει ὅμως πλούσιο ὕλικό στὴ λαογραφικὴ ἔρευνα. Καὶ οἱ Χρηστοθασίληδες εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνοίξαν τὸ δρόμο γιὰ τοὺς κατοπινούς, μεγάλους καὶ μικρούς, τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων.

Ἡ ἐπικοινωνία τῆς Ἡπείρου μὲ τὴν Κέρκυρα δὲν ἦταν καὶ τόσο εὐκολὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1939, ποὺ ἀνοίξε ὁ δρόμος ποὺ συνδέει τὴν Ἡγουμενίτσα μὲ τὰ Γιάννενα. Ἐπρεπε νὰ κατεβῇ κανεὶς στὴν Πρέβεζα κι' ἀπὸ κεῖ νὰ πάρῃ τὸ καράβι τῆς γραμμῆς γιὰ τὴν Κέρκυρα. Αὐτὸ ὅμως φαίνεται δὲν ἐμπόδιζε τὸν Χρηστοθασίλη νὰ κάνῃ ποὺ καὶ ποὺ κανένα ταξίδι στὸ νησί τῶν Φαιάκων, ὅπου ζοῦσε πολυάνθρωπη ἡπειρωτικὴ παροικία. Σ' αὐτὰ τὰ ταξίδια του, γύρω στὰ 1919 - 1922, ὁ Χρηστοθασίλης συνδέθηκε μὲ τὴν Εἰρήνη Δεντρινιῶ καὶ τὸν κύκλο της, στὸν ὁποῖον ἡ Κατίνα Παπᾶ κατεῖχε μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες θέσεις. Στὸ βιβλίο μας «Γράμματα Δημήτρη Καμπούρογλου καὶ Γρηγόρη Ξενόπουλου στὴν Κατίνα Παπᾶ»³,

καθὼς καὶ στὰ προλεγόμενα τῆς «Κερκυραϊκῆς Σχολῆς» τῆς Εἰρ. Δεντρινιῶ⁴, δινοῦμε τὰ «βιογραφικά» αὐτοῦ τοῦ κύκλου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πέρασαν πολλοὶ κορυφαῖοι τῶν γραμμάτων μας. Φυσικὸ ἦταν γιὰ τὸν Χρηστοθασίλη, περισσότερο ὅμως γιὰ τὴν Κατίνα Παπᾶ, ποὺ ἔκανε τότε τὰ πρῶτα της συγγραφικὰ θήματα, νὰ θέλῃ νὰ συντηρήσῃ αὐτὸ τὸν σύνδεσμο. Καρπὸς τοῦ τὰ τέσσερα γράμματα τοῦ ἡπειρώτη ἠθογράφου πρὸς τὴν συμπατριώτισσά της τῆς Κέρκυρας. Πολλὰ διδάχτηκε ἡ Κατίνα Παπᾶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους της φίλους, τὸν Καμπούρογλου καὶ τὸν Ξενόπουλο. Πολλὰ ὅμως ὠφελήθηκε κι' ἀπὸ τὸν Χρηστοθασίλη, ποὺ τῆς τόνωσε τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο τῆς ὑπαίθρου. Κι' ἀκόμα τῆς δίδαξε μὲ τὰ δικά της ἔργα πῶς νὰ βλέπῃ αὐτὴ τὴ ζωὴ κι' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ γράμματα τοῦ Χρηστοθασίλη, ποὺ τὰ χρωστᾶμε στὴν εὐγενικὴ παραχώρηση τῆς ζωγράφου Ἀγλαΐας Παπᾶ, ἀδελφῆς τῆς Κατίνας, χρονολογοῦνται τὰ τρία πρῶτα στὰ 1922 καὶ τὸ τελευταῖο στὰ 1924. Σ' αὐτὰ μᾶς δίνεται μὲ λεπτομέρειες ἡ ἀτμόσφαιρα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Κι' ἀκόμα οἱ πνευματικὲς ἐπιμειξίες μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἡπείρου πρὶν ἀπὸ 55 χρόνια, πληροφορίες καὶ στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ τὸν ἱστορικὸ τῶν γραμμάτων μας.

Τὰ γράμματα δημοσιεύονται μὲ τὴ γραφὴ τῶν πρωτοτύπων, ἀκόμα καὶ στὴν ὀρθογραφία. Παραλείφθηκαν μόνο τὰ σημεῖα ποὺ δὲν εἶχαν γενικότερο ἐνδιαφέρον. Σημειώσεις στὸ τέλος — ὅπου κρίθηκαν ἀπαραίτητες — βοηθοῦν στὴν καλύτερὴ κατανόηση ὀρισμένων σημείων.

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

I

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γιάννενα 7 Μαχιοῦ 1922

Ἀγαπητὴ φίλη,

... Δὲν ἔχεις δίκιο νὰ μοῦ παραπονήσῃς γιὰ τὴ σιωπηρότητα τοῦ γράμματός μου. Εἶναι μερικὲς σιωπὲς εὐγλωττότερες κι' ἀπὸ τὸν Δημοσθένη κι' ἀπὸ τὸν Κικέρωνα. Τὸ γράμμα μου δὲν περιεῖχε οὔτε μιὰ λέξη — εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ — ἀλλ' ἓνα γράμμα, στελλόμενο ἀπὸ τὰ Γιάννενα στὴν Κέρκυρα, ἀπὸ ἓναν ποιητὴ σὲ μιὰ ποιήτρια, εἶναι ὁ

λάκερο ἔπος, κι' ἂς μὴν ἔχῃ οὔτε μιὰ λέξη! Τὰ καλύτερά μου ποιήματα εἶναι ἐκεῖνα, ποὺ ρέμβασα καὶ δὲν ἔγραψα, κι' οὔτε θὰ τὰ γράψω ποτέ!

Τὸ γράμμα τοῦ Δημητράκη⁵ εἶναι δικό σου καὶ γι' αὐτὸ σοῦ τῶστεῖλα κι' ἂν δὲν εἶταν γιὰ νὰ σ' εὐχαριστήσω, οὔτε θὰ τῶξερες. Εἶμαι γεννημένος γιὰ νὰ προξενῶ χαρὰ κι' ὄχι ποτέ τὴ λύπη. Ἄς εἶναι ἄλλοι ὄργανα τῆς Λύπης!

Μὴ φοβάσαι! Δὲν θὰ τὸν διαφεύξης τὸν

καλὸ μας φίλο! Ὃταν ἡ μάνα - φύση θά-
νη φτερά σ' ἓνα παιδί της, θὰ πετάξῃ καὶ
δὲν θὰ τοῦ εἶναι δύσκολο νὰ πετάξῃ στὰ κορ-
φοδούνια τοῦ Παρνασσοῦ! Κι' ὅτι ἔχει φτε-
ρὰ ἢ φαντασία σου, αὐτὸ δὲν ἐπιδέχεται ἀμ-
φιβολία. Θὰ πετάξῃ καὶ μὴν στενοχωριέ-
σαι γι' αὐτό. Τί δρόμο μοῦ γυρεύεις; Τὰ
πουλιά, ποῦ πετοῦν στὸν ἀγέρα δὲν ἀφίνουν
πίσω τους ἔχνη γιὰ δρόμο. Ὅποιος ἔχει φτε-
ρὰ πετάει! Νὰ τὰ ξαναλέμε, λοιπόν;

Ἀλήθεια! Ποῦ εἶναι δημοσιευμένη τὸ
«Πλατάνου Κηδεία» μου; Σὲ ποιὸ καὶ τί-
νος;

Μοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι δημοσιευμένο σὲ κά-
ποιο ἀναγνωστικὸ τῆς Α' Γυμνασίου κι' ὁ
«Καπετὰν Καλόγερός» μου. Τί τρομεροὶ ποῦ
εἶναι αὐτοὶ οἱ ἐκδότες! Μᾶς ληστεύουν, χω-
ρὶς νὰ μᾶς ρωτοῦν, καὶ δὲν ἔχουν τὴν ἀν-
θρωπιά νὰ μᾶς στείλουν ἓνα ἀντίτυπο!

Ἀλήθεια, σοῦ ὑποσχέθηκα νὰ σοῦ στείλω
διηγήματά μου; Μιὰ μονάχα σειρὰ ἔχω κι'
αὐτὴν μοῦ τὴν πῆρε ἓνας μουρλὸς Δανός,
ποῦ πέρασε ἀπ' ἐδῶ καὶ πάη - πάη γυρεύ-
οντας ἀπάνω στὰ θουνὰ Σαρακατσαναίους
γιὰ νὰ σπουδάσῃ τὸ γλωσσικὸ τους ἰδίωμα
(...) Γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Σαρακατσαναί-
ων εἶναι... φύλλοι στ' ἄχυρα. Φιλοδόξῃσε
φαίνεται κι' αὐτὸς νὰ κάνῃ μιὰ ὥραία τρύ-
πα στὸ... νερό!

Ἀ! Τώρα θυμῆθηκα! Δὲν εἶναι αὐτά,
ποῦ σὰς ὑποσχέθηκα, ἀλλ' ἐκεῖνα ποῦ πού-
λησα στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐκδοθοῦν. Εἶναι
ἑπτὰ βιβλία. Δὲν βγήκαν ἀκόμα. Βγαίνει
κάποιο ἔπος μου, ὁ «Μᾶρκος Μπότσαρης». Θὰ
τὸ ἀπαγγείλω στὰς 11 τοῦ ἐρχόμενου
Αὐγούστου ἐδῶ, ὅταν θὰ τελεσθῇ ἡ Ἑκατο-
ταετηρίδα τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ μεγα-
λοῦ Σουλιώτη⁶ (...) Εἶμαι Γενικὸς Γραμ-
ματέας τῆς Ἐπιτροπῆς, ποῦ θὰ διοργανώσῃ
τὸν πανηγυρισμὸν καὶ θὰ προσκαλέσω ὅλες
τὰς ἡπειρωτικὰς ἐπαρχίες καὶ ὅλες τὰς ἡπει-
ρωτικὰς ἀποικίες νὰ στείλουν ἀντιπροσωπευ-
τικὰς ἐπιτροπὰς. Καὶ ποιὰ ἄλλη τοῦ φύλου
σου ἔχει νὰ στείλῃ τότε ἡ Ἠπειρωτικὴ Ἀ-
ποικία τῆς Κερκύρας⁷; Πρέπει νὰ ξέρῃς
ὅτι θὰ κάνωμε μεγάλα πράγματα τότε γιὰ-
τί ἔχομε Πρόεδρο τὸν Πρίγκηπα Ἀνδρέα!⁸

Τί γίνονται οἱ δικοὶ μας αὐτοῦ πέρα;
Πρῶτα - πρῶτα οἱ Δευτριναῖοι, μεγάλοι καὶ
μικροὶ⁹. Ὑστερα ὁ ἀγαπητὸς μου Μπαστου-
νόπουλος¹⁰, ἡ ἀδελφὴ σας¹¹, ἡ Ἀνεμο-

γιαγνοπούλα¹² — τί ὡμορφο γράμμα πῶκα-
νε στὴν Κατερίνα μου, τὸ στριγλάκι! —
οἱ ἀδελφὲς Σπυροπούλου, οἱ ἀδελφὲς Στρά-
τη¹³, ὁ Δέλφος, ὁ Καμηλιέρης¹⁴ (ὁ πρε-
σβύτερος) κι' οἱ τόσες ἄλλες γνωριμίες μας,
οἱ ὡμορφες, οἱ εὐγενικές, οἱ ὑποχρεωτικές,
οἱ πνευματικές! Πόσο ἐπιθυμοῦσα ἡ ἐγὼ νὰ
εἶμαι Κερκυραῖος ἢ ἐσεῖς αὐτοῦ ὅλοι μαζὶ
νὰ εἴσταν Γιαννιώτες. Ἐμεῖς ἐδῶ στὰ Γιάν-
νινα δὲν ἔχομε κανένα πνευματικὸ κέντρο!
Ζοῦμε μόνον μὲ τὶς ἀναμνήσεις τῶν Ἀρμα-
τωλῶν καὶ Κλεφτῶν καὶ τοῦ φοβεροῦ γιοῦ
τῆς Χάμκως, τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (...)

Γεῖά σου, καλὴ μου φίλη καὶ καλὴ ἀντά-
μωσή.

Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Υ.Γ. Α'. Τί γίνεται ὁ καϊμένος ὁ Θεοτό-
κης ὁ Ντίνος¹⁵;

Υ.Γ. Β'. Νόμιζα ὅτι τέλειωσα καὶ ἐτοι-
μαζόμουν νὰ διπλώσω τὴν ἐπιστολή μου
καὶ νὰ τὴν βάλω στὸν φάκελλο, ὅταν μοῦ
ξεφανερώναται ἡ Ἀνθοῦλα μου μὲ τὸν Βόθ-
να¹⁶ σου, ποῦ ἄρχισε στὴν «Διάπλαση». Τὸ
ρούφηξά μονομιᾶς καὶ περιμένω καὶ τὸ
ἐπόμενο φύλλο νὰ τὸ τελειώσω. Ἀπ' ὅσο
διάβασα μοῦ φάνηκε λαμπρό (...) Σοῦ ση-
μείωσα καὶ μερικὰ λάθη γραμματικὰ — μὴν
ξεχνᾶς ὅτι εἶμαι δάσκαλος! Ἀκουστα.

Τὸ π'οὔ ἀπαιτεῖ ν' ἀκολουθεῖται ἀμέ-
σως ἀπὸ ρῆμα. Ὅχι, «ποῦ στήν κο-
ρυφὴ ἐνώνονται», ἀλλὰ «ποῦ
ἐνώνονται στήν κορυφὴ». Ὅχι, «ποῦ μέσα του ζοῦσαν»,
ἀλλὰ «ποῦ ζοῦσαν μέσα του». Ὅχι τοῦ
«Ἀλωνάρη», ἀλλὰ «τ'
Ἀλωναριοῦ», τοῦ Θερτιοῦ, τοῦ Μαγιοῦ,
τοῦ Ἀπριλιοῦ, τοῦ Μαρτιοῦ κλπ. Ὅχι «δὲ
σώνονται», ἀλλὰ «δὲν σώνονται». Ὅχι
«στὶς γράβες», ἀλλὰ «στὰς γράβες, στὰς
θαλα- νιδιές, τὰς ἀγριές (λογγόμενες
πλαγιές).

II

Γιάννινα 11 Θερτιοῦ 1922

Ἀγαπητὴ μου φίλη,

Ἄν ἤξερες πόση ἐργασία ἔχω: φιλολο-
γική, γλωσσική, ἑκατονταετηριδική, πολιτι-

κή, ἀλ-
ρες Ἀρ-
θ' ἀπορ-
στὸ ὥρ-

Δὲν
γῆσε νὰ
ἀργήσῃ
ληλογρ-
Μόνον
ν' ἀπαν-

Εἶναι
τρι κ ε
διάβασ-
Ἄν ὅλ-
Βόθνα,
τεχνικὸ
θὰ ταχ-
τῆς γυ-
Ἄρσινό
γῆματα
νὰ χω π
γο σου

Ἐδῶ
Ἄν σο-
γιὰ νὰ
σταση
διότι σ-
οἱ διη-
τὰ διη-
τογράφ-
παθε μ-
πὸ τὸν
μοσίευ-
στικὰ τ-
μα 32
σὲ 2-3

Ὁ Δ
ριοῦ συ-
νους. Ν
ἰδίωμα
τὴν ἰδέ-
ναι δυν

Ὁ Δ
ρο ξεφ-
χτικὰ κ
νες. Ὁ
ρω καὶ
τὸν μιμ-
Ὅπο
ἀνώτερο

22

6.12

κή, αλληλογραφική, νὰ τρέχω στὲς διάφορες Ἀρχές γιὰ τὸν ἕνα καὶ γιὰ τὸν ἄλλο, θ' ἀποροῦσες πὼς ἔχω καιρὸ ν' ἀποκριθῶ στὸ ὠραῖο σου γράμμα τῆς 27ης τοῦ Μαγιοῦ.

Δὲν εἶπα τίποτε γιὰ τὸ πλάσμα, ποῦ ἄργησε νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ, κι' οὔτε θὰ εἰπῶ ἀν' ἀργίῃ καὶ πάλε, γιὰτὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀλληλογραφίας εἶναι ζήτημα ψυχικῆς ὁρμῆς. Μόνον οἱ ἔμποροι κι' οἱ τραπεζίτες μποροῦν ν' ἀπαντοῦν σὲ κάθε ὥρα καὶ στιγμῇ.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ μοῦ στείλετε ἕναν ἀντρίκο Βόθνα, γιὰτὶ ὁ παιδικός, ποῦ διάβασα ἔχει τὰ παιδικὰ του ἐλαττώματα. Ἄν ὅλα σου τὰ ἔργα ἔχουν τὴν χάρη τοῦ Βόθνα, τὴν χάρη ποῦ δίνει τὸ διήγημα τὸ τεχνικὸ μὲ τὸ παραμῦθι συνυφασμένο, τότε θὰ ταχτῆς ψηλότερα ἀπὸ τὴν πρυτάνισσα τῆς γυναικειᾶς μας διηγηματογραφίας, τὴν Ἀρσινόη Παπαδοπούλου. Γράψε μου τί διηγήματα ἔχεις καμωμένα ὡς τὰ σήμερα γιὰ νάχω ποσοτικῶς μιὰ ιδέα γιὰ τὸ ὠραῖο ἔργο σου (...)

Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν νεοελληνικά Ζερβοῦ. Ἄν σοῦ εἶναι εὐκολο, στείλε μου ἕνα σῶμα γιὰ νὰ ἰδῶ σὲ τί εἶδος ἐγκληματικῆς κατάστασης εἶναι δημοσιευμένο τὸ διήγημά μου, διότι συνήθως αὐτοὶ οἱ φιλολογοκἀπηλοι κι' οἱ διηγηματοκλέφτες κόβουν καὶ ράφτουν τὰ διηγήματα τῶν καϊμένων τῶν διηγηματογράφων, ποῦ τοὺς κλέφτουν. Ἀλλὰ δὲν ἔπαθε μεγαλύτερο ρεζίλιμα ἄλλο διήγημα ἀπὸ τὸν «Καπετὰν Καλόγερό μου», ποῦ ἔδημοσίευσεν δὲν θυμοῦμαι ποῖός, στ' ἀναγνωστικὰ τῆς Α' Γυμνασίου! Φαντάσου διήγημα 32 σελίδων μεγάλου σχήματος πνιγμένο σὲ 2-3 σελίδες ἀναγνωστικοῦ!

Ὁ Δανὸς θρίσκειται στὰ δουνὰ τοῦ Ζαγορίου συναγελαζόμενος μὲ τοὺς Σαρακατσάνους. Νομίζει ὅτι κάτι βρῆκε στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Σαρακατσαναίων, ἐνῶ, κατὰ τὴν ιδέα μου, δὲν βρῆκε τίποτε κι' οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ βρῇ (...)

Ὁ Μπαστουνόπουλος εἶναι τὸ μεγαλύτερο ξεφτέρει τῆς ἀλληλογραφίας. Γράφει ταχυτικὰ κάθε χρόνο καὶ ἔκτακτα κάθε ἑξήμηνες. Ὡστε ἔχομε καιρὸ. Ἀλλὰ κι' ἐγὼ ξέρω καὶ τὸν τιμωρῶ τώρα, γιὰτὶ ἄρχισα νὰ τὸν μιμοῦμαι, γράφοντας πρὸς αὐτόν!

Ὅπως κι' ἂν ἔχη, οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Γιαγγιώτες! Ἐδῶ δὲν

μπορεῖ νὰ βρῇ κανεὶς ἕναν διανοούμενον. Μισὸς διανοούμενος εἶναι ὁ Γ. Χατζῆς¹⁷ (Ἐγὼ εἶμαι Σουλιώτης). Ἐνῶ σεῖς αὐτοῦ ἔχετε μιὰ Δεντρινῶ¹⁸, ποῦ εἶναι καμάρι ὄχι μόνον τῆς γυναικειᾶς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀντρίκειας! Ἐχετε ἕναν Ντίνο Θεοτόκη, μιὰ Κατίνα Παπᾶ κι' ἔχετε πλειάδα ἡθοποιῶν καὶ μουσικῶν καὶ ζωγράφων... Ἐμεῖς ἔδῶ δὲν ἔχομε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴς ἀναμνήσεις τῶν Ἀρματωλῶν καὶ Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ! Αὐτοῦ εἴστε καλύτερα καὶ μὴν τὸ πῆς.

Δὲν θὰ θυμᾶσαι καλὰ τὸ «ποὺ στήν κορυφὴ ἐνόνονται». Δὲν λέν στὸ χωριό σου οὔτε «κορυφή», οὔτε «ἐνόνονται». Δὲν στήν «κορυφὴ» καὶ «σμίγουν». Τὸ σωστότερο: «ποὺ σμῖγουν στήν κορυφὴ».

Ἐμεῖς στήν ἄλλη Ἡπειρο λέμε: «Τοῦ Γεναριοῦ, τοῦ Φλεβαριοῦ» κτλ. Καὶ τὸ δικό σας δὲν εἶναι κακό (...)

Μὲ μεγάλη ἐκτίμησιν
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΕΥΣ

III

Γιάννινα 23 Ἰουλίου 1922

Ἀγαπητῇ μου φίλῃ,

(...) Σοῦ ἐπιστρέφω τὰ περιοδικὰ γιὰ νὰ ἰδῆς τίς διορθώσεις, ποῦ ἔκανα, σύμφωνα μὲ τὴ δική μου Γραμματική.

Εἶμαι σύμφωνος μὲ τὴν κριτικὴ σου γιὰ τοὺς «Ἀττικὸς Ἑρωτες»¹⁹, διαφωνῶ ὅμως ὡς πρὸς τὸν Καραδέλλα²⁰. Ἐμένα δὲν μοῦ ἀρέσουν τὰ ἔργα τοῦ Θεοτόκη. Ἐχει συγγραφικὴ δύναμη, ἀλλ' εἶναι νοσηρὰ τὰ θέματα του. Λεῖπει ἡ ὡμορφιά ἀπὸ μέσα τους. Δὲν εἶναι μόνον αὐτό: Λεῖπει καὶ ἡ ἀλήθεια. Οἱ τύποι τοῦ Καραδέλλα, καθὼς καὶ τοῦ ἄλλου — δὲν θυμοῦμαι πὼς λέγεται — τοῦ Κατάδικου (:), δὲν εἶναι ἀληθινοί, ἀλλὰ φανταστικοί. Θὰ σὲ πείσω, ὅταν ἀνταμωθῶ καὶ συζητήσω.

Περιμένω τὸν «Πλάτανό» μου. Γράψε μου τὸν ἐκδότη γιὰ νὰ τὸν προμηθευτῶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Ὁ Βόθνας σου εἶναι κλασσικός ὡς διήγημα. Τὰ «Φαιδρά Εὐναθυμήματα»²¹ δὲν τὰ κατάλαβα. Μοῦ φαίνονται σὰν ξεκάφωτα.

μα πῶκα-
γλάκι! —
φῆς Στρά-
14 (ὁ πρε-
μιές μας,
χρεωτικές,
ἢ ἐγὼ νὰ
ἔλοι μαζὶ
στὰ Γιάν-
νινα κέντρο!
ὦν Ἀρμα-
τιεροῦ γιοῦ

αλὴ ἀντά-

ΒΑΣΙΛΗΣ

; ὁ Θεοτό-

καὶ ἐτοι-
στολή μου
ὅταν μοῦ
τὸν Βόθ-
νάπλαση».
νω καὶ τὸ
Ἀπ' ὅσο
) Σοῦ ση-
κά — μὴν
υστα.

ιέται ἀμέ-
ῆν κο-
ῆ «ποὺ
ρυφὴ».
οῦσαν»,
α του».
λλὰ «τ'
φτιοῦ,
ιλιόυ,
«δὲ σῶ-
ῶνον-
ες», ἀλ-
βαλα-
λογγομένες

ερετιοῦ 1922

υ: φιλολο-
γική, πολιτι-

Με μεγάλη μου χαρά θά διαβάσω τὸν «Κίρκο» σου, ἀφοῦ τὸν θεωρῇ πρωτοτυπώτατον ὁ Δημητράκης.

Εἶμαι περίεργος νὰ διαβάσω καὶ τὸ «Ἐνα καλοκαίρι στὸ Βουνό». Μὲ μαγεύει ὁ τίτλος του. Καθὼς καὶ τὸ «Πάνω στὸν χαλασμό». Κι' αὐτοῦν ὀλίγη πολλὰ ὁ τίτλος.

Δὲν μ' ἐνδιαφέρει καθόλου ἡ «Ἠθική καὶ τὸ Θέατρο»²². Οὔτε τὰ «Καθήκοντα τοῦ Ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτόν». Αὐτὰ τὰ γράφει ὁ καθένας δάσκαλος.

Καὶ τὰ «Γαμήλια Ἑθιμα» τῶν Βορειοηπειρωτῶν εἶμαι περίεργος νὰ τὰ διαβάσω, ὡς ἡθογράφος ποῦ εἶμαι. Πιστεύω ὅτι θά εἶναι ὠραία.

Τὰ δικά μου τὰ «Γαμήλια» βρίσκονται στὸ δραβεμένο μου δρᾶμα «Ἀγῶνες τοῦ Σουλίου γιὰ τὴν Πατρίδα».

Μὴν παραπονιέσαι ὅτι δὲν ἔκανες πολλὰ. Ἔτσι ἔλεγα κι' ἐγώ, ὅταν εἶμουν στὴν ἡλικία σου, κι' ὅταν στρέφω τώρα τὸ βλέμμα πίσω μου καὶ βλέπω τὰ 150 - 160 διηγήματά μου μόνον, ἀφίνω τὰ ποιήματα, τὰ δράματα κτλ., δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι δικά μου! Ἰλιγγιῶ! Θάρθη καιρὸς ποῦ θά θυμηθῇς τὰ λόγια μου καὶ θά μὲ δικαιώσης. Ἡ φαντασία εἶναι σὰν τὸ πηγᾶδι. Ἀνασέρνει νερὸ καθεμέρα καὶ δὲν σώνεται ποτέ (...)

Γιατί γράφεις «σὰς ἀναφέρουμε» κι' ὅχι τὸ σωστότερο «σὰς ἀναφέρουμε»;

Καλότυχοι! Ἐσεῖς ἔχετε παρέα αὐτοῦ πέ-
ρα. Ἐγὼ δὲν ἔχω καμμιὰ πνευματική πα-
ρέα! Νὰ στίψης τὰ Γιάννινα μὲ δύναμη ἐ-
νὸς ἐκατομμυρίου ἵππων, δὲν θά θγάλης ἔ-
να χιλιοστημόριο δικό σου, ἢ ἕνα μυριοστη-
μόριο τῆς Δεντρινῶ²³. Ἀλήθεια ἡ Δεντρι-
νῶ εἶναι φαινόμενο γιὰ τὴν Κέρκυρα σὰς...
Τί λέω; καὶ γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἂν ἦταν ἐκεῖ!

Λυπηρὸ γιὰ τὸν καϊμένο τὸν Ντῆνο Θεο-
τόκη νὰ πάθῃ σ' αὐτὴν τὴν ἡλικία! Εἶναι
κι' αὐτὸς στὴν Κέρκυρα, μεταξὺ τῶν ἀν-
τρῶν, ὅτι εἶναι ἡ κ. Δεντρινῶ μεταξὺ ἀν-
τρῶν καὶ γυναικῶν!

Ἀμ! κι' αὐτὸ τὸ θεριό, ὁ Μπαστουνόπου-
λος; Ἐγινε κι' αὐτὸς τυχαίως καὶ ἀνέλπι-
στα ἕνα πνευματικὸ στολίδι τῆς Κέρκυρας
ἀμίμητο! Δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ Κέρκυ-
ρα χωρὶς Μπαστουνόπουλο. Ἐννοεῖται ὅτι
ὑπονοοῦνται ἡ κ. Δεντρινῶ, ἐσύ, ἡ ἀδελφή
σου, ἡ μικρούλα Ἀνεμογιάννη... Ἐγώ, τρία
χρόνια πρὶν, τὸν ὠνόμασα τὸν Μπαστουνό-

πουλο enfantterrible! Αὐτὸ τὸ παιδί θά
γένῃ μέγας, πολὺ μέγας! Θά μὲ θυμη-
θῇτε ὅλοι σὰς²⁴.

Κι' ὁ Καμηλιέρης ἐτοιμάζεται νὰ ξεπε-
ταχτῇ καὶ ἐξελιχτῇ σὲ καλὸ ποιητικὸ στοι-
χεῖο! Νὰ κι' ἕνας Μαλτέζος ἢ Μαροκινὸς
Ἑλληνας ποιητής! Τί σοῦ εἶναι αὐτὴ ἡ
Ἑλλάδα καί, πλειότερο, αὐτὴ ἡ Κέρκυρα!
Ἑλληγοποιεῖ ὅτι ἀγγίζει²⁵.

Δὲν συμφωνῶ μαζί σου ὅτι δὲν τὰ κατα-
φέρνει στὰ διηγήματα ὁ Μπαστουνόπουλος!
Δὲν ἐδάθυνες. Πρέπει νὰ τὸν κρίνης ὡς σο-
σιαλιστὴν κι' ὡς δραματικὸν καὶ θά τὸν
θρῆς στὸ στοιχεῖο του. Τὰ διηγήματά του
εἶναι κομμάτια ἀπὸ δράματα. Ἐννοεῖται ὅτι
δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὰ ἡθογραφικὰ
διηγήματα, ποῦ γράφομε ἐμεῖς οἱ ἄλλοι. Καὶ
τὸ θέμα τῆς θανατικῆς ποινῆς, ποῦ πραγμα-
τεύτηκε κάπου, εἶναι σοσιαλιστικόν. Εἶναι ὁ
πλειὸ γερὰ μελετημένος λόγιος σήμερα! Στὸ
εἶδος τοῦ ἐννοῶ.

Ὁ Διάβολος ἢ Δεντρινῶ δὲν ἐννοεῖ νὰ
ἡσυχάσῃ! Καὶ γιατί νὰ ἡσυχάσῃ, ἀφοῦ εἶ-
ναι τόσο ἀκαμαία; Εἶναι ὁ καλύτερος ἀνατό-
μος κι' ὁ καλύτερος φιλόσοφος τῆς κοινωνι-
κῆς ζωῆς!

Ὁ Δημητράκης ἔχει μῆνες νὰ μοῦ γρά-
ψῃ! Ζηλεύω ποῦ σοῦ γράφει ἐσένα κάθε
βδομάδα.

Πῆγε στὴν Ζάκυνθο τοῦ ὁ Ξενόπουλος;
Πετάχτηκε καὶ σ' ἐσὰς²⁶; Εἶναι ὁ ἀμί-
μητος συγγραφέας τῆς Ζάκυνθός του! Κα-
νένας ἄλλος δὲν μετουσιώθηκε τόσο πολὺ μὲ
τὴν Ζάκυνθο, ὅσον αὐτός! Θά παραμείνῃ
στοὺς αἰῶνες ὡς μέγας μελετητὴς τῆς ζα-
κυνθινῆς ἡθογραφίας. Σὰς ζηλεύω, ποῦ θά
τὸν ἀπολαύσετε αὐτοῦ! Ἐδῶ εἶν' ἀδύνατο
νᾶρθῇ! Τί νὰ κάνῃ ἐδῶ στὰ κακοτράχαλα
βουνά, αὐτὸ τὸ πουλὶ τῆς ἀκρογυαλίας καὶ
τοῦ κήπου;

Μιὰ εὐτυχία νὰ πάῃ κανεὶς μιὰ φορὰ τὸν
χρόνο στὴν ἐξοχή! Ἐγὼ δὲν θά τὸ κατορ-
θῶσω φέτος! Πόσο νοσταλγῶ τὸ χωριό μου!

Ἐπρεπε νὰ ἰδῇς καὶ νὰ αἰσθανθῇς τὴν
τρομάρα τῆς πυρκαϊᾶς. Θά σοῦ χρησιμεύσῃ
καμμιὰ φορὰ. Φαντάζομαι ὅμως καὶ τὸ κω-
μικὸ πρόσωπο ποῦ θάπαιξε ὁ... Μπαστουνό-
πουλος! Γέλοια, γέλοια! Σὰν νὰ τὸν βλέ-
πω (...)²⁷

Με μεγάλη ἐκτίμηση
Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Ἀγαπητὴ μὲ
(...) Σ' ε
ποῦκανες γιὰ
Κι' ἐγὼ κά
γιὰ τοὺς Ἡ
καὶ σὺ ἕνα γ
Μ' ἐρωτᾷς
τας μπερδεύ
ἔγραφα ἄλλ
ποῦ σοῦ τὸ
τὴν πεζότητ
ποῦ μοιάζει

Κοίτετα

Εἶναι οἱ

Καὶ δέ

Τὸν τρ

Μὲ τίς

Καὶ ἡ

Τὴν ἄς

Ἀπάνω

Ἡ κ. Δε

1) Δημοσιε
τῆς Σμύρνης
δημοσιεύτηκαν
τος Β' 1953,
λος τοῦ Χρηστ
Σωκράτης Σο
πειρώτη φίλο
νιάτικο φύλλο
βασίλης τοῦ
γραφίας», τῆ
λοκλήρωσε π

2) Κ. Θ.
Λογοτεχνίας.

3) Κερκυρ
1974.

4) Κερκυρ
ση 1953, Β'

IV

Γιάννινα 4 Μαρτίου 1924

Ἀγαπητὴ μου φίλη,

(...) Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν ὁμιλία ποῦ κανες γιὰ μένα καὶ τὸν «Πλάτανό» μου. Κι' ἐγὼ κάποτε σκοπεύω νὰ μιλήσω ἐδῶ γιὰ τοὺς ἠπειρωτὲς λογοτέχνες, ποὺ εἶσαι καὶ σὺ ἓνα γερό στοιχείο.

Μ' ἐρωτᾷς τί καινούργιο γράφω. Ἀφόντας μπερδεύτηκα μὲ τὴν ἐφημερίδα²⁸ δὲν ἔγραφα ἄλλο ἀπὸ ἓνα μικρὸ ποιηματάκι, ποὺ σοῦ τὸ ἀντιγράφω ἐδῶ γιὰ ν' ἀλλάξω τὴν πεζοτῆτα αὐτηνῆς μου τῆς ἐπιστολῆς, ποὺ μοιάζει μὲ ἐμπορικὸ γράμμα.

Κοίτεται ἐρείπιο κατὰ γῆς τὸ Σοῦλι πεθαμένο...

Εἶναι οἱ πέτρες τοῦ ἱερέως, τὸ χῶμα τοῦ ἁγιασμένο

Καὶ δέντρα καὶ ἀγριόχορτα, ποὺ ἀπᾶν-
νω του ριζώνουν,

Τὸν τραγικόν του θάνατον ἀκόμα με-
γαλώνουν!

Μὲ τίς χρυσὲς φτεροῦγες τῆς ἡ Δόξα
τὸ σκεπάζει

Καὶ ἡ Ἱστορία πλάγι του δακρύζει καὶ
θαυμάζει

Τὴν ἄφταστή του ἀντρεία καὶ δάφνινο
στεφάνι

Ἀπᾶνω στὸ κεφάλι του μὲ σεβασμὸ
τοῦ θάνει!

Ἡ κ. Δεντρινουὺ μὲ πείραζε, ποὺ δὲν πε-

ρίλαβε καὶ τὸ δικό μου ὄνομα στὸν κατάλο-
γο τῶν συνεργατῶν τῆς καὶ τὸ φουσάω καὶ
δὲν κρύνει²⁹. Θέλησε νὰ μοῦ γράφει κά-
ποια δικαιολογία, μὴ βασίζομενη στὴν ἀλή-
θεια καὶ τῆς ἀπάντησα ὀλίγο Σουλιώτικα,
ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάνω σὲ μιὰ τέτοια
ὕπεροχη κι' εὐγενικὴ συνάδελφο, ἀλλὰ δὲν
μποροῦσα νὰ κάνω κι' ἀλλοιῶτικα! Ἐδρα-
ζε καὶ βράζει ὁ θυμὸς μὲς στὰ στήθεια μου
καὶ μὲς στὴν ψυχὴ μου (...)

Μὲ τὸν ἀγαπητὸ Δημητράκη τὰ χάλασα,
γιατὶ ἀπετέλεσε μέρος τῆς φιλολογικῆς ὁ-
μάδας, ποὺ ἐνέργησε νὰ πάρουν τὸ Ἀρι-
στεῖο τῶν Γραμμάτων ἀπὸ ἓναν ἀρχιδολο-
φόνον, τὸν Πλαστήρα. Γιὰ ἓνα ποταπὸ πρᾶγ-
μα, λεγόμενο «Ἀριστεῖο» καταχρηστικῶς,
πῆγε νὰ μουντζουρώσῃ τὸν ἑαυτὸ του 70
χρονῶν ἄνθρωπος!³⁰

Δὲν γράφει μεγάλα πράγματα ὁ Καμη-
λιέρης. Εἶναι αὐτοῦ τώρα;

Γιατὶ δὲν ἀκολουθεῖς τὴ διδασκαλία, ποὺ
σῶκανα γιὰ τὸ «τέξ»;

Γιατὶ γράφεις «ἔχουμε», ἐνῶ ὁ λαὸς
ἐδῶ λέει «ἔχομε»;

Γιατὶ γράφεις Γιάννενα, ἐνῶ ὁ λαὸς
μας ἐδῶ λέει Γιάννινα - Γιαννίου
καὶ ποτὲ Γιάννενα - Γιαννίνου;

Τί φούρκα, ποὺ σῶχω μ' αὐτά.

Μὲ μεγάλη ἐκτίμηση

Χ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

Υ.Γ. Ὁραῖο, σὰν πάντα, ἦταν καὶ τὸ δι-
ήγημά σου στὴν Ἀνθολογία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα «Ἀμάλθεια»
τῆς Σμύρνης (Φύλ. 30 Δεκεμβρίου 1906) κι' ἀνα-
δημοσιεύτηκαν στὸ περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» («Ἡ-
πειρος Β'» 1953, σελ. 629 - 632). Συμμεταχθῆς καὶ φί-
λος τοῦ Χρηστοβασίλη ὁ ἐκδότης τῆς «Ἀμάλθειας»
Λοκράτης Σολομωνίδης εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν ἡ-
πειρωτὴ φίλο του συνεργασία γιὰ τὸ πρωτοχρο-
νικό φύλλο τῆς ἐφημερίδας του. Κι' ὁ Χρηστο-
βασίλης τοῦστελε ἀὐτὸ τὸ «ἀπόσπασμα αὐτοδιο-
κασίας», τὴν ὁποῖαν ὁμως δὲν προκύπτει νὰ ὁ-
λοκληρώσῃ ποτέ.

2) Κ. Θ. Δημαρᾶ: Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς
ἀντιστάσεως.

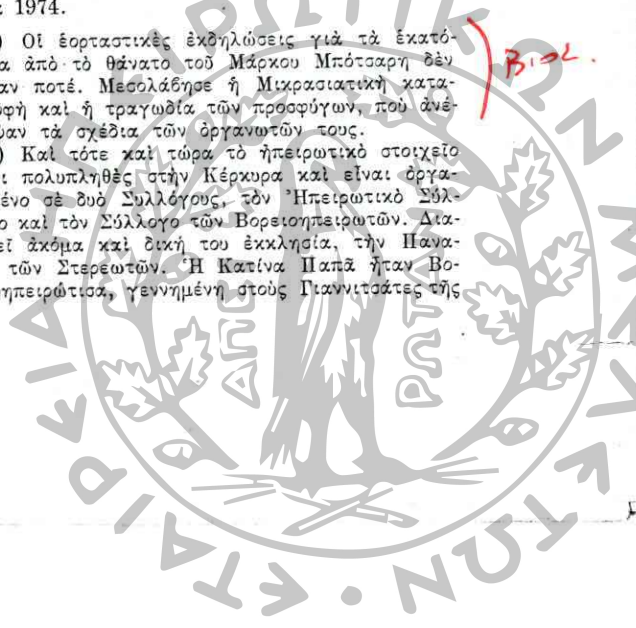
3) Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ Τόμος 18ος. Κέρκυρα
1974.

4) Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ. Τόμος 3ος. Α' ἔκδο-
σις 1953, Β' ἔκδοσις 1971.

5) Πρόκειται γιὰ τὸν Δημήτρη Καμπούρογλου,
ποὺ τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶχε συχνὴ ἀλληλογραφία μὲ
τὴν Κατίνα Παπᾶ. Βλ. Γράμματα Δημ. Καμπού-
ρογλου καὶ Γρηγ. Ξενόπουλου στὴν Κατίνα Γ.
Παπᾶ, Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ. Τόμ. XVIII. Κέρ-
κυρα 1974.

6) Οἱ ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ ἑκατό-
χρονα ἀπὸ τὸ θάνατό τοῦ Μάρκου Μπότσαρη δὲν
ἔγιναν ποτέ. Μεσολάβησε ἡ Μικρασιατικὴ κατα-
στροφή καὶ ἡ τραγωδία τῶν προσφύγων, ποὺ ἀνέ-
τρεψαν τὰ σχέδια τῶν ὀργανωτῶν τους.

7) Καὶ τότε καὶ τώρα τὸ ἡπειρωτικὸ στοιχείο
εἶναι πολυπληθὲς στὴν Κέρκυρα καὶ εἶναι ὀργα-
νωμένο σὲ δύο Σύνλογους, τὸν Ἡπειρωτικὸ Σύν-
λογο καὶ τὸν Σύνλογο τῶν Βορειοηπειρωτῶν. Δια-
τρεφεί ἀκόμα καὶ δική του ἐκκλησία, τὴν Πανα-
γία τῶν Στερεωτῶν. Ἡ Κατίνα Παπᾶ ἦταν Βο-
ρειοηπειρώτισσα, γεννημένη στοὺς Γιαννιτσάτους τῆς

περιοχής Χειμάρρας. Όλα σχεδόν τὰ πεζογραφη-
ματά της τῆς πρώτης περιόδου ξεκινοῦν ἀπὸ κα-
ταβολές καὶ διώματα τῶν παιδικῶν της χρόνων.

8) Ὁ πρίγκηπας Ἀνδρέας ἦταν τότε Διοικητὴς
τοῦ Ε' Σώματος Στρατοῦ, πού εἶχε τὴν ἔδρα του
στὰ Γιάννενα. Μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστρο-
φή, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1922, καταδικάστηκε σὲ ἰ-
σόβια ὑπερορία.

9) Ἀντρέας Δεντρινὸς (προσθετικὸς πολιτευ-
τῆς, πού εἶχε ἐκλεγεί βουλευτὴς τὸ 1910 καὶ ἐ-
ξελέγη ξανά τὸ 1923 καὶ 1936. Ὑπέρμαχος τῶν
ἀγροτικῶν μεταρρυθμίσεων ἦταν ἐκεῖνος πού ἀνω-
νίστηκε περισσότερο γιὰ τὴ νομοθετικὴ κατοχύρω-
ση τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ἀγροτικῆς ιδιοκτησίας
στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὰ τιμαριωτικά ἔαρη αἰώνων.
Στοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνι-
κὴ ἀπελευθέρωση τῶν Κερκυραίων ἀγροτῶν θυ-
σίασε δλόκληρὴ τὴ μεγάλη ἀγροτικὴ του ιδιοκτη-
σία. Ἦταν ἀγνὸς ἰδεολόγος, συνεπὴς δημοκράτης
καὶ ἐνθουσιώδης ἀγωνιστής). Εἰρήνη Δεντρινοῦ,
τὸ γένος Ζαβιτζιάνου, γυναίκα του (ἡ γνωστὴ
ποιήτρια, πεζογράφος καὶ ἐκδότρια τοῦ περιοδι-
κοῦ «Κερκυραϊκὴ Ἀνθολογία», πού τὴν ἐποχὴ ἐ-
κείνη εἶχε προβληθεῖ καὶ γιὰ τοὺς ἐντονούς φεμι-
νιστικούς της ἀγῶνες). Ἀλέκος Δεντρινός, ὁ
γιὸς τους (τότε ἦταν μόλις 12 χρόνων. Δὲν ἀνα-
μίχθηκε οὔτε στὴν πολιτικὴ οὔτε στὴ φιλολογικὴ
κίνηση. Σταδιοδρόμησε ὡς ὑπάλληλος τοῦ Οἴκου
Ράλλη στὴς Ἰνδίες).

10) Πρόκειται γιὰ τὸν Κωστὴ Μπασιτῆ, ὁ ὁ-
ποῖος τότε ὑπηρετοῦσε στὴν Ἀστυνομία Πόλεων
τῆς Κερκύρας, πού ἔκανε τὰ πρῶτα της ἐδημα-
τῶν. Ὁ Μπασιτῆς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ νεανικά του χρό-
νια εἶχε ἐμφανίσει πλούσια πνευματικὴ ζωτικότη-
τα, εἶχε μπεῖ στὸν πνευματικὸ κύκλο τῆς Κέρκυ-
ρας καὶ ἀποτελοῦσε, μὲ τὴ ζωντάνια του, ἓνα ἀπὸ
τὰ δημιουργικώτερα στοιχεῖα του. Πῆρε ἐνεργὸ
μέρος καὶ στὴν ἐρασιτεχνικὴ θεατρικὴ κίνηση τοῦ
τόπου. Ἐκτός ἀπὸ ἄλλους ρόλους, ὑποδύθηκε μὲ
θαυμαστὴ ἐπιτυχία τὸν σιὸρ Διονύση στὸ «Φιόρο
τοῦ Λεβάντε» τοῦ Γρ. Ξενόπουλου.

11) Ἡ γνωστὴ ζωγράφος Ἀγλατὰ Παπᾶ.

12) Ἡ Ἀθανασία Ἀνεμογιάννη, ἡ ὁποία στὴ
δεκαετία 1920 - 1930 ἔδωσε δείγματα πηγαίου
ταλέντου. Διηγήματά της καὶ ταξιδιωτικὲς ἐντυ-
πώσεις ἔχουν δημοσιευτεῖ στὴ «Νέα Ἑστία». Ὁ
Ξενόπουλος πολὺ ἐκτιμοῦσε τὸ ταλέντο της. Ἡ
Ἀνεμογιάννη παντρεύτηκε ἀργότερα στὴ Γαλλία
τὸν κόμητα Ντέ Σενιέρ καὶ ἀποξενώθηκε ἀπὸ τὰ
ἐλληνικὰ γράμματα. Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1974, ἐ-
ξέδωσε μιά συλλογὴ διηγημάτων μὲ τὸν τίτλο
«Σοφία καὶ ἄλλα διηγήματα».

13) Οἱ ἀδελφές τοῦ Καθηγητῆ τοῦ Διεθνούς Δι-
καίου Σπυρ. Καλογερόπουλου Στράτη, πού διακρί-
νονταν γιὰ τὴ μουσικὴ τους καλλιέργεια.

14) Σπύρος Καμηλιέρης. Νέος ποιητὴς τὴν ἐ-
ποχὴ ἐκείνη, τοῦ κύκλου τῆς Εἰρ. Δεντρινοῦ. Τὸ
1924 ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Φῶς πού
καίει». Συνεργάτης τῆς «Κερκυραϊκῆς Ἀνθολογι-
ας» τῆς Β' Περιόδου. Ὑπάλληλος τοῦ Ἀγγλικοῦ

Τηλεγραφείου, μετατέθηκε ἀργότερα ἀπὸ τὴν Κέρ-
κυρα, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴν Κύπρο.

15) Ὁ Κ. Θεοτόκης, χτυπημένος ἀπὸ τὴν ἀρ-
ρώστεια, πού τελικὰ τὸν ὤδηγησε στὸν τάφο, εἶχε
γυρίσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Κέρκυρα. Ἐμενε
τότε στὸ σπίτι Γκαλλινᾶ, στὴν Ἀνω Πλατεία.
Ἐκεῖ δεχόταν ὀριζόμενους φίλους, πού τοῦ συμ-
παράσταντο τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς
του.

16) Ἐνα ἀπὸ τὰ πρῶτα διηγήματα τῆς Κατί-
νας Παπᾶ.

17) Περισσότερο γνωστὸς στὸν πνευματικὸ χῶ-
ρο ὡς Γ. Παλλερέν.

18) Ὁ Χρηστοδασίλης τὴ γράφει στὰ γράμμα-
τά του «Δεντρινῆ», θέλοντας νὰ δημοτικοποιήσῃ
καὶ «θηλυκοποιήσῃ» τὸ ὄνομά της. Προτιμήσαμε
ὅμως τὴ γνωστὴ γραφὴ πρὸς ἀποφυγὴ συγχύσεων.

19) Βιβλίο τοῦ Δ. Καμπούρογλου. Βλ. «Κερκ.
Χρονικά», τόμ. XVIII.

20) Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλλα τοῦ
Κ. Θεοτόκη. Ὁ Χρηστοδασίλης δὲν ἦταν ὁ μόνος
πού τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἀναγνώριζε «ὁμορφιά
καὶ ἀλήθεια» στὰ ἔργα τοῦ Θεοτόκη. Ἡ ἡθογρα-
φία δέσποζε στὴν πεζογραφία μας, γεγονὸς πού
ἀπωθοῦσε τοὺς θρεμένους μ' αὐτὴν ἀπὸ τὸ κοι-
νωνικὸ διήγημα.

21) Τὸ διήγημα αὐτό, καθὼς καὶ ὅσα ἀναφέ-
ρονται παρακάτω, περιλαμβάνονται στὸ βιβλίο τῆς
Κ. Παπᾶ «Ἀν ἄλλαξαν ὅλα».

22) Πρόκειται γιὰ μελέτῃ τῆς Κ. Παπᾶ πού
δημοσιεύτηκε στὴν «Κερκυραϊκὴ Ἀνθολογία» τὸ
1924. Ἐπίσης τὸ κείμενο «Καθίχοντα τοῦ ἀν-
θρώπου πρὸς ἑαυτόν», ἀνήκει καὶ αὐτὸ στὴν Κ.
Παπᾶ.

23) Στους χαρακτηρισμούς του γιὰ τὰ Γιάννε-
να ὁ Χρηστοδασίλης εἶναι υπερβολικός. Ἐξηγεῖ-
ται αὐτὸ ἀπὸ τὴς συναισθηματικῆς ἀντιδράσεις
τῶν συγγραφέων πρὸς τοὺς χώρους ὅπου ἀναπτύ-
σσαν τὴς πνευματικῆς τους δραστηριότητες καὶ ἀπὸ
τὴν ἀπουσία κάποιας τῆς ἀναγνώρισης πού θὰ πε-
ρίμεναν. Τὰ Γιάννενα, μὲ τὴν παράδοση παιδείας
πού εἶχαν, συντηροῦσαν καὶ τότε ἀξιόλογες πνευ-
ματικῆς ἐστίες.

24) Πραγματικὰ ὁ Μπασιτῆς τοῦ 1922
ἐξελίχτηκε πολὺ γρηγορὰ στὸν Κωστὴ Μπασιτῆ,
πού γιὰ πολλὰ χρόνια ἐπαίξε πρωτεύοντα ρόλο
στὴ δημοσιογραφικὴ, πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνι-
κὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας.

25) Ὁ Καμηλιέρης ἦταν μαλτέζικης καταγω-
γῆς. Ἐξ αὐτοῦ καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Χρη-
στοδασίλη. Καὶ ἀπόλυτα ὀρθὴ ἡ διαπίστωσή του
ὅτι ἡ Κέρκυρα «ἐλλοχεῖ δὲ ἀγρίαις». Τὸ
μαρτυρεῖ ἱστορία πολλῶν αἰώνων.

26) Οὔτε στὴ Ζάκυνθο πῆγε τότε ὁ Ξενόπου-
λος, οὔτε στὴν Κέρκυρα. Καὶ τὸ ταξίδι του αὐτὸ
περιλαμβάνονταν στὰ τόσα ἄλλα πού εἶχε σχε-
διάσει καὶ ποτὲ δὲν πραγματοποιήθηκε. Γιὰ τελευ-
ταία φορὰ ὁ συγγραφέας τῆς «Στέλλας Βιολάν-

τη» ἐπισκέφθηκε

27) Ἡ πυρκα-
τὶς μεγαλύτερες
κυρα. Ἀπείλησε
κοντὰ στὸ λιμάνι
νοῦπολις», πού εἶ-
βαρὲς ζημιές. Ὁ
ἦταν θαυμάσιος μ
ἀνακαλύπτῃ καὶ
κωμικὸ στοιχεῖο,
αὐτὴ θὰ «ἐβγαλε

28) Ἀπὸ τοὺς
λικούς τῆς Ἠπε-
στοδασίλης ἐπωμ
καταστροφὴ καὶ τ
θὴν τῆς ἐκδοσης
τος μὲ τὸν τίτλο

29) Στὴν ἀγγλ-
«Κερκυραϊκῆς Ἀν-
ναφέρει πολλοὺς
ἀθέλητα, ἀγνωστο
σίλη, ὁ ὁποῖος ἀ
στὴν πρόσκλησή τ
στοδασίλης τὸ θεά
θολογία» ὁ Χρηστο
τα «Ὁ λύκος πού
βατοκλέφτη» κ. ἄ

30) Τὸ Ἀριστε-
θεῖ ἀπὸ τὴν κυρ
1914. Κατὰ τὸν ἱ
πε νὰ ἀπονέμεται
σὲ λογοτέχνες κα
νο σὲ ζωγράφους
ριστείου, κατὰ τὸ
ρὰ ἀπὸ ἐκείνους
θεῖ. Γιὰ νὰ καταρ-
χων τὸ Ὑπουργικ
πένειμε τὸ 1914
χνῶν στοὺς ποιητῆ
χο, Γεώρ. Σουρή,
νῃ Προβελέγγιο,

τη» επισκεφθηκε τη Ζάκυνθο το 1911.

27) Η πυρκαϊά του Ιουλίου 1922 ήταν από τις μεγαλύτερες που είχε γνωρίσει ποτέ η Κέρκυρα. Απειλίνεσε δλόκληρο οικοδομικό τετράγωνο, κοντά στο λιμάνι και στο ξενοδοχείο «Κωνσταντινούπολις», που έμενε η Παπᾶ, προκάλεσε δε σοβαρές ζημιές. «Όσο για τον Μπασιτσούνουλο, που ήταν θαυμασμός μίμος και κατείχε την τέχνη ν' ανακαλύπτει και στα δραματικότερα γεγονότα το κωμικό στοιχείο, ασφαλώς και στην περίπτωση αυτή θα «έβγαλε γέλιο».

28) Από τους λίγους φανατικούς αντιδενιζελικούς της Ήπειρου την εποχή εκείνη ο Χρηστοβασίλης επωμίστηκε, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και την εκτέλεση των Έξη, την εθθύνη της έκδοσης εφημερίδας του Λαϊκού κόμματος με τον τίτλο «Ελευθερία».

29) Στην αγγελία για την επανένδοση της «Κερκυραϊκής Ανθολογίας» η Δεντρινού είχε αναφέρει πολλούς και λησμόνησε — θεληματικά, αθέλητα, άγνωστο — να περιλάβει τον Χρηστοβασίλη, ο οποίος ανταποκρίθηκε από τους πρώτους στην πρόσκλησή της να συνεργαστεί. Αυτό ο Χρηστοβασίλης το θεώρησε μείωση. Στην «Κερκ. Ανθολογία» ο Χρηστοβασίλης δημοσίευσε τα διηγήματα «Ο λύκος που γέρασε», «Ψυχολογία γιδοπροβατοκλέφτη» κ. ά.

30) Το Άριστείο των Γραμμάτων είχε συσταθεί από την κυβέρνηση του Έλ. Βενιζέλου το 1914. Κατά τον ιδρυτικό νόμο το Άριστείο έπρεπε να απονέμεται τον πρώτο χρόνο κάθε διετίας σε λογοτέχνες και μουσικοσυνθέτες, το δε επόμενο σε ζωγράφους και γλύπτες. Η άπονομή του Άριστείου, κατά το διάταγμα, θα γινόταν κάθε φορά από εκείνους στους οποίους είχε ήδη απονεμηθεί. Για να καταρτισθῇ το πρώτο σώμα άριστείουχων το Υπουργικό Συμβούλιο με απόφασή του απένειμε το 1914 το Άριστείο Γραμμάτων και Τεχνών στους ποιητές και λογοτέχνες Άγγελο Βλάχο, Γεώρ. Σουρή, Χαράλαμπο Άννινο, Άριστομένη Προβελέγγιο, Κωστή Παλαμά, στους μουσικο-

συνθέτες Σπύρο Σαμάρα, Ναπολέοντα Λαμπελέτ, Διονύσιο Λαυράγκα, στο ζωγράφο Γεώργιο Ίακωβίδη και στο γλύπτη Δημ. Φιλίπποτη. Από τους πρώτους αυτούς άριστείουχους άπενεμήθη το Άριστείο το 1915 στο Γεώρ. Δροσίνη και το 1917 στον Ίωάν. Πολέμη. Πρέπει να σημειωθῇ ότι Διευθυντής Γραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας την εποχή εκείνη ήταν ο Γ. Δροσίνης, ο εισηγητής του οποίου όφειλόταν η άπονομή του Άριστείου στους δέκα πρώτους, οι όποιοι και ανταποδώσανε τη χειρονομία άπονέμοντάς το τον επόμενο χρόνο στον Ίδιο. Το 1918 το Άριστείο άπενεμήθηκε στο μουσικοσυνθέτη Μανώλη Καλομοίρη, το 1919 στον ποιητή Ίωάν. Γρυπάρη και στον ζωγράφο Κ. Παρθένη, το 1920 στο διηγηματογράφο Άλέξ. Μωραΐτιδη και το 1921 στο μουσικοσυνθέτη Γεώρ. Λαμπελέτ. Ο Γρηγ. Ξερόπουλος, ο όποιος δέν είχε τιμηθῇ με το Άριστείο γιατί αντιδρούσε ο Δροσίνης, έγραψε τότε ένα διβλιαράκι με τον τίτλο «Η Κωμωδία του Άριστείου», όπου αποκάλυπτε τὰ παρασκήνια της άπονομής του και ξεκαθάριζε το ρόλο διαφόρων προσώπων στον προσωπικό του άποκλεισμό. Η πολεμική αυτή του Ξερόπουλου είχε σαν αποτέλεσμα να άτονήσῃ το Άριστείο το 1922. Το Νοέμβρη όμως του 1923 η Έπανάσταση του 1922 άπένειμε το Άριστείο σε πολλούς λογοτέχνες και καλλιτέχνες μαζί. Έτσι έγιναν τότε άριστείουχοι οι ποιητές και λογοτέχνες Γιάννης Ψυχάρης, Δημήτρης Καμπούρογλου, Άλέξ. Πάλλης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Μιλτ. Μαλακάσης, Δημήτρης Ταγκόπουλος, Σπύρος Μελάς, Παύλος Νιρβάνας, Γρηγόρης Ξερόπουλος, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Έμμ. Λυκούδης, Παντελής Χόρν, Λάμπρος Πορφύρας, Δημοσθένης Βουτυράς, Σωτήρης Σκίπης, ο ζωγράφος Κων/νος Μαλέας, οι μουσικοσυνθέτες Αιμίλιος Ριάδης, Μάριος Βάρβογλης και οι ήθοποιοι Κυβέλη Θεοδωρίδη και Μαρίκα Κοτοπούλη. Αὐτή η άθρόα άπονομή του Άριστείου μείωσε το κύρος του κι' αυτήν είχε όψήφῃ του ο Χρηστοβασίλης όταν κατηγορούσε τον Καμπούρογλου. Από το 1926 το Άριστείο το άπονέμει η Άκαδημία Άθηνών.

ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΥ, D.P., O.D., Ph.D.

ΦΥΣΙΟΘΕΡΑΠΕΥΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 57
ΑΘΗΝΑΙ

ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ : 28-446

ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

"ΦΥΣΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ",

"ΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ",

"ΥΓΙΕΙΝΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑ-
ΠΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΙΤΑ",

ΚΛΠ.

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΗΙ

Η - 2

193

6

Εβαλέ' μου η. Ερηδοβαζήν,

Δυσχαί ευχρημενός, μεσ' α-
πό ην έννοιας ης Τίχης και' μεσ' αιδό
λό γραμμας σας, εως εχρηστώ δογμα
και' λόι μαχαί' σας. Δόγμα και' λόι τόσο
ερασαίρον τον δειχίτε και' λόι αρδωσό
μου. Να είδα βέβαιος δι' ού, αέροντα
λό ερατί' - ερατί' και' ην ανησυχία' λόι
Ηθερωκωσίου Πορτραίτου, πάντα δαχλω και
δωδύκην λόι μαχάο και' αέραντα' εα' ερ-
γο. Αν έχω και' κάποια ερασμία,
αυτή εινε λόι πωλ να' μαορέσω και' εα' με,
λό ερατμας ης εείρας και' λόι χρόνου

Ὁ μακάριος, καὶ δόξας καὶ σοφίας
καὶ ῥώμης καὶ ἐκείνης μορφῆς, ἐκείνης γὰρ καὶ
ἐκείνης ψυχῆς, ὅρα, ἀφ' οὗ καὶ ἐννοεῖται
ἡ ἐκείνη. Τοῦ Κονσταντίνου καὶ τοῦ
καὶ τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Δαβὶδ
καὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Λουκά.
Εἰς δὲ τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὴν
καὶ τὴν ἑκείνην ἐκείνην, καὶ τὴν
ἐκείνην.

Pardalis *Borinquinus* 94

Γ. Γ. Παπαί ιδίω Αρεσπύκ, με' εαρεσι-
 νοίην κα' εὐδοκίαν τὴν βασιλικήν, εὐχρη-
 σίαν. Ἀπ' ἐκείνης τοι ὅτι περὶ καὶ δευτερο-
 νείων λα' ἐβόδα τῆς εὐδοκίας, ἀλλ' ἴσως γὰρ
 λα' ἡραγίδας μου τὴν ἐκείνην τῆς εὐχρη-
 σίας; Δὴν περὶ καὶ τὸ καλὸν. Πάλιν,
 οὐ καὶ τῆς ἀντιθέτης, γὰρ καὶ τὴν
 κατὰ τὴν καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀντιθέτην
 γὰρ; Εὐχαριστῶ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

APIΘΜΟΣ ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ 410

trigler,

[illegible]

[illegible][illegible]

(ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ)

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

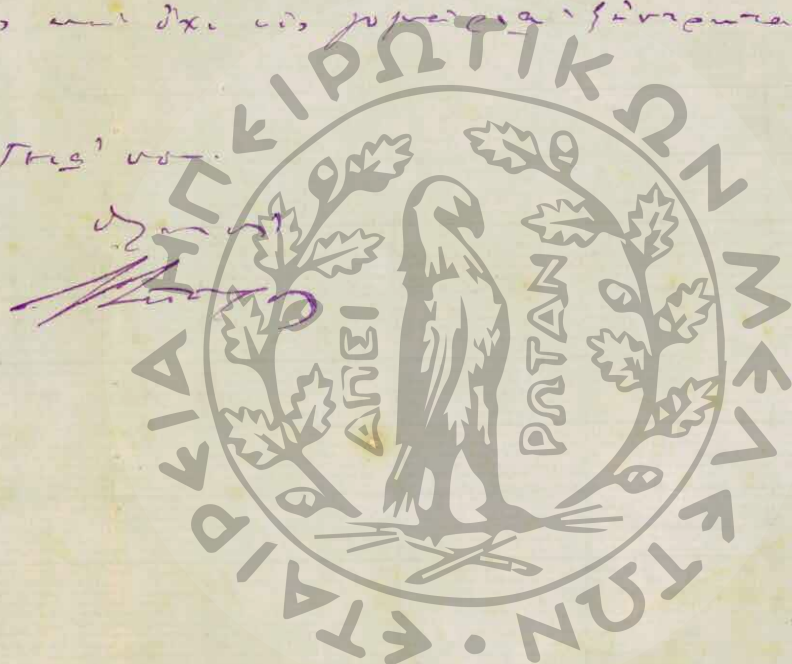
Ἐν Ἀθήναις τῇ.....190.....

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 17

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ 410

[illegible]

~~FI~~ Trig' var.

ΠΑΤΡΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΟ

22. (2)Σ. ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗΣ

σ. 97

1η.

Σμύρνη τη 28 Φεβρ. 1908

Αγαπητέ Χρήστο

Εις Αθήνας

Με τον γνωστόν αμανετζή θα σοι στείλω το σπαθί το οικογενειακόν σου ενθύμιον.

Παρά του κ. Δ. Φιλίπποβιτς έλαβον τον λ/σμόν εξόδων κηδείας και χρεών του μακαρίτου θείου σου. Σε παρακαλώ εξέλεγξον αυτόν και ειδοποίησόν με όσον το δυνατόν ταχύτερον διά να κανονίσωμεν το ζήτημα της παραλαβής των 800 λιρ. Θα γίνη ανάγκη να κάμωμεν μερικός διατυπώσεις.

Σε φιλώ

ο σος

Σ. Σολομωνίδης

ΥΓ. Τα φύλλα τα σχετικά της Αμαλθείας σοι εστάλησαν. Δύνασαι να τα δώσης τω κ. Βλάχω.

2η

Σμύρνη τη 25 Αυγούστου 1911

Αγαπητέ Χρήστο

Κων/πολιν

Σοι προτείνομεν τα εξής:

Δύνασαι ν' αναλάβης την αποστολήν σοβαρών και αξίων λόγου ανταποκρίσεων και συνεντεύξεων με εξέχοντα πρόσωπα εν Κων/πόλει και αντί πόσου δι' ----- αλληλογραφίαν και ιδίως συνέντευξιν δις τουλάχιστον της εβδομάδος :

Διά την τηλεγραφικήν υπηρεσίαν προσωρινώς επιφυλασσόμεθα.

Σε ασπάζόμεθα

πρόθυμοι

Σ. Σολομωνίδης

Λαίρην 15 28 Φεβρ. 1908

Αγαπαιέ' Χρῆστο
εἰς Ἀδελφ.Με' τον γλυκὸν ἀμάντισ'
θα' σοί' γράω ἃ σε αἰσθί-
νῶ σ' ἀγαπῶ καὶ σε εἶδ'
μυα.Παρα' τοῦ κ. Δ. Πυργόπου-
λου ἔδωκα τοῖς ἄξιον
φίλοις καὶ καὶ Χρῆστῳ
τοῦ μακαρίτου δέου σου.
Ξεπαρακαλῶ εἰς ἔλπίδα
αὐτοῦ καὶ ἡ βοήθειάν σου καὶ
οὐκ εἶμι λυαλὸν ταχέως
θα' καὶ καὶ καὶ καὶ καὶ
ἡ ψυχὴ καὶ παρελθόν
τῶν 800,000. Θα' γὰρ ἀγαπῶ
καὶ καὶ καὶ καὶ καὶ καὶ
πᾶν.

Τα' φίλ'ος

Σ. Πυργόπουλος

Κ. Γ. Τα' ἔδωκα τοῖς ἄξιον καὶ ἀγαπῶ καὶ εἶδ'
σε, δύνανται καὶ τοῖς δύνανται καὶ καὶ καὶ καὶ.

ΛΑΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1838

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

ΔΙΒΑΛΟΑΓΓΕΙΟΝ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΥΤΗΡΙΟΝ
ΣΤΕΡΕΟΥΤΥΠΕΙΟΝ
ΓΑΛΛΟΒΑΝΟΛΑΣΤΙΚΗ

ΑΜΑΘΕΙΑΣ

Quinta, vi 25 a 1911

Августъ Христо

12/10/21

[illegible]

Драго ми извршаваче! Директор
примљивао је твоје писмо од 29.
децембра/1929.

7. *Thymus* *serpyllifolius* L.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

'Απολογία 'Ιταλοῦ Μισέλληνο...

ΕΝΑ λαϊκὸν ἱταλικὸν φύλλον καταγγέλλεται ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸν τύπον δι' ἐγκλημα καθοσιώσεως. Τὸ μισελληνικὸν χωρὶς ἄλλο ἱταλικὸν περιοδικὸν, δίδον τὴν εἰκονογραφίαν τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Βίκτωρος Ἑμμανουὴλ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἠθέλησε ἢ ἐφαντάσθῃ νὰ καταργήσῃ τοὺς φραγκορράπτας — νὰ μίᾳ λέξις πὺν ἀπέθανε τραγικῶς — τῆς Ἑλληνικῆς πρωτευούσης καὶ ἐγένευσεν τοὺς σημαιοστολιστοὺς δρόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέρασεν ἡ βασιλικὴ πομπή, μὲ φουστανέλες, φέσια, πάλες καὶ ὅλας τὰς σχετικὰς γραφικότητας τῆς ἐθνικῆς μας ἐνδυμασίας. Ἡ πλαστογραφικὴ τὸλμη τοῦ ἱταλικοῦ περιοδικοῦ δὲν ἐλογάριασε κανένα κοστοῦμι τοῦ τελευταίου συρμοῦ, κανένα ὑψηλὸν ἀναδιπλωμένον περιλαίμιον, κανένα παναμᾶν, κανένα λαιμοδέτην καὶ εἰς τὰ ἀγγλικά καὶ ἀμερικανικά ἐξώρραφα καὶ πολὺχρωμα ὑποδήματα ὑποκατέστησε, μὲ τὴν πλέον αὐθάδη αὐθαιρεσίαν, τὰ κόκκινα φουντωτὰ τσαρούχια. Μὲ μίαν μονοκονδυλιάν ἐσβυσεν ἔτσι ὅλους τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐλευθέρου βίου τοῦ ἔθνους, μακροὺς καὶ ἐνδόξους ἀγῶνας προόδου καὶ πολιτισμοῦ, καὶ μᾶς ἔφερε χωρὶς νὰ μᾶς ἐρωτήσῃ ἑκάτὸ τοῦλάχιστον χρόνιαν ὀπίσω. Καὶ δυστυχῶς δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πὺν συμβαίνει τὸ πρᾶγμα αὐτό. Εἰς κάποιαν ἄλλην διεθνή πανήγυριν τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης τὸ ἴδιον συνέβη καὶ ἐνθυμούμαι ἀκόμη, ὅτι τὴν ἐποχὴν πὺν μερικοὶ πρόμαχοι τῶν πατριῶν ἐνυπόβλησαν τὴν Εὐαγγελικὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Πειραιῶς, ἕνα σοβαρώτατον ἀγγλικὸν περιοδικὸν ἐτόλμησε πάλιν νὰ ἐνδύσῃ ὅλον τὸν μαινόμενον ὄχλον τῶν ἐμπρηστῶν μὲ τὸ ἐνδυμα πού, ὅπως λέγει τὸ περίφημον ἐγκεκριμένον διδακτικὸν βιβλίον, ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ φανερώη ὅσα πρέπει νὰ φανερόντωνται καὶ νὰ κρύπτῃ « ἃ κρύπτειν ὄμματα θηλέων χρῶν» κατὰ τὸ Εὐριπίδειον σίχρον.

Ἡ Τέχνη — καὶ ἡ στοιχειωδεστέρα ἀκόμη — παρουσιάζει ἀλήθειαν πολλὰ περίεργα καὶ δυσερμηνεύτα πρᾶγματα. Οἱ παλαιότεροι, κατὰ γενικὸν σχεδὸν κανόνα, τὴν ἐξακατηρίζαν ὡς μίμησιν τῆς φύσεως. Ἡ ἐρμηνεία δὲν ἦτο καὶ πολὺ λογικὴ. Ἐνόςφῃ ἡ φύσις ζῇ καὶ βασιλεύει τριγύρω μας, δὲν ὑπάρχει βέβαια κανένας λόγος νὰ τὴν ἀπομιμούμεθα καὶ νὰ θαυμάζωμεν τὴν ψυχρὰν μίμησιν περισσότερον ἀπὸ τὸ ζωντανὸν πρότυπον. Ἀπὸ τὴν λογικὴν αὐτὴν σκέψιν ἐβγήκεν ἡ ἐρμηνεία τῆς τέχνης, ὡς τελειοποιήσεως τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Καὶ ὁ Ὁσκαρ Οὐάιλντ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἕνας αἰσθητικὸς μὲ ἀπικτὸν πνεῦμα, εἶπεν ὑπερθεματίζων ὅτι ἡ Τέχνη διορθώνει τὴν Φύσιν καὶ ὅτι καθήκον μας εἶνε, ὅσον τελειοποιούμεθα τόσον περισσότερον νὰ γινώμεθα τεχνητοί. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν αὐτὴν ἡ στοιχειώδης τέχνη τοῦ Ἱταλοῦ εἰκονογράφου ἠθέλησε φαίνεται ἢ αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην νὰ φανῇ νεωτεριστικὴ. Καὶ διώρθωσε τὴν φύσιν. Τὴν διώρθωσε φονεύουσα τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀναστήνουσα ἕνα ψεῦδος ὠραιότερον καὶ πλέον ἀληθινὸν ἢ ὅσον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἕνα ψεῦδος γεμάτον ἀπὸ γραφικότητα, ποιικιλίαν καὶ χάριν.

Τὸ ἐγκλήμα τοῦ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶνε ἄξιον τῆς συγγνώμης μας. Ἐγὼ τουλάχιστον σὰς βεβαίονα, ὅτι ὅταν εἶδα τὴν εἰκόνα αὐτὴν δὲν κατελήφθην ἀπὸ χαμμίαν ἀγανάκτησιν. Εἰμπορῶ νὰ σὰς εἰπῶ μάλιστα, ὅτι συγκρίνων αὐτὴν πρὸς ὅλας τὰς φωτογραφικὰς ἀπεικονίσεις τῶν ἱταλοελληνικῶν ἐορτῶν,

τὴν εὗρηκα ὠραιότεραν ἀκόμη. Καὶ τοῦτο χωρὶς κανέναν εἶδους σωβινισμόν, πατριολατρείαν ἢ ἔφεσιν ἀναστρώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἐνδύματος. Ἐτοὶ ἀπλούστατα αὐτὴν καθ' ἑαυτήν. Ὅταν ἡ τύχη μ' ἔφερε μίαν φορὰν ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Μαυροβουνίου, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων τοῦ διαδόχου Δανιὴλ, καὶ ἡ ἐορτάζουσα Κεττίγνη παρουσιάσθηκεν ἐμπρὸς μου ὡς μίᾳ φαντασμαγορίᾳ μυθικοῦ λαοῦ ἡρώων, διαβαίνοντος μὲ τὰ γραφικὰ του ἐνδύματα, τοὺς ἀστράπτοντας ὀπλισμούς καὶ τὰς ὠραίας κινήσεις φανταστικοῦ κόσμου ὑπὸ τὸν ἥλιον, τὸν φωτίζοντα τὴν πεζότητα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἐνθυμούμαι ὅτι ὠρκίσθηκα εἰς τὸν ἑαυτόν μου νὰ μὴ λησμονήσω ποτὲ τὴν ἐντύπωσιν αὐτήν. Διότι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ τὴν ξαναεῦρω. Ἡ στοιχειώδης καὶ βράνυσσις τέχνη τοῦ Ἱταλοῦ εἰκονογράφου, μὲ τὴν θεληματικὴν ἢ ἀκουσίαν διόρθωσιν τῆς φύσεως, ἤλθεν ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια νὰ μοῦ ξαναδώσῃ, αἰσθηματικώτερα αὐτὴν τὴν φορὰν καὶ πλησιέστερα εἰς τὴν ψυχὴν μου, μίαν ἀνάλογον ἐντύπωσιν. Ὅποιος θέλει ἄς μὲ πιστεύσῃ.

Δὲν ἤξεύρω τώρα ἐάν ἡ ξένη πλαστογραφία εἰς βάρος τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ θὰ σταματήσῃ ἕως ἐδῶ. Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ πρᾶγματα τῶν ἱταλο-ελληνικῶν ἐορτῶν πὺν ἔμειναν ἀνεικονογράφητα. Ὁ σοφὸς καὶ φιλότεχνος Ἱταλὸς μονάρχης, ὁ ὁποῖος ἐτίμησε μὲ τὴν φιλίαν τὸν δ' Ἀννουάτσιον, μόνον διὰ τοὺς ποιητικούς του τίτλους, δὲν ἐπεσκέφθη μόνον τὴν Ἀκρόπολιν, τὸ Θησεῖον καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ μας μουσεῖα. Ἐγνώρισεν, ὅσον ἦτο δυνατόν εἰς τὴν ὀλιγοήμερον διαμονὴν του, καὶ τὴν νέαν μας ζωὴν καὶ τὴν νέαν μας τέχνην. Διὰ νὰ μὴν ἀναφέρω διὰ τὰ ἄλλα πὺν εἶδε καὶ ἐγνώρισεν — τόσας ὥδᾶς καὶ τόσους στίχους — ὁ καλὸς μου φίλος κ. Νάζος. ὁ μουσικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ παρουσίασεν ἕνα βράδυ τὴν ἐθνικὴν μας μουσικὴν μὲ τὸν κ. Σουαζὶ καὶ τὴν κυρίαν Φερᾶλδην. Ὁ κ. Σουαζὶ διηύθυνεν τὴν ὀρχήστραν, ἀντὶ τοῦ κ. Σαμᾶρα, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἔμοιάζει μὲ ἱταλικὸν καὶ εἰμπορεύσε νὰ γενήσῃ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας του καὶ ἡ κ. Φερᾶλδη, μὲ τὴν γλυκυτάτην φωνὴν τῆς, ἐτραγουδῆσεν ἑλληνικὰς μελωδίας, πὺν ἐμάγευσαν, ὅπως λέγουν οἱ γνωρίζοντες, τὸν Ἱταλὸν βασιλέα. Ὑποθέτω ὅτι αἱ σκηναὶ αὗται δὲν θὰ μέινουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἱταλικὴν εἰκονογραφίαν. Καὶ ὅταν ὁ εἰκονογράφος τοῦ ἱταλικοῦ περιοδικοῦ ἀναπαραστήσῃ πάλιν τὴν ἑλληνικὴν συναυλίαν, ὅταν μᾶς δώσῃ τὴν ὠραίαν κεφαλὴν τοῦ ἀγαπητοῦ μου κ. Νάζου, στολισμένην μὲ τὸ ἑλληνικὸν φέσι, τὸν κ. Σουαζὶ διευθύνοντα μὲ λευκὴν φουστανέλλαν τὴν ἐθνικὴν ὀρχήστραν καὶ τὴν κυρίαν Φερᾶλδην ψάλλουσαν μὲ τὸ γραφικὸν ἐνδυμα τῆς Μεγαρίτσας τὰς ἑλληνικὰς μελωδίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ μουσουργὸς τοῦ μέλλοντος θὰ ὑψάνῃ τὸν ἀρμονικὸν πλοῦτον τῆς ἑλληνικῆς του ψυχῆς, δὲν θὰ εὗρεθῃ ὑποδὲν κανένας νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τοῦ πτωχοῦ τεχνίτου. Διότι αὐτὴν τὴν φορὰν ὁ Ἱταλὸς μισέλλην θὰ λέγῃ τουλάχιστον τὴν ἀλήθειαν.

Π. ΝΒ.

ΞΕΝΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΑΙ

Πρὸς Τσιούτι — Ρίο Σινι

ΟΤΑΝ, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἕνα ἀπὸ τὰ θωρηκτά μας εὗρίσκετο εἰς τὸ λιβόρριον, οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ εἶχαν τὴν ὠραίαν ἐκκληξιν νὰ γνωρίσουν ἕνα

Πίος Τσιουτί

από τους θερμότερους φίλους της πατρίδος των. Ο θερμός αυτός φιλέλλην έφερε το ιερατικό σήμα, ώμιλούσε τα νεοελληνικά, έκαμνε διαλέξεις υπέρ της Ελλάδος, ήτον από τους τακτικότερους επισκέπτας του Ελληνικού θρησκητού, ένδιεφέρετο διά την φιλολογίαν μας, έγνώριζε τα δημοτικά μας τραγούδια και αγαπούσε ως ποιητής την ελληνικήν φύσιν και την νεοελληνικήν ζωήν, την ζωήν των βουνών μας και των κάμπων, την ζωήν των παρθένων αγροτικών πληθυσμών, που είχε γνώρισε, περιπαθής προσκυνητής της ελληνικής γής. Ο ποιητικός αυτός ιερέυς, νέος, ώραίος, γεμάτος ζωήν και ποίησιν, ήτον ο Πίος Τσιουτί.

Έκτοτε είχα άκουσει νά γίνεται λόγος διά τόν ποιητικόν αυτόν φίλον της Ελλάδος. Αργότερα έτυχε νά πέσουν εις τά μάτια μου μερικά έργα του έμπνευσμένα από την νεοελληνικήν ζωήν, μερικά άρθρα του εις Ιταλικάς εφημερίδας, μέ θέμα πάντοτε την Ελλάδα, και έτυχε νά φθάση έως τάς άκοάς μου ή ήχώ μερικών διαλέξεών του εις Ιταλικά κέντρα, άπολογίων διά τά έθνικά μας ζητήματα, συνηγοριών διά τά ελληνικά δίκαια. Κατόπιν ή ώραία επιθεώρησης των ξένων φιλόλογών, ή «Nuova Rassegna» μās έπαρουσίασε τόν Πίον Τσιουτί τακτικόν χρονογράφον της νεοελληνικής λογοτεχνίας και μεταφραστήν από τους όλίγους των δημοτικών μας τραγουδιών, του Σολωμού, του Βαλαωρίτη, του Μακρορά και των συγχρόνων ποιητών και λογογράφων. Και πέρυσι μία έπισκεψις εις την Ιταλίαν του άλησμονήτου και δυστυχήμένου φίλου μου Ζουφρέ, μου έφερε πλησιέστερα τόν συμπαθητικόν Ιταλόν λόγιον. Ο Ζουφρές, μεταφράζων τόν Δάντε και περιηγούμενος την Ιταλίαν, προσκυνητής της Δαντικής πατρίδος, έγνώρισε τόν Τσιουτί εις τό Λιβόρνον και ήλθε φέρων μαζί του ένθουσιασμούς και αγάπην διά τόν ποιητικόν φίλον της Ελλάδος. Ητο πεπρωμένον, ύστερ' από λίγους μήνας, νάναγγείλω έγώ εις τόν Πίον Τσιουτί, τό άδικον σβύσιμον της εξαίρετικής αυτής και τόσοσν συμπαθητικής ψυχής και νάνταλλάξω μαζί του από μακράν την πρώτην χειραψίαν, επάνω από τόν πικρόν τάφον του φίλου μου. Η φιλία μου μέ τόν Ιταλόν ποιητήν έλαβεν έτσι μίαν θρησκευτικήν καθιέρωσιν.

Ο Πίος Τσιουτί έγεννήθη εις την Φλωρεντίαν, εις τάς 14 Οκτωβρίου 1873. Έκαμε τάς πρώτας του σπουδάς εις την ώραίαν πατρίδα του Δάντε και την Σιέναν. Νεώτατος άκόμη έδίδαξε ελληνικήν γραμματολογίαν εις τό Κολλέγιον των Δομινικανών Πατέρων της Φλω-

ρεντίας και κατοπιν Ηθικήν Θεολογίαν εις τό Σεμινάριον του Λιβόρνου. Ένα τυχαίον περιστατικόν έφερε τόν Τσιουτί, μ' έκτακτον άποστολήν κηρύγματος, εις την Κέρκυραν, όπου εκήρυξε τόν λόγον του Θεού, κατά την τεσσαρακοστήν του 1901.

Έρωτευμένος μέ την άρχαίαν και την νέαν Ελλάδα, της οποίας έγνώριζε τόσοσν καλά την γλώσσαν, την ιστορίαν, την φιλολογίαν, τάς παραδόσεις, μέ μίαν άσβεστην δίψαν γνώσεως, θέας, και μελέτης της ελληνικής ζωής, ο Ιταλός Δομινικανός εκήρυξεν εις την Κέρκυραν μέ μίαν έμπνευσιν έντελώς ξεχωριστήν. Τό κήρυγμά του ήτο ποίησις, και όλη ή Κέρκυρα υπεδέχθη τόν νεαρόν ρήτορα μέ θαυμασμόν και αγάπην. Τότε έξεφώνησε τόν θαυμάσιον λόγον του κατά την Έθνικήν Έορτήν της 25 Μαρτίου κ' έγραψε τάς Κερκυραϊκάς του Αναμνήσεις, γεμάτας από ιερών ένθουσιασμόν και άττικήν χάριν. Και τότε του έγεννήθη ή έπιθυμία νά ιδή και νά γνωρίσθι όλην την Ελλάδα, έπισκεφθείς τάς Αθήνας, όπου έμεινεν επί πολύ, χωρίς νά τόν μαντεύσωμεν, την Δέσβον, την Χίον, την Σάμον, την Σηστόν, την Άρβυδον, μέχρι του Έλλησπόντου. Μετά τό πρώτον του αυτό ταξίδι έπανήλθε άλλες δύο φορές εις την Ελλάδα, έρωτευμένος μέ τάς καλλονάς της, διέτρεξε την Άλβανίαν, την Ήπειρον, την μικράν Ασίαν, και έπιστρέψας εις την Ιταλίαν, έκαμεν, εις τό Φόρλι, την περιγραφήν των ταξιδίων του, μέ μίαν εφράδειαν, εις την όποιαν, κατά την γνώμην των Ιταλών κριτικών, δέν ήξευρε κανείς τί νά θαυμάσθι περισσότερον, την χρυσήν άριστοκρατικήν άπλότητα, την κίνησιν του ύφους του ή την ώραίτητα της σκέψεώς του. Έτσι όλη σχεδόν ή νέα ζωή του Πίου Τσιουτί — μόλις είχε 34 ετών — έπέρασεν άφιερωμένη εις την Ελλάδα.

Ο Πίος Τσιουτί είχε συγγραφείς πολλών ποιητικών και πεζών έργων, των περισσότερών έμπνευσμένων από την Ελλάδα. Αί «Αναμνήσεις» του «Ricordi» είχε ένας τόμος ποιημάτων, που τάς χαρακτηρίζει άβρός ιδανισμός, βαθύ άριστοκρατικόν αισθημα και μία άνύψωσις θρησκευτικής της ποιητικής στανήσεως προς ένα φωτεινόν, θεοκατοικόν, ον ούρανόν. Οί σίχοι του είχε άρμονικοί, εύστοχοι και έλαφροκίνητοι, και ή ώραία τοσκανική φωνή εις τά χείλη του νέου ποιητού άντηχεί μέ συμπαθητικήν μελωδίαν. Τά «Ελληνικά Αχρογιάλια» είχε ένας τόμος διηγημάτων, καθάρως νεοελληνικών. Η νεοελληνική ζωή περνά εκεί μέσα ζωντανή, γραφική και αληθινή, ή ψυχή του Έλληνικού λαού δονείται εις τάς ώραίας αιτάς σελίδας, και τά ιδεώδη και οί πόνοι του άνηχούν εις την συγνήν ρητορικήν έξαρσιν του νέου συγγραφέως. Ένα από τά διηγήματα αυτά: «Η Παρθένα των Χαιρών» δημοσιεύδεν πρόν όλίγων μηνών εις τό «Νέον Άστυ», κατά μετάφρασιν του δυστυχισμένου Ζουφρέ κ' έμπνευσμένον από τόν άτυχή πόλεμον του 1897, γεμάτον από ώραίας περιγραφάς και ζωντανάς εικόνας όρεινής ζωής, γεμάτον πόγον και μελαγχολίαν, έμπορεί νά δώσθι μίαν ιδεάν των διηγημάτων αυτών, των όποιων ίσως τό μόνον ελάττωμα είχε κάποια ρητορική υπερόβολη και κάτι μελοδραματικόν εις την σκηνοθεσίαν, ελάττωμα που όφείλεται πάλιν εις υπερόβλην αγάτης, εις υπερόβλην ένθουσιασμού, εις έντασιν λατρείας ελληνικής. Όρισμένως όμως από την έκταταμένην φιλολογίαν των διηγημάτων, τά όποια έμπνευσεν εις ένους ή Έλληνική ζωή, και εις τά περισσότερα των όποιων υπό τά ελληνικά όνόματα, τό ελληνικόν ένδυμα και τά έξωτερικά ελληνικά ήδη χρίσονται συνήθως διεθνή νευρόσπαστα, τά νεοελληνικά διηγήματα του Τσιουτί είχε τά περισσότερα πάλλωντα από την αληθινήν ελληνικήν ζωήν, την όποιαν τέλει ο συγγραφέυς μέ τόσσην αγάπην νά φέρη πλησιέστερα προς τό

ώρατον γειτονικόν ἔθνος, πού τόσαι κοιναί περιπέτειαι τό ἐνώνουν μέ τήν Ἑλλάδα, εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Καί τό εὐγενές αὐτό ἰδανικόν ὁ Ἰταλός λογογράφος δέν ἔπαινε νά ἐπιδιώκη οὔτε μίαν στιγμήν. Ἡ σειρά τῶν διαλέξεων του διά τήν Ἑλλάδα, ἡ ἀξιόσημείωτος κριτική του διά τόν Σολωμόν, αἱ ἀπαράμιλλοι, κατά τήν γνώμην τῶν ἰταλιστῶν, μεταφράσεις τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, εἶνε μία συνεισφορά τῆς νεοελληνικῆς προπαγάνδα, εἰς τήν εὐγενεστέραν μορφήν της, ἀπό τόν νεαρόν φιλέλληνα, ὁ ὁποῖος ἤδη μέ τά πρωτότυπα φιλολογικά ἔργα του, μέ τās μελέτας του ἐπὶ τοῦ Φλωρεντινοῦ φιλοσόφου Αὐγούστου Κόντ, μέ τό ἐμπνευσμένον του κήρυγμα, ἔχει ἤδη καταλάβει τόσον νέος ἀκόμη, μὲν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τήν πνευματικὴν ζωὴν τῆς πατρίδος του.

Ἡ νέα πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος — διά τήν ὁποῖαν καί μόνην, ὅπως εἶπε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τήν Βουλὴν ὁ βουλευτὴς κ. Καφαντάρης, ἀκούομεν πού καί πού κανένα παρηγορητικόν λόγον εἰς τήν Εὐρώπην — ὀφείλει εἰς τόν Πίον Τσιούτι, ἐκτός τῶν ἄλλων, τήν τακτικὴν καὶ πλουσίαν παρουσίαν της μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν φιλολογικῶν εἰς τήν τιμημένην φλωρεντινὴν ἐπιθεώρησιν, τήν «Nuova Rassegna». Μετὰ τὰ δημοτικά μας τραγούδια, μετὰ τόν Σολωμόν, μετὰ τόν Βαλαωρίτην, εἰς τὸ τελευταῖον της τεύχος ὁ Πίος Τσιούτι δίδει εἰς τὸ ἰταλικόν κοινόν τόν Χριστόπουλον, τόν Μαρκοράν καὶ μέρη νεωτέρων ἔργων. Ἐάν ἡ ἐκλογή του παραπλανᾶται κάποτε, ἀπό κάποιαν ἀτελή γνώσιν τῆς νέας μας φιλολογικῆς ζωῆς, ἡ καλαισθησία καὶ ἡ μόρφωσις του, θά προσανατολίσῃ βαθμηδὸν τελειότερα καὶ πληρέστερα τὸν ἀφωσιωμένον αὐτὸν νεολληνιστὴν πρὸς τὴν νέαν μας τέχνην. Ὁποσοδήποτε αἱ ὑπηρεσίαι πού προσέφερε καὶ αἱ ὑπηρεσίαι πού ὑπόσχεται πρὸς τήν πνευματικὴν ζωὴν τῆς νέας Ἑλλάδος, δικαιοῦνται εἰς κάθε ἐκτίμησιν, κάθε προσοχὴν, κάθε ἀγάπην.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Παῦλος Ματθιόπουλος

Ὁ κ. Ματθιόπουλος δίδει μίαν ἰδιαιτέραν νόταν εἰς τήν ζωγραφικὴν μας. Ἐχει χρώματα δροσερά. Ἐχει καὶ πολὺ γούστο, ὅπου καὶ τὰ δύο συνδυάζονται ὥρατα μέ τὸ παστέλ, τὸ ὁποῖον προτιμᾷ.

Προσπαθῶ νά συγκεντρώσω τās ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν μικρὰν ἐκθεσιν πού διωργάνωσε προχθὲς εἰς τὸ ἀτελιέ του. Ἐμορφα τοποθετημένα, μέ καλαισθησίαν, ἐλαφρά-ἐλαφρά, μέσα σὲ ὥρατα πλαίσια.

Βλέπω ἀρκετὰ γυναικεῖα πορτραῖτα, ἔχουν ὅμως χαρακτὴρα διακοσμητικόν. Τὰ καθ'αὐτὸ πορτραῖτα εἶναι, νομίζεις, ὅλα ὅμοια. Ὅμοια ἀρνητικῶς. Δέν ἔχουν δηλαδὴ ἰδιαιτέρας ἐσωτερικά. Καὶ εἰς τὴν προσωπογραφίαν αὐτὸ ζητοῦμεν. Δέν ἀρκεῖ τὸ χρῶμα καὶ ἡ χάρις, ἀναμφισβήτητα προσόντα τοῦ κ. Ματθιόπουλου. Ὁ Αὐτὸς του πολὺ καλλίτερος. Σοὺ θυμίζει τὸν ἀγαπητὸν διδάσκαλον, πού εἶναι ἀκόμη ὁλοζώντανος εἰς ὅλην τὴν μνήμην μέ τὴν νεανικὴν του ψυχὴν, κρυμμένην κάτω ἀπὸ τās χονδράς ὀνίδας τοῦ προσώπου.

Ὁ κ. Ματθιόπουλος εἶναι intellectuel. Θά ἦτο ἀδίκημα νά τοῦ τὸ ἀρνηθῇ κανεὶς. Αἱ ἰδέαι του διά τὴν τέχνην μοῦ ἀρέσουν. Τὴν θέλει ἐλευθεράν ἀπὸ τὰ δεσμά τῆς γραμματικῆς. Βλέπω κ' ἐγὼ τās εἰκόνας του χωρὶς νά κρατῶ εἰς τὸ χέρι κανένα μέτρον, χωρὶς νά τās ὑποβάλλω εἰς κανόνας. Βλέπω ὅτι αἰσθάνομαι

νεταὶ ὁ ζωγράφος πολὺ τὴν γυναικεῖαν χάριν καὶ ἐπίσης πολὺ τὸ χρῶμα. Καὶ τās παίρνω ὅπως εἶναι. Τραγουδάκια χαριτωμένα πού εὐχαριστοῦν τὸ αὐτί. Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι κατὰ τοὺς λείπει. Ἐκεῖνο, πού δέν ἡμπορῶ ἐγὼ νά σᾶς εἰπῶ μέ πράγματα ὠρισμένα, καὶ πού τὸ ἀνακαλύπτεις ὅταν φεύγεις ἀπὸ τὸ κομψόν ἀτελιέ τοῦ ζωγράφου.

Σὲ πολλὰ ἔργα του σταματᾷ τὸ μάτι ἡ ἁρμονία τῶν χρωμάτων, μιά χάρις ἀληθινή. Ἡ ψυχὴ ὅμως δέν μένει ἐκεῖ. Λησιμονεῖ τὸν ἦχον τοῦ τραγουδιοῦ εὐθύς πού τὸ τραγουδὶ ἔπαινε. Μιά ζωὴ ἀπριλιάτικη λείπει ὅμως ἡ ἐμορφία τοῦ Ἀπρίλη, ἐκεῖνη πού δεσμεύει καὶ συγκινεῖ.

Σὲ μίαν ὁμιλίαν μας μοῦ ἔλεγε κάποτε ὁ κ. Ματθιόπουλος γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀόριστον εἰς τὴν τέχνην. Νομίζω πῶς θά ἡμποροῦσε νά τὸ ἀποδώσῃ ἀφρὺ τὸ αἰσθάνεται νά φτερουγίσῃ γύρω του. Πού ἔγκειται τὸ μυστικόν τοῦ ὅτι δέν τὸ ἀπέδωκε; Ἐργάζεται βιαστικά; Χωρὶς ἔρωτα; Ξέρω κ' ἐγὼ; Τὸ μέλλον θά τὸ δείξῃ. Θά τὸ δείξῃ, πιστεύω, δικαιοῦν τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ κ. Ματθιόπουλος εἰμπορεῖ νά μᾶς δώσῃ ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ ὅτι ἐκδέτει σήμερα.

Κ. Μ.

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Λίνα τὸν Λόττινερ

Ἡ σημερινὴ φυσιογνωμία μᾶς τῶν συμπαθητικῶν τῶν καλλιτεχνικῶν μορφῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἔπρεπε πρὸ πολλοῦ νά εἶχε τὴν θέσιν της, εἰς τὴν σειράν αὐτὴν τῶν φυσιογνωμιῶν μου καὶ πρὸ παντὸς σοφώτερος, ἔπρεπε φαιδρύτερα νά ἀναπτύξῃ καὶ νά δείξῃ εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τὸ λαμπρὸν καὶ κυριολεκτικῶς ἐθνικὸν ἔργον τῆς Κῆς Λόττινερ, τῆς ἀδραν καὶ ἀποτελεσματικῆς συνδρομῆς της διά τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μουσικῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως νά τονίσῃ τὸ συστηματικόν καὶ φωτισμένον πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ διά τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ της. Τὰ ὀλίγα αὐτὰ λόγια γραμμένα ἐπὶ τῇ εὐκαρίᾳ μᾶς θριαμβευτικῆς ἐκτελέσεως τῆς «Ἰδυσσεας» τοῦ Max Bruch εἰς τὸ Ὁδεῖον της, δέν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν παρὰ νά ἐκδηλώσουν ἓνα εὐλαβικὴν ἐνθουσιασμόν διά τὸ ἔργον της, μέ τὴν θερμὴν ἐπιθυμίαν, ἐάν ἦτο δυνατόν, νά ἀποδώσουν καὶ τὴν σπανίαν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν πού αἰσθάνεται κανεὶς ὅταν ὕστερα ἀπὸ ἓνα μακρὺν καὶ κοπιώδη δρόμον, εὐρίσκει τέλος ἓνα μακρὺν καὶ κοπιώδη δρόμον, εὐρίσκει τέλος ἓνα τόπον ὅπου ἡμπορεῖ ἐλευθέρως νά ἀναπνεύσῃ. Εἶναι δὲ ἴσως ἀνωφελές νά ἀναφέρω πόσον μακρὸς ἔργος καὶ ἀποπνευματικὸς εἶναι ὁ δρόμος αὐτός τῶν ἐθνικῶν καὶ μορφωτικῶν ιδρυμάτων παντὸς εἶδους μέ τās πομπώδεις καὶ μεγαλοσχήμες ὑποσχέσεις των. Πισαὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐκπληροῦνται ἡ φέρουν, κάποιο ἀποτέλεσμα, αἱ καθημεριναὶ ἀπογοητεύσεις μᾶς τοῦ δεικνύοντος ὁλοφάνερα. Ἀλλ' ἴδου μίαν μικρὰ ὁδὸν διατρεχόντων καὶ τὴν ὁποίαν ὅσον καὶ ἂν καπνίζονται ἡ δέν νεται καὶ τὴν ὁποίαν ὅσον καὶ ἂν καπνίζονται ἡ δέν θέλουν νά διακρίνουν, δέν ἡμποροῦν ὅμως νά ἐμποδίσουν καὶ τὴν δροσίαν της, πού ἐλευθερὴ καὶ ἀναπτόσῃ διστὴ ξεφύγει ἀπ' ἐκεῖ καὶ δροσίει ὅτι ἀνταρσησὶ. Καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἔργον τῆς κυρίας Λόττινερ, τὸ Ὁδεῖον της, τὸ Ὁδεῖον Λόττινερ.

Μετὰς χορὸς μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τῆς σχολῆς τοῦ Ὁδείου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Καρόλου Μπέμπερ, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν κ. Καραγιάννην, τῆς κυρίας Λόττινερ, μᾶς παρουσιάζει τεραστὸ πιάνο τῆς κυρίας Λόττινερ, μᾶς παρουσιάζει τεραστὸ πιάνο τῆς κυρίας Λόττινερ, μᾶς παρουσιάζει τεραστὸ πιάνο τῆς κυρίας Λόττινερ, μᾶς παρουσιάζει τεραστὸ πιάνο τῆς κυρίας Λόττινερ, μᾶς παρουσιάζει τεραστὸ πιάνο τῆς κυρίας Λόττινερ. Καὶ ἡ ἐκτέλεσις ὑπερῶς σχεδὸν τελεία, καὶ ἡ ἐπιτυχία καταπληκτικὴ. Αἱ ἐξοχοί

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΜΑΝΤΖΗ - ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΤΟΥ Γ. Δ. ΧΑΤΖΗ (ΠΕΛΛΕΡΕΝ)
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΟ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ» 1984

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΤΟΥ Γ. Δ. ΧΑΤΖΗ (ΠΕΛΛΕΡΕΝ)
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Ἐπειδὴ ἡ ἀλληλογραφία τῶν λογοτεχνῶν μας ἀποκαλύπτει κάθε φορά μιὰ πτυχὴ τῆς πνευματικῆς τους παρουσίας στὰ γράμματά μας, πιστεύω ὅτι ἡ ἐκδόση τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς εἶναι μιὰ συμβολὴ στὴν ἱστορία τόσο τοῦ Γ. Δ. Χατζῆ (Πελλερὲν) ὅσο καὶ τοῦ Χρήστου Χρηστοδασίλη.*

Τὸ γράμμα αὐτὸ τὸ ἔστειλε ὁ Γεώργιος Δημητρίου Χατζῆς¹ (Πελλερὲν)² στὸν ἡπειρώτη λογοτέχνη Χρήστο Χρηστοδασίλη³.

Μὲ τὸ γράμμα αὐτό, ποὺ εἶχε γραφτεῖ στίς 20 Αὐγούστου 1906 στὴν Ἀθήνα, ὁ Γ. Χατζῆς (Πελλερὲν) εὐχαριστεῖ τὸν Χρηστοδασίλη γιὰ κάποια οἰκονομικὴ βοήθεια ποὺ τοῦ ἔδωσε, λυπᾶται ποὺ δὲν τὸν εἶχε γνωρίσει προτοῦ ἐκδώσει τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ, ἐκφράζει τὸν θαυμασμό του γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Χρηστοδασίλη καὶ τέλος ὑπόσχεται πὼς στὴν ἐπόμενη ποιητικὴ του συλλογὴ θὰ τοῦ ἀφιερῶσει «ἓνα μεράδι τῶν τραγουδιῶν του».

Δυστυχῶς, παρὰ τὴ διεξοδικὴ ἔρευνα στὸ ἀρχεῖο Χρήστου Χρηστοδασίλη⁴, δὲν βρέθηκε πουθενὰ σχέδιο γράμματος, ἀπαντητικοῦ στὴν ἐπιστολὴ τοῦ

1. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Δ. Χατζῆ βλ. Πάνου Φάντη, Γεώργιος Χατζῆς - Πελλερὲν (ὁ ποιητής, ὁ θεατρικὸς συγγραφέας, ὁ πεζογράφος): Ἡπειρωτικὴ Ἑστὶς 2(1963) 5—27. Γεωργίου Βαδρέτου, Γεώργιος Χατζῆς - Πελλερὲν (ὁ ἡπειρώτης, ὁ δημοσιογράφος, ὁ ποιητής), ἐκδόση Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7, ἐν Ἀθήναις (1963) 5—31. [Νεκρολογία], ἐφ. «Ἡπειρος», ἔτος 21ον, περίοδος Θ', Τετάρτη 5 Μαρτίου 1930, ἀρ. φύλλου 3505/1965' ἔτος 21ον, περίοδος Ι', Παρασκευὴ 7 Μαρτίου 1930, ἀρ. φύλλου 3506/1969' ἔτος 21ον, περίοδος Ι', Σάββατον 8 Μαρτίου 1930, ἀρ. φύλλου 3507/1697.

2. Χρήστου Σούλη [νεκρολογία], «Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον του», ἔτος 21ον, περίοδος Θ', Τετάρτη 5 Μαρτίου 1930, ἀρ. φύλλου 3505/1695, σ. 2, ἔπου: «...Μὲ τὸ ψευδώνυμον Πελλερὲν, τὸ ὅποῖον εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ μεταφράσεις εἰς τὴν γαλλικὴν τοῦ ἐπωνύμου του...».

3. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χρήστου Χρηστοδασίλη βλ. Α. Ι. Βρανούση, Χρήστος Χρηστοδασίλης, Βασικὴ Βιβλιοθήκη 19, Ἀθήνα 1960, σσ. κς'—λα'. Χρήστου Ι. Σούλη, Χρήστος Χρηστοδασίλης [νεκρολογία], Ἡπειρωτικὰ Χρονικά 12(1937) 287—293. Γ. Σωτήρη, διδασκάλου ἐκ Νεγάρων Ζαγορίου 1856—1943, Ἀπομνημονεύματα, Εἰσαγωγὴ, Σχόλια Μάνθου Κ. Οἰκονόμου, Ἀθήνα, 1974. D. G. Hesselning, (Traduit par N. Pernot), Histoire de la littérature grecque moderne, Παρίσι: 1924, σσ. 128—130. Ἐλένης Κουρμαντζή — Παναγιωτάκου, Ἡ φιλολογικὴ πεντηκονταετηρίδα τοῦ Χρήστου Χρηστοδασίλη: Δωδώνη 8(1979), 217—265.

4. Ἡ ἔρευνα πραγματοποιήθηκε τὸ 1975 ὑστερὰ ἀπὸ εὐγενικὴ ἀδεία τῆς κόρης του κ. Τυτίνης Χρηστοδασίλη — Μπακοπούλου.

* Τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τὴ συμβολὴ του στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου καὶ στὰ γράμματά μας, πρόκειται σύντομα νὰ παρουσιάσω στὴ διδακτορικὴ μου διατριβή.

Γ. Δ. Χατζή που να μας δίνει συγκεκριμένες πληροφορίες και εσθήσεις για τις σχέσεις των δύο ανδρών ή για τη στενή αλληλογραφία τους.

Οδηγούμαστε λοιπόν στο συμπέρασμα πως πέρα από την προθυμία και την καλή διάθεση του νέου τότε λογοτέχνη Γ. Δ. Χατζή για μια «σύνδεση» με τον φτασμένο πια λογοτέχνη Χρήστο Χρηστοδασίλη, δεν υπάρχει απάντησή του στο γράμμα αυτό.

5. Ο Γ. Δ. Χατζής ως το 1906 που γράφει αυτό το γράμμα είχε δημοσιεύσει την ποιητική συλλογή «Ρίμες» και στην εφημερίδα «Πύρρος» με το ψευδώνυμο «Γ. Πελλερν» δημοσίευσε τις ακόλουθες συνεργασίες:

α' «Γιάννινα», ποίημα με τέσσερις οκτάστιχες στροφές, γραμμένο στα Γιάννινα στις 8.8.1905 («Πύρρος», έτος Δ', αρ. 160, 'Αθήναι: 18 Μαΐου 1906, σ. 2).

β' «Στον Παλαιολόγο», ποίημα με εξήντα ιαμβικούς 15/σύλλαβους στίχους. ('Ετος Δ', αρ. 162, 'Αθήναι, 29 Μαΐου 1906, σ. 1).

γ' «Χρονογράφημα» [ἄντιλο]. ('Ετος Δ', αρ. 163, 'Αθήναι, [1 Ιουνίου 1906], σ. 2).

δ' «Ανταπόκρσις ἐκ Κονίτης τῆς Ἡπείρου». ('Ετος Δ', αρ. 170, 'Αθήναι, 27 Ιουλίου 1906, σ. 1).

ε' «Μοιρολόγι στην 3 Αύγουστου 1906». ('Ετος Δ', αρ. 172, 'Αθήναι, 10 Αύγουστου 1906, σσ. 4—5).

στ' «Ἐπὶ τῆς καταστάσεως». ('Αρθρον ἡπειρώτου). ('Ετος Δ', αρ. 173, 17 Αύγουστου 1906, σ. 1).

6. Ο Χρήστος Χρηστοδασίλης το 1906 είναι πια φτασμένος λογοτέχνης και έχει δημοσιεύσει τὰ παρακάτω ἔργα:

Α' Διηγήματα: «Διηγήματα τῆς Στάνης», 'Αθήναι, 1898. «Διηγήματα τῆς Ξανταίας», 'Αθήναι, 1899. «Διηγήματα Θεσσαλικά», 'Αθήναι, 1900. Διηγήματα βραδευμένα στον διαγωνισμό του Ψυχάρη και εκδομένα από τον ίδιο τον Ψυχάρη με τίτλο «Διαγωνισμός για τὴ γλώσσα», 'Αθήναι, 1902. «Ο Καπετάν Καλόγηρος», ἐν 'Αθήναις, 1905. «Σουλκιώτες καὶ Λιάπηδες», ἐν 'Αθήναις, 1905.

Β' Ἑμμετρα ῥαῖματα: «Οἱ ἄγῳνες τοῦ Σουλίου», βραδευμένο ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό, 'Αθήναι, 1900. «Διὰ τὴν Τυμὴ», 'Αθήναι, 1904.

Γ' Ποιήματα: «Στ' ἀδέρφια μας», 1881. «Ἀγάπης», 'Αθήναι, 1897 καὶ 1905. «Ο Μαρμαρωμένος βασιλιάς», 'Αθήνα, 1901.

Δ' Μελέτες: «Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἡπείρῳ καὶ τὰ δίκαια αὐτῆς», 'Αθήναι, 1902. «Ἡ Ἡπείρος καὶ Ἀλβανία», 'Αθήναι, 1904. «Ἡ Ἡπείρος γεωγραφικῶς καὶ ἐθνολογικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιολόγων χρόνων μέχρι σήμερα», 'Αθήναι, 1905.

Ε' Λαογραφικά: «Ἑθνικά ἄσματα (1453—1821)», 'Αθήναι, 1896 καὶ 1902. «Ο Κλειδωνάς» (Ἡμερολόγιο Ἀσωπίου 1890). «Αἱ φάσεις τῆς Μεγάλης Τεσσαρκασιῆς» (Ἡμερ. Ἑστία, 1891). «Ἡ πρώτη Μαΐου στὴν Ελλάδα», (Ἑστία, 1890). «Παγή-γυρις τοῦ Πηλοῦ ἐν Ἡπείρῳ», (Ἀπτικὸ Ἡμερολόγιο, 1887). «Τὰ κῶτά τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου», (Ἑστία, 1895). «Ἡ χαλιδόνα τοῦ Μαρτίου», (Ἑθνικὴ ἀγωγή, 1899).

Στ' Ἑπειρωτικά: «Ἡπειρωτικά. Παραμύθια», 'Αθήνα, 1906.

Στὰ 1903-σερὰ ἑθρῶν τοῦ Χρηστοδασίλη με γενικὸ θέμα: «Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλλη-

Ἡ δημοσίευσή τοῦ γράμματός αὐτοῦ τοῦ Γ. Δ. Χατζῆ πρὸς τὸν Χρῆστο Χρηστοδασίλη ἐντάσσεται στὰ πλαίσια μιᾶς εὐρύτερης ἐργασίας ποὺ ἐτοιμάζω μὲ θέμα «Ἡ Ἀλληλογραφία τοῦ Χρήστου Χρηστοδασίλη».

Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξη· ἀκολουθοῦν διευκρινιστικὰ σχόλια.

[Χαρτί εὐτελοῦς ποιότητος, ὑποκίτρινο, μονόφυλλο, τὸ καίμενο γραμμένο μὲ μακρὴ μελάνη καὶ ἀπὸ τίς δύο ὀψεις. Διαστάσεις 21 x 13,5].

Ἀξιότιμε κύριε Χρηστοδασίλη,

Τώρα, ποὺ ἐτελείωσε τὸ βιβλιαράκι —καὶ φυσικὰ δὲν μπορεῖτε νὰ υποθέσητε καμμίαν ὑστεροβουλίαν— θεωρῶ μεγάλο μου καθήκον καὶ ἀποραίτητο νὰ σᾶς εὐχαριστήσω θερμῶς, γιατί προσεφέρθητε τόσο

5 εὐλοκρινῶς νὰ με βοηθήσετε· καὶ μάλιστα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια ἰξέπη σας.

Λυποῦμαι, ποῦ δὲν εἶχα λάβῃ τὴν τιμὴ νὰ σᾶς γνωρίσω προτιέτερα. Εἶσθε ὁ μόνος Ἑπειρώτης, ποῦ ἀξίζετε —εἶσθε ἓνας λεβεντιάνθρωπος— καὶ εἶθε νὰ μπορούσα νὰ τὸ δημοσιέψω αὐτὸ (sic) γράμμα, γιατί θαρρῶ πῶς μιὰ ἀπὸ τὲς μεγαλύτερες ἀρετὲς εἶναι νὰ ὁμολογῇ

10 κανένας φανερὰ διηυκολύνθηκε σὲ μιὰ /² του στενοχωρία καὶ νὰ φανερώγῃ —ὅσο καὶ ἂν θέλῃ ἐκείνος νὰ κρυφτῇ— τὸν ἄνθρωπο, ποῦ τὸν ηὐκόλυσε.

Καὶ λυποῦμαι ἀκόμα γιατί τὲς καλὲς σας διαθέσεις τὰς ἀνακάτωσε λίγο τὸ ζήτημα τοῦ «Πύρρου». Δὲν δίνω καμμιὰ σημασίαν ἐγὼ

15 σὲ τέτοιες φυλλάδες —κι ὁ Θεὸς εἰξεύρει σὲ ποιὲς δύσκολες περιστάσεις τῆς ζωῆς μου ἀρμένισα σαυτὸ τὸ θρωμολίμανο— ἀγνοῶντας καλὰ - καλὰ καὶ τὸ φύλλο καὶ τοὺς συντάχτας του. —Αὐτὰ ἐν παρόδῳ—

Σὰς εὐχαριστοῦ καὶ πάλιν καὶ ἂν εἶχα λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωρίσω προτιέτερα θὰ σᾶς ἀφιέρωνα ἓνα μεράδι τῶν τραγουδιῶν μου

20 —γιατὶ τὸ ἀξίζετε. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰν τὸ κάμω σὲ μιὰ δευτέρῃ μου συλλογῇ, ποῦ θὰ τυπωθῇ τὸ Γενάρη.

Ἀθήνα, 20.8.906.

Μ' ἐχτίμησι Γ. Δ. Χατζῆς
(Πελλερὲν)

νισμοῦ ἐν Ἑπείρῳ...», περιλαμβάνονται στὴν Κυκνή Βίβλο τῆς Ἀγγλίας (TURKEY No 1, 1903, σ. 104 κ.ε.).

Στὰ 1906 ὁ Χρηστοδασίλης γίνεται τακτικὸ μέλος τῆς «Ἐν Ἀθήναις ἐδρευούσης Ἑλληνικῆς Καλλιτεχνικῆς Ἑταιρείας», καὶ τὴν ἴδια χρονιά δίνει διαλέξεις στὸ φοιτητικὸ σμῆμα τῆς ἑταιρείας «Ἑλληνισμός» μὲ θέμα «Περὶ τῶν κινδύνων τῆς Ἑπείρου», (βλ. «Ἑλληνισμός», 1906, σσ. 133—138).

Σ Χ Ο Λ Ι Α *

2. Τώρα, πού έτελείωσε τὸ διβλιαράκι. Ὁ Γ. Δ. Χατζῆς (Πελλερὲν) τελείωσε τὴν πρώτη του ποιητικὴ συλλογὴ «Ρίμες» πού τὴν προλογίζει ὁ Κωστής Παλαμάς, τὸ 1906⁷.

4—5. γιατί προσεφέρθηκε τόσο εὐκρινῶς νὰ μὲ βοηθήσετε- καὶ μάλιστα κι ἀπὸ τὴν ἴδια τζέπη σας. Φαίνεται πὼς ὁ Χρήστος Χρηστοδασίλης δοῦθηκε οἰκονομικὰ τὸν Γ. Χατζῆ (Πελλερὲν) γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῆς πρώτης του ποιητικῆς συλλογῆς.

6—7. Λυποῦμαι, πού δὲν εἶχα λάβῃ τὴν τιμὴ νὰ σὰς γνωρίσω προηγουμένως. Ὁ Γ. Δ. Χατζῆς (Πελλερὲν) δὲν πρέπει νὰ γινώριζε τὸν Χρηστοδασίλη, προτοῦ λάβῃ τὴν οἰκονομικὴ του ἐνίσχυση.

7. Εἶσθε ὁ μόνος Ἑπειώτης, πού ἀξίζετε. Κολακευτικὰ λόγια τοῦ νέου ποιητῆ πρὸς τὸν φτασμένο λογοτέχνη⁸.

8. καὶ εἶθε νὰ μποροῦσα νὰ τὸ δημοσιέψω αὐτὸ (sic) γράμμα. Τὸ γράμμα αὐτὸ τοῦ Γ. Δ. Χατζῆ εἶναι ἀδημοσίευτο, καθὼς καὶ ὅλη ἡ ἀλληλογραφία πού εἶχε ὁ Χ. Χρηστοδασίλης μὲ λόγιους καὶ πολιτικούς τῆς ἐποχῆς του⁹.

9—10. γιατί θαρρῶ πὼς μιὰ ἀπὸ τὲς μεγαλύτερες ἀρετὲς εἶνε νὰ ὁμολογῇ κανένας φανερά διηκολύθηκε σὲ μιὰ /² του στενοχωρία. Ὁ Γ. Χατζῆς (Πελλερὲν) ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, πού τοῦ πρόσφερε ὁ Χ. Χρηστοδασίλης¹⁰.

14. τὸ ζήτημα τοῦ «Πύρρου». Πρόκειται γιὰ τὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα πού ἐκδιδόταν στὴν Ἀθήνα. Ἰδρύθηκε στὶς 3 Μαΐου τοῦ 1903, μὲ διευθυντὴ τὸν Γ. Δ. Χατζῆ-γιαννάκογλου καὶ ὑποδιευθυντὴ ἀρχικὰ τὸν Κ. Περεσιᾶδη καὶ στὴ συνέχεια (4.5.1906) τὸν Δ. Γκαστή (Ἑπειώτης). Στὴν προμετωπίδα διαδύουμε: «ΕΦΗΜΕΡΙΣ Ο «ΠΥΡΡΟΣ» / Η ΜΟΝΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ / ΕΠΙΣΗΜΑ ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ».

Τὰ θέματα πού προβάλλονται ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδας εἶναι ἐκκλησιαστικά, οἰκονομολογικά, φιλολογικά, θεατρικά καὶ ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς 30.7.1905 ἀρχίζουν καὶ προβάλλονται καὶ ἡπειρωτικὰ θέματα.

* Οἱ ἀριθμοὶ δηλώνουν τοὺς στίχους τῆς ἐπιστολῆς.

7. Πελλερὲν (Ἑπειώτης), «Ρίμες» (Τραγούδια), Ἀθήναι, 1906.

8. Βλ. πρὸ πάντων σημειώσεις ἀρ. 5 καὶ 6.

9. Ὁ Χρήστος Χρηστοδασίλης εἶχε μεγάλη ἀλληλογραφία μὲ ἡπειρώτες κυρίως λόγιους καθὼς καὶ μὲ πολιτικὰ πρόσωπα· παρουσίᾳ τῆς ἐπομιάζω ἀπὸ καιρὸ. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Γ. Χατζῆ ἐκπληρώνεται μὲ καθυστέρηση 76 χρόνων.

10. Βλ. καὶ πρὸ πάντων τὸ σχόλιο στοὺς στίχους 4—5.

Ἡ ἐφημερίδα φιλοξενούσε ἐπίσης θέματα πολιτικῆς, χρονογραφήματα βυζαντινὰ καὶ ἡπειρωτικὰ καθὼς καὶ δημοτικὰ τραγούδια.

Σὲ ἄρθρο¹¹ μὲ τίτλο «Ἡ αἰσχρὰ ἐξέθρσις τοῦ «Πύρρου»» — Ἡ κατὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ἀντίδρασις —, διαδίδουμε: «Ἀπὸ ἐξ ὧρα μῆνας ὁ Πύρρος ἀγωνίζεται πεισματώδη ἀγῶνα ἐναντίον τῆς δειλίας... ἐναντίον τῶν πολιτικῶν δεισιδαιμονιῶν, ἐναντίον τῆς στρεβλώσεως τῆς ἀντιλήψεως. Κατῆλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα μετὰ λύσσης καὶ μὲ πάθος πατριωτικόν, μὲ τόλμην ἀκράτητον... Ἀπὸ τοῦ ἱερωτέρου ἀρξάμενος, τῆς φιλολογίας, ἀμειλίχως κατεπολέμησεν τὴν κλίκαν, καὶ δὲν ἐφοδύθη κατακέφαλα νὰ τὴν κτυπήσῃ...»

Καθημερινῶς ἡπειλείτο, τὰ γραφεῖα ἐπανειλημμένως, συνεσκέφθησαν οἱ ἥρωες νὰ ἐπιδράμωσιν. Ὁ Πύρρος ἐξήκολούθει τὸν ἀγῶνα ἀτρόμητος. «Ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὴν συζήτησιν τῶν ἑσωτερικῶν πραγμάτων εἶχε τὸ θάρρος φανερὰ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς αὐλῆς. Οὐδενὸς ἐφείσθη, καὶ ἀκόμη τὸν ἐξήκολούθει καὶ θὰ τὸν ἐξήκολούθησῃ...».

Καὶ ἄλλου¹²: «Ὁ «Πύρρος» εἶχε πρόγραμμα νὰ ἀναδείξῃ τὴν λαϊκὴν ὑπεροχὴν, τὴν λαϊκὴν νοημοσύνην, τὴν λαϊκὴν γενναϊότητα, τὴν λαϊκὴν διαύγειαν».

Ἡ ἐφημερίδα «Πύρρος» ἦταν καθαρὰ ἀντιδασελική· σὲ σχόλιο¹³ μὲ τὸν τίτλο «Τὸ διὰ τὸν Ὀθωνα μνημόσυνον» δὲ διευθυντῆς Γ. Χατζηγιαννάκογλου, ἀνάμεσα σ' ἄλλα λέει: «...Πράγματι, ὅταν σπάσωμεν τὰ κεφάλια τῆς λάμπας αὐτῆς, τῆς αὐλῆς... ὅταν τὸ τέρας ἀποθάνῃ, ἂψ' ἐαυτοῦ τοῦ θανατήσῃ τὸ μεγαλουργὸν φύσει ἔθνος μας... Αὕτη εἶναι ἡ σωτηρία, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μέσον, ταχὺ τὸ μέσον, ταχύτερα ἢ ἐκτέλεσις, συντρίψατε τοὺς κόβλακας τῶν αὐλοκολάκων...».

Τίς κολακευτικὲς κρίσεις γιὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐφημερίδας ἀπὸ διαφορὰς ἐφημερίδας εἰς ἀναδημοσίευσιν ὁ «Πύρρος». Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε μερικὰς:

α) Ὁ ΜΩΡΦΑΣ τῆς Τριπόλεως περὶ τοῦ «Πύρρου»:

«...Αἱ φιλελεύθεραι ἀρχαὶ τῆς ἐν λόγῳ ἐφημερίδος καὶ ἡ ἐγνωσμένη τοῦ διευθυντοῦ τῆς [Χατζηγιαννάκογλου] ἀποφασιστικότης πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ προοδευτικωτάτου προγράμματός του, μᾶς πείθουσιν, ὅτι εὐθὺ τὸ στάδιον ἀνοίγεται εἰς τὴν νεαρὰν συνάδελφον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς δημοσιογραφικῆς προόδου...»¹⁴.

11. Βλ. ἐφ. «Πύρρος», ἔτος Α', ἀρ. 27, Ἀθῆναι, 2 Νοεμβρίου 1903, σ. 1—2.

12. Ἔτος Α', ἀρ. 47, Ἀθῆναι, 21 Μαρτίου 1904, σ. 1.

13. Ἔτος Β', ἀρ. 80, Ἀθῆναι, 5 Νοεμβρίου 1904, σ. 2.

14. Ἔτος Α', ἀρ. 6, Ἀθῆναι, 8 Ἰουνίου 1903, σ. 1.

6) «Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 29 Μαΐου 1903

Ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ «Πύρρου»...

...ἡμεῖς οἱ ἐν Τουρκίᾳ διαδισκούντες... χαίρομεν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ «Πύρρου», ὅστις ἐκ τοῦ πρώτου φύλλου καταφαίνεται, ὅτι ἔχει ὄντως ἐθνικὴν ἀποστολὴν νὰ ἐκπληρώσῃ...»¹⁵.

γ) Τὸ περιοδικὸν «Ἡ ΦΥΛΛΙΣ» περὶ τοῦ «Πύρρου»:

«...εἰς τὴν ἐφημερίδα δὲ «Πύρρος» εὐρίσκει τις τὸν τέλειον δημοσιογραφικὸν χαρακτήρα, ὅστις ἐλευθέρως πατάσσει πᾶν κακὸν καὶ παράνομον καί, μακρὰν παντὸς κομματισμοῦ καὶ προσωπικότητος, ὑπερμαχεῖ τῶν δικαίων. Τοιοῦτον δημοσιογραφικὸν ὄργανον σχεδὸν μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι πρέπει νὰ ὑποστηρίχθῃ παρὰ Πάντων...»¹⁶.

δ) «Τιλιπούπολις, 5.1902

...ὁ «ΠΥΡΡΟΣ» εἶναι ἡ μόνη ἐφημερίδα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἥτις γράφει ἐν τῇ γυμνότητι τῶν πραγμάτων καὶ δὴ κατὰ τὴν παρομίαν οὐχὶ διεστραμμένα, ἀλλὰ τὰ σὺκα - σὺκα ἀποκαλοῦσα...

Ἰδιόξας

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου»¹⁷

ε) «Ἐν Ἀλδανίᾳ τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1903

Ἀγαπητέ μας ἀδελφε Ἰσμαήλ Χακὴ Βέη

Εἰς Ἀθήνας

(μετὰ φρασὶς ἐκ τῆς τουρκικῆς)

...Τὴν ἐφημερίδα «ΠΥΡΡΟΣ» λαμβάνομεν καὶ μὲ τόσῃ εὐχαρίστησιν ἀναγινώσκομεν καθόσον μᾶλλον τὰ γραφόμενά μας κατὰ λέξιν δημοσιεύει... Ἡμεῖς οἱ Ἀλδανοὶ εἴμεθα σφόδρα εὐχαριστημένοι δι' ὅσα γράφουσιν ἐξυμνοῦντα τὴν ἐλληνοαλδανικὴν συνένωσιν καὶ σύμπραξιν...

Οἱ ἀδελφοὶ σου Χριστιανοὶ τε καὶ

Μουσουλμάνοι Ἀλδανοὶ Βέηδες

(Ἐπονται 11 (μουχίρια) ὑπογραφαὶ καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ ἐν Ἀλδανίᾳ Μεγάλου Ἀλδανικοῦ Κομιτάτου)¹⁸

15—17. σὲ τέτοιαι σφυλλάδες —κι ὁ Θεὸς εἰξεύροι σὲ ποιὲς δύσκολας περιστάσεις τῆς ζωῆς μου ἀρμένισα σ' αὐτὸ τὸ θρώμολιμανο— ἀγνωῶντας

15. Σ.π., σ. 1.

16. Ἔτος Α', ἀρ. 3, Ἀθήναι 18 Μαΐου 1903, σ. 1.

17. Ἔτος Α', ἀρ. 17, Ἀθήναι, 24 Αὐγούστου 1903, σ. 5.

18. Ἔτος Α', ἀρ. 27, 2 Νοεμβρίου 1903, σ. 6.

καλὰ - καλὰ καὶ τὸ φύλλο καὶ τοὺς συντάχτας του. Εἶναι σαφές ὁ ὑπα-
νιγμός γιὰ τὸ ὁδρυστικὸ σχόλιο τῆς ἐφημερίδας¹⁹.

«Πρὸς τὸν Χρῆστον Τσαρούχλαν ἢ Χρηστοδασίλην

Ἡ πολλὰ ὀφείλεις εἰς τὴν προστάτιν σου Μιχαλοῦν, ἢ πολὺ ἡλίθιον τὸν
κόσμον ἐξέβαλες, (sic) ὥστε νὰ πιστεύῃς ὅτι δὲν δύναται οὗτος νὰ διακρίνῃ
τὴν εἰλικρινῆ φωνήν τῆς καρδίας, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν κατὰ σοῦ
προλαδοῦσαν διατριβήν μου διέπνεεν, ἢ ὅτι δύναται ν' ἀγνοῇ τὴν καὶ σάλπιγγ-
γων Τυρηννικῶν ὁροντωδέστερον καὶ κεραυνῶν ἡχηρότερον δοῶσαν διαγω-
γὴν σου!

...οὐδέποτε ἐθεάθην συνομιλῶν, καθὼς σύ, μὲ τὸν κατάσκοπον Γούδαν.
Οὐδέποτε κόρην μονογενῆ ἐγκατέλειπον εἰς τὴν τύχην... Οὐδέποτε τὸ ἐπώ-
νυμον τὸ πατρικόν μου ἠρνήθην καὶ ἀπὸ Τσαρούχλα τσαρουχοφόρον εἰς
Χρηστοδασίλην μετεμορφώθην...

ΦΩΚΙΩΝ ΠΑΝΑΣ²⁰.

16. ἀρμένισα σοὶ τὸ θρωπολίμανο. Ὁ Γ. Δ. Χατζῆς ἀναφέρεται στὴ
συνεργασία του μὲ τὴν ἐφημερίδα «Ο ΠΥΡΡΟΣ», ποὺ ἄρχισε τὸν Μάιο τοῦ 1906,
γιὰ τὴν ὁποία ἴσως διαμαρτυρήθηκε ὁ Χρηστοδασίλης. Θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ
ἐπισημάνουμε καὶ τὴ συνεργασία τοῦ Χρηστοδασίλη στὴν ἴδια ἐφημερίδα, ἄλ-
λοτε μὲ τὸ ψευδώνυμο «Δωδωνάιος» καὶ ἄλλοτε μὲ τὸ πραγματικὸ του ὄνομα,
ποὺ ἄρχισε λίγους μῆνες ἀργότερα²¹.

17. καὶ τὸ φύλλο καὶ τοὺς συντάχτας του. Τὸ σχόλιο φαίνεται νὰ γί-
νεται: γιὰ νὰ ἐκανοποιηθεῖ ὁ Χρηστοδασίλης.

20—21. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰν τὸ κάμω σὲ μιὰ δευτέρῃ μου συλλογῇ,
ποῦ θὰ τυπωθῇ τὸ Γενάρη. Ἡ δευτέρη ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ ὑπανίσταται
ὁ Γ. Δ. Χατζῆς εἶναι: ἡ συλλογὴ «Δαχτυλίδια» (τραγοῦδια), ποὺ τυπώθηκε
στὰ Γιάννινα δυὸ χρόνια ἀργότερα, στὰ 1908²².

Γιάννινα, Ἀπρίλης 1982

ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΡΜΑΝΤΖΗ - ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ

19. Ἔτος Δ', ἀρ. 168, Ἀθήναι, 13 Ἰουλίου 1906, σ. 7.

20. Δὲν ξέρω ἂν πρόκειται γιὰ ψευδώνυμο ἢ γιὰ πραγματικὸ ὄνομα.

21. Βλ. Δωδωνάιου, «Ἡ κατάστασις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σαύλου καὶ Διδρεῶς», ἀρ.
«Πύρρος», ἔτος Δ', ἀρ. 187, Ἀθήναι, 23 Νοεμβρίου 1906, σ. 2. Δωδωνάιου, «Ἡπειρω-
τικὰ ἀνταποκρίσεις», ἀρ. 190, 14 Δεκεμβρίου 1906, σ. 1. Χ. Χρηστοδασίλη, «Περὶ Ἀλ-
βανῶν», ἀρ. 197, 1 Φεβρουαρίου 1907, σ. 2. Δωδωνάιου, «Ἡπειρωτικὰ ἀνταποκρίσεις»,
ἀρ. 201, 1 Μαρτίου 1907, σ. 1. Δωδωνάιου, «Ἐκείθεν τὸν ἄρχον», ἀρ. 206, 5 Ἀ-
πριλίου 1907, σ. 2.

22. Δυστυχῶς ἀντίτυπα τῶν δυὸ πρώτων ποιητικῶν συλλογῶν τοῦ Γ. Δ. Χατζῆ (Πελ-
λερέν) δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ. Ἄν ποτὲ τις ἐπισημάνω θὰ ἐπανέλθω στὴν ἐρευνά μου.

28. Γ. ΨΥΧΑΡΗΣ

1η

26Janvier 1897,
77, rue Claude Bernard,
Paris

Αγαπητέ μου,

Σήμερα έλαβα το καλό σου το γράμμα. έλαβα τώρα μέρες και την Αγάπη. Έχεις δίκιο, πολύ δίκιο που θυμώνεις μαζί μου, γιατί τ' αξίζω. Φαντάσου που πολεμώ, και κοντέβουνε δυο μήνες να στείλω στ' Άστυ μια βιβλιοκρισία και δεν το κατάφερα ακόμη. Η Χρυσούλα μου - γιατί έτσι τη λέω - είναι έτοιμη, τελειωμένη. Θέλω τώρα να την αντιγράψω κι' όχι μόνο που δεν αδειάζω από τις πολλές, πολλές, μα πάρα πολλές δουλειές, και ξέρεις πως μου χρειάζεται πάντα καιρός και δεν τυπώνω τίποτα που να μην το χτένισα και ξαναχτένισα τουλάχιστο πεντέξη φορές. Μιλώ για σένα, για τον Κανελλόπουλο, για τον Καμπύση και για τον Μποέμ. Για σένα λίγα και να σου πω και το λόγο. έχω σκοπό να σου βγάλω Χρυσούλα ξεπίτηδες για τα σένα, και να μιλήσω και για τα δηγήματά σου. Κρίμας που δεν είναι δημοσιευμένα σε βιβλίο. Βλέπεις το λοιπόν που ά δε σου γράφω σε συλλογιούμαι. Και πως να μην το θυμούμαι το ωραίο μας το ταξιδάκι στη Θεσσαλία; Το θυμάται κι' η γυναίκα μου και χαίρεται πολύ που δε μας ξέχασες. Κάνε κουράγιο, γράφε, γράφε, γιατί γράφεις με πολλή ζωή και γλύκα. Και μην κοιτάξης που δεν απαντώ αμέσως.

Σε συλλογιούμαι και σ' αγαπώ
ο φίλος σου
Ψυχάρης

2η

ROSMAPAMON
PERROS-GUIREC
(Cotes du Nord)
77 Rue Claude Bernard

Άβγουστο, 13, 1899

Αγαπητέ μου,

Πολύ με διασκέδασε το φημεριδοκόψιμο που μου στέλνεις από το «Εμπρός». Θα τόκανα χάζι να διαβάσω και τάλλα δυο που μου γράφεις, τα τρία δηλαδή, δύο του Πώπ κι' ένα του Μαλακάση. Ο Πώπ έβαλε κάτι και για τη χρηστομάθεια του Περνοτ και με χτυπά. Γάϊδαροι αφτοί και δεν αξίζουνε να καθήση κανείς να τους δώση απάντηση. Μα είναι τόσο ανόητα όσα γράφουνε που γελώ και για τούτο τα θέλω. Έτσι και του Μαλακάση. Μου έστειλε άραγες βιβλίο δικό του και δεν του αποκρίθηκα; Μπορεί. Το ξέρεις όμως πως η αγραφιά μου είναι φοβερό πράμα. Δε διάβασα και πολλά δικά του γιατί βλεπεις δεν αδειάζω και πολύ. Άδικα παραπονιέσαι για τη Χρηστομάθεια. Η περιγραφή σου εκείνη είναι πολύ ωραία κι' ίσως από τα καλήτερά σου. Αγκαλά, να σου πω, χρόνια τώρα ετοιμάζεται η Χρηστομάθεια και δεν παρακάλεσα τον Pernot να βάλη την περιγραφή του πανηγυριού, θαρρώ πως δεν είναι ακόμα τυπωμένα τα δηγήματά σου. Όπου κι αν είναι μελετώ να σκαρώσω και κανένα άρθρο για τα πεζά μας παραμύθια, ρομαντζάκια και τέτοια. Τότες πια τα λέμε όλα. Και για την Αρβανιτιά θα τα πούμε καμμιά μέρα και μη σε μέλη. Φτάνει νάχουμε καιρό κ' έχω λίγο, μ' όσα καταπιάστηκα και μ' όλες μου τις δουλειές. Ποιες είναι αφτές οι δουλειές, γιατί έχω τόσες, γιατί καταγίνουμαι πότε στο ένα πότε στάλλο, θαρρώ πως δεν είσαι σε θέση να το κρίνης, όπως δεν είσαι σε θέση και να κρίνης αν ο Ντράϊφους κ' η επιστήμη παν ή δεν πάνε ταίρι ταίρι, μήτε τι θα πη και τι σημαίνει ο μεγάλος μας αφτός σημερινός αγώνας για τη δικιοσύνη και για την αλήθεια. Κοίταξε, φίλε μου, νάχης στο νου σου στο γλωσσικό ζήτημα, που το ξέρεις πολύ καλήτερα και που είναι κι αφτό ζήτημα δικιοσύνης κι' αλήθειας. Και μάλιστα, σα θες να μ' ακούσης, άφησε την Τέχνη να πάη

του διαβόλου και μην καταξοδέβεσαι να την αγοράσης. Νομίζω πως γρήγορα θα βγῇ στη μέση ένα καινούριο περιοδικό και κει πια ξεθυμαίνεις. Πιο σίγουρο κιόλας. Τους στίχους της κ. Πίπιζας, υποθέτω εσύ θα μου τους έστειλεις. Γεια σου το λοιπόν. Άμα τους διαβάσω, της γράφω. Για ένα μήνα ακόμα δεν αδειάζω. Κατόπι πάλι τα βλέπουμε και τούτα. Μεθάβριο θα γυρίσω στο Rems για τη δίκη τη μεγάλη. Σαν ξανάρθω στο ξοχικό μου, το διαβάζω με την ησυχία μου. Είναι αλήθεια που έχω δυο βιβλιαράκια αρχινησμένα και πρέπει και γι' αφτά κάμποσο να ιδρώσω να τα βγάλουμε πέρα. Προσπάθησε και συ τίποτε να μας καταστρώσης το χρυσό σου το χαρτάκι, φρέσκο φρέσκο κι όμορφο. Ομπρός το λοιπόν και πάντα ομπρός. Το πιο σπουδαίο απ' όλα και το μόνο που πάει να πῇ, το μόνο καλό είναι η Γυναίκα!

ο φίλος σου
Ψυχάρης

3η

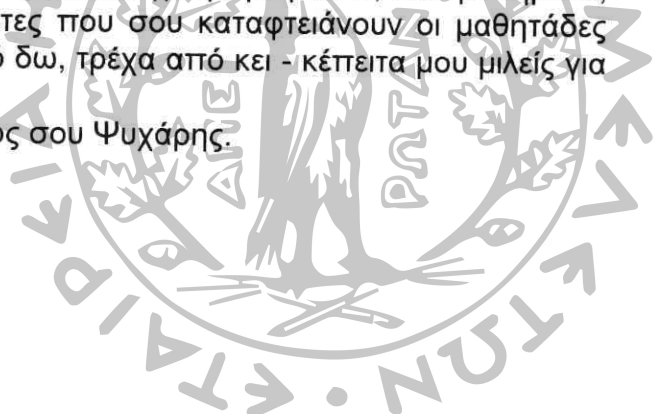
77. RUE CLAUDE BERNARD

Νοέβρη, 19, 1899

Αγαπητέ μου,

Μα μπράβο σου! Ωραία τα δηγήματα της ξενητειάς και το πρώτο μάλιστα μου γιόμισε το μάτι. Πρέπει χωρίς άλλο καμμιά μέρα να το μιλήσω και μου φαίνεται πως κοντέβει η ώρα που θα γράψω πια το άρθρο μου για τη σημερινή τη ρωμαϊκή δηγηματογραφία. Με τέτοιο σκοπό ξαναδιάβασα και τα δηγήματα της Στάνης, που και τούτα πολύ, πολύ μου άρεσαν από το πρώτο ίσια με το τελεφταίο. Πολύ όμορφη η αρχιχροινιά, πολύ νόστιμος ο πηγαιμός του Κουτσογιάννη σου στα Γιάννινα, και πολύ ωραίο το ιστορικό κι ο θάνατος του ωρφανεμένου σου του πιστικού. Κι αφτά χωρίς άλλο πρέπει να τα μιλήσω. Μπράβο σου που μας βρήκες και την κατάλληλη, τη σωστή, την αληθινή γενική του ενικού για τα ουδέτερα -μα κτλ. Τη γενικήπραματιού την έχω ακουστά πρώτη φορά στην Άγια Μάβρα και την έβαλα αμέσως στ' Όνειρο του Γιαννίρη. Από τότες τη συνηθίζω και μ' άλλα ονόματα, κι έτσι γράφοντας μου έτυχε συχνά να πω του γραμματιού και κάτι τέτοια. Εσύ βλέπω λές και ρεματιού κ' ισκιωματιού. Μεγάλο δίκιο έχεις. Η γενική του ρεμάτου, γραμμάτου, ισκιωμάτου,πραμάτου δεν καλοχτυπά σταφτιά, δε μου φαίνεται και γνήσια δημοτική. Το λοιπόν και πάλε μπράβο σου. Μα μπράβο σου που έκαμες και το Χ., το θέλει δεν το θέλει, να μπη στο χορό. Αν είναι αληθινά αφτά που λες πως σου είπε - κι αφού το λες είναι αλήθεια - αμέσως καταλαβαίνει κανείς τι άνθρωπος είναι αφτός ο Χ., τι μπούφος δηλαδή και τι υποκριτής. Εμάς μας πολεμά, εμένα περισσότερο από τους άλλους, όχι γιατί δε συμφωνεί μαζί μου - πως γίνεται γλωσσολόγος και να μην το νοιώθῃ πως η δημοτική θα νικήσῃ; - μα γιατί του έδειξα λάθια χοντρά που έκαμε στη γλωσσολογία του, και του τάδειξα μόνο και μόνο, σαν είδα πως άρχισε του λόγου του να με χτυπά από περηφάνεια κι από ζούλια. Αφτός τα πρόσωπα κυτάζει, όχι τις ιδέες. Κι α δεν το λέει πιο φανερά κι α δεν το γράφει πως είναι με το μέρος της δημοτικής, ο μόνος λόγος είναι που φοβάται τον Κόντο. Και μάλιστα το είπε κ' ενός φίλου του πως όσο ζῇ ο Κόντος δεν μπορεί να πῇ και να κάνῃ τίποτα. Μα είναι αδύνατο να σου πω το πόσο τους σιχαίνουμαι τέτοιους μασκαράδες που αθρώποι δε θα γίνουνε ποτέ τους.- Άξιζες, φίλε μου, να μη σου απαντήσω στη ζωή μου πια. Βγήκες τώρα να παραπονεθῇς και με το γράψιμό μου. Έλα λιγάκι στο Παρίσι, γράφε γαλλικά, γράφε ρωμαϊκά, δίνε μαθήματα, ετοίμαζέ τα, διόρθωνε δυο τρεις επιστημονικές μελέτες που σου καταφτειάνουν οι μαθητάδες σου, σκάρωνε ο ίδιος βιβλία επιστημονικά, τρέχα από δω, τρέχα από κει - κέπειτα μου μιλείς για καλλιγραφία.

ο φίλος σου Ψυχάρης.

4η

7 του Χριστού 1899

Αγαπητέ μου,

Να μου γράφης και να μου συχνογράφης. Πολύ μου αρέσουν τα γράμματά σου. Είσαι βέρος Ρωμιός και σε σπουδάζω. Αχόρταγος.

Και να μη σε μέλη και να μην κακοκαρδίζης για τους οχτρούς που μου λες. Ακόμη δεν έχω όσους θέλω.

Και θα δης μάλιστα πως γρήγορα θα κάμω και φίλους πολλούς. Πώς; Κι αφτό θα το δης.

Μπράβο σου και για την «Ακαδημία». Μπορεί και γω να γράψω. Βλέπεις πως δε σου βάζω το θα και μήτε σου λέω πως θα γράψω. Να ξέρης όμως πως κάτι αξίζει κι ένα θα δικό μου.

Πρώτα θα γραφώ συνδρομητής σου. Σε μερικές μέρες, θα σου στείλω τα έξη φράγκα. Πρέπει να βρω χαρτί, γιατί αλλιώς με την πόστα δε γίνεται η δουλειά. Χρήματα δεν παίρνουνε για την Ελλάδα.

ο φίλος σου
Ψυχάρης

5η

16 RUE CHAPTAL
PARIS - IX

9 του Γενάρη 1902

Φίλε μου Χρηστοβασίλη,

Έλαβα τα δηγήματά σου ξαναγραμμένα. Θα διορθώνης ο ίδιος τα τυπογραφικά φύλλα, που θα σου τα στέλνουν από το τυπογραφείο, άμα συμφωνήσουμε για τις τιμές με τον τυπογράφο. Θα μου στέλνη και μένα αντίτυπο διόρθωση. Λοιπόν όσα έχεις σημειωμένα, που δεν είναι να δημοσιευτούν, να τα βγάλης μοναχός σου. Τώρα δεν αδειάζω να τα ξαναπεράσω.

Για τα λέγομε κτλ. όπως θέλεις. Μπορεί κατόπι και το ότι να χρησιμέψη. Μα τα ρήματα -ώνω αδύνατο να γράφονται με ο. Σύμφωνοι σ' αφτό απάνω όλοι σήμερα οι γλωσσολόγοι. Πώς έγινε το ώνω από τον ασυναίρετο τύπο είναι πράμα που το νόμιζαν αλήθεια μια φορά κ' έναν καιρό, μα που τόχουνε τώρα όχι μόνο πως είναι αβάσιστο, μα και καταστρεφτικό για όσα μας έμαθε η ιστορία της ελληνικής, αφού στον καιρό που μορφώνεται η κοινή, ασυναίρετους τύπους δε βλέπουμε πουθενά. Λοιπόν πρέπει να λείψη το ο, με κάθε τρόπο. Έφκολα ταλλάζεις στη διόρθωση. Τάλλα καλά.

Ο Μαρσέλλος ήρθε μια φορά, μα δεν ξαναζύγωσε και το λυπούμαι, γιατί μου φάνηκε πολύ άξιο παιδί. Μήτε το κατατόπι δεν ξέρω. Να του γράψης νάρθη.

Σώματα του Διαγωνισμού θα πάρης εννοείται δίχως καμιά πλερωμή. Προσμένω να μου γυρίση ο Βρυζάκης το δήτημά του και να γράψω.....

6η

16 RUE CHAPTAL
PARIS - IX

8 του Φλεβάρη, 1902

Φίλε μου Χρηστοβασίλη,

Τα «γράψαντας» του Εφταλιώτη - και τα δικά μου - τάχουμε παρμένα από τον Κολοκοτρώνη. Λοιπόν είναι καλά.

Σου είμαι υποχρεωμένος για τους μήνες. Σα μου γράψης, να μου πης ποιος σου τους έμαθε, ντόπιος ή ξένος, κι αν είναι ντόπιος, που σου τους είπε, στην Αθήνα ή αλλού.

Στέλνω σήμερις όλα τα δηγήματα - μαζί και τη Φώτω του Βρυζάκη - στον τυπογράφο. Ένα δυο σημειώματά σου, τάφησα, γιατί μπορεί να ωφεληθούνε οι γλωσσολόγοι από μερικά που λες. Μα βλέπω και δεν κατάλαβες εκείνα που σου έχω σημειωμένα ο ίδιος. τουλάχιστο δεν τα κατάλαβες όλα. Γράφεις «ως δέκα χρονώ» και στη σημείωση βάζεις «πως μπορούμε εδώ το ως να το αντικαταστήσουμε με το σαν». Και γω δεν το ξέρω, γιατί ποτέ μου τέτοια ανοησία δεν είπα. Άλλα σου έλεγα. Υποθέτω πως κάπου στα δηγήματά σου θάβαλες ως να είτανε κτλ. ή τίποτις τέτοιο, και θα σου σημείωσα πως το ως δεν είναι δημοτικό. Εσύ κατάλαβες πως δεν είναι ποτέ δημοτικό, πως ο λαός δεν το συνηθίζει, πράμα που μου είταν αδύνατο να το πω, αφού φτάνει ναοίξης ένα μου βιβλίο και θα βρης χίλια ως αντίς ένα, εκεί δηλαδή που τα συνηθίζει ο λαός. Μου γράφεις, λόγου χάρη, πως μου στέλνεις «ως δώρο πρωτοχρονιάτικο» κτλ. Εκεί θαρρώ πως δεν το λέει ο λαός. Ή για θα πη, ή δε θα πη τίποτις. Το ίδιο και κει που γράφεις τον κατάταξε ... ως αντικαταστάτη». Δημοτικό μου φαίνεται το για. «Πέρασε είκοσι πέντε χρόνια ως αντικαταστάτης». Σίγουρος δασκαλισμός, όπως και το νόημα. Πως θα το πη εδώ ο λαός, δεν το ξέρω. Θέλει να το ξετάση κανείς. Μα θα το πη αλλιώς.

Τα κι' πρέπει να λείψουν αλύπητα. Είναι βάρβαρα και δεν έχουνε λόγο. Τα είπα και στη Revue critique.

Ήθελα να μάθω που λεν οι γυναίκες εχστρατεία. Πολύ παράξενο μου φαίνεται. Να προσέξη κανείς, νομίζω πως κι από τους στρατιώτες τους ίδιους θα τακούση εκστρατεία ή εχστρατεία ή τίποτις τέτοιο και τότες ίσως από τις χωρικές γυναίκες εχστρατεία (όχι εχστρ.) .

Το ήμαρτον το ξέρει βέβαια ο λαός. Το λέει όμως πιο συχνά ήμαρτο, δίχως ν, καθώς και το παρδό. κ είναι ο σωστός ο τύπος.

Κεριακή, κιρά συνηθίζονται σε πολλούς τόπους. Του λόγου σου όμως είσαι από την Ήπειρο, που το άτονο ε το κάνουνε ι, και για τούτο σου έρχονται αφτά παράξενα.

Πρέπει το υτουφέκι να το βάλης στο ράφι. Τουφέκι. Ο λόγος είναι να κάνουμε, δηλαδή να γράφουμε κοινή γλώσσα. Ειδεμή ο διαγωνισμός δεν έχει νόημα. Το λέει κιόλας ένας όρος.

Σε χαιρετώ ο φίλος σου

Ψυχάρης

7η

ROSMAPAMON

PERROS-GUIREC

(Cotes du Nord)

77 Rue Claude Bernard

8 του Αη Δημήτρη 1907

Αγαπητέ μου Χρηστοβασίλη, Τα ωραία σου τα παραμύθια πρόφτασα να τα διαβάσω μόνο εδώ στην εξοχή. Αξιόλογος ο σκοπός σου να κάμης ένα τέτοιο βιβλίο για τα παιδιά και τάχουμε ανάγκη μεγάλη τα τέτοια. Μα δεν μπορώ να σου κρύψω - θα το ξέρης ο ίδιος - πως είναι γραμμένο πάρα πολύ γλήγορα και δίχως τη χρειαζούμενη προσοχή. Ας αφήσουμε πια καθαρέβουσα και δημοτική. έχεις κάτι απροσεξιές που δεν ταιριάζουνε πουθενά. σ. 36 μέτρησα εφτά φορές το αλλά, που δεν είναι και δημοτικό. σ. 2 βάζεις τη ώρα: που κανένας ποτέ του δεν το είπε. σ. 92, γράφεις φάει ακόμα, χωρίς να καταλάβης πως το φάει θα πη φάε και πως το ε(-ε) έγινε ι(ει), γιατί στην Ήπειρο λένε φέρι (φέρε) φουτιά. σ. 38 βλέπω ημείς (δηλαδή από το εμείς = ιμείς). αφτό πια κ' η καθαρέβουσα το φοβάται, γιατί τόνοιωσε ο καθένας πως δεν ξεχωρίζει από το υμείς στην προφορά. σ. 117. η δε !! σ. 112 τράβηξαν, σ. 113 τράβηξαν. από που το πήρες αφτό το τράβησα, το ασυνήθιστο στην κοινή, όπως και το παίρω, σ. 71 κι αλλού. Μα στη ζωή σου δε μου λες τι νόημα έχει η ορθογραφία πολυτία; Ή μήπως θα ξεχάσουμε άξαφνα πως ο θείος ο Πλάτωνας - στοχάσου το φίλε μου - μιλούσε για πολιτεία; Σ. 109. βλέπω κ' ένα τα δα. Από κει καταλαβαίνει ο αναγνώστης πόσο γλήγορα τυπώθηκε το βιβλίο σου, όπου όλες οι σελίδες δεν έχουνε κιόλας τις ίδιες γραμμές, παρά πηδούνε από τις 27 στις 33 (σ. 160-1). Αφτά φίλε μου σου τα σημειώνω για το καλό σου και για την

..... το καλό. Πρέπει εμείς οι να τους προσοχή και
 ώσσα, Μακάρι ωστόσο να βγάλης και δέφτερη έκδοση, για να βγούνε κι αφτά που
 σου λέω.

Φίλος σου Ψυχάρης.

8η

16 RUE CHAPTAL
 PARIS - IX

9 του Σποριά 1908

Φίλε Χρηστοβασίλη,

Πολύ μου άρεσε το γράμμα σου. Επειδή έχω το σκοπό του χρόνου στον Πρόλογο για τ
 Ρόδα και Μήλα, Ε' ναναφέρω τα Παραμύθια σου, να μιλήσω και για μερικά γλωσσικά τους, σου
 ζητώ την άδεια να βάλω στον Πρόλογο και το γράμμα σου.

Δικός σου

Ψυχάρης.

Par.

Σήμερα έλαβα τὸ ἀγρόσιον τὸ γράμμα.
Έλαβε τώρα μέσω αὐτῆς Ἀγάθης. Έχει δίκιο,
πολὺ δίκιο πρὸς θεμιῶνας μεσίτην, γιὰ τὸ γράμμα.
Φαντασθὲ πῶς πολὺ καὶ ἀντίρροπος ἡ ἐκείνη,
τὰ σέλιω σ' ἄσκει μὴ βιβλιοκριτικὰ καὶ τὸ
αὐτὰρ κριτικὰ ἄλλω. Ἡ κριτικὴ μὲν - γιὰ τὸ
τὴν λίσαν - εἶναι ἔσοικη, τριαιωνίαν. Οἷλω τώρα
τὰ τὴν ἀντιμετάφω καὶ ἔχει μόνον πῶς τὴν ἀντίφω
ὅτι τὴν πολλήν, πάλαι, καὶ πάλιν πολλὴν ἐνδοκίαν.

[illegible][illegible]

Εως χειρός, 1899

Παρέειαι.

77. RUE CLAUDE BERNARD

+

Αγαπητέ μου,

Να' μω' γράψω και τα' μω' ευχροσε' φης.
Πολύ μω' ἀρέσουν τα' γράμματα' σου. Εὐαβίσω
Ρωμὸς και σὶ σπουδάζω. Ἀχόρετος.

Και τα' μω' αὐτὰ μω' και τα' μω' ακοααεδὶς
φης για τοῦ ὀχρεὸς ποῦ μω' λὶς. Ἀκόμη μω'
ἔχω ὅπως θὶλω.

Και θα' δῶ μάλιστα πῶς γεγένηται θα'
αἰμω και φίλους πολλούς. Πῶς; Κι αὐτὸ θα'
τὸ δῶ.

Μπορέσου και γιὰ τὴν «Ἀκαδημία». Μπορεῖ
αὐτὸ τα' γράψω. Βλέπεις πῶς τὸ εὐαβίσω τὸ θα'
αὐτὸ μω' σου λὶς πῶς θα' γράψω. Να' ξημερὸν
πῶς αὐτὸ εὐαβίσω αὐτὸ θα' διακρίνω.

Πρῶτα θα' γράψω συντομικῶς σου. Σὺ μω' αὐτὸ
αὐτὸ μω' σου, θα' σὺ σὺ μω' τα' ἔφω γράψω. Πρῶτα
τα' βου' χαρτί, γιατί ἀλλοιῶς μω' τὸν ποῦ δὲ γι'
ρίτα ἢ δουλειά. Χρῆματα μω' παρὸς σου για τὴν
Ἑλλάδα.

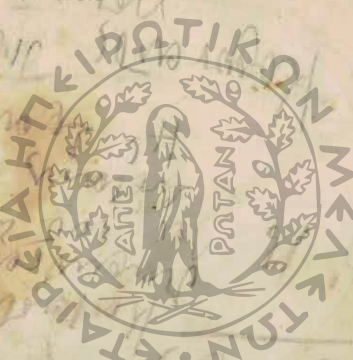
Ὁ φίλος σου

Ψυχάρης.

9 Jan Genison 1908

Φίλε μου Χερσοβοράνι,
Ἐλάει εἰς ἀρχιματῆσαν βασι-
λομασίαν. ὅτι διωρθάνη ὁ ἴδιος
τῷ τυπογραφικῷ φύλλῳ, πῶς θά-
νῃ τῷ σέλιτρου βλῶ τῷ τυπογραφ-
φίῳ, ἥτις συγγραμμῶνται μετὰ
τιμῆς μετὰ τῷ τυπογραφῷ. ὅτι μὲν
σελίτρου καὶ μετὰ ἀντιτυποδω-
θῶν. Λοιπὸν ὅσα ἔχει ἀρχιμα-
μασίαν, πῶς οὐκ ἐνὶ τῇ ἀρχιμα-
μασίᾳ, καὶ τῇ ἀρχιμαμασίᾳ
ὅτι. Τὰς ἀρχιμαμασίαν καὶ τῇ
ἐκτελεσθῶν.

Γὰρ τὰ λήγοντα ἀρχι. ὅπως οἴσῃ.
Μπορεῖ καὶ τῷ ὅτι τῇ ἀρχιμα-

[illegible]

ὁ Μερσίλλας ἦρθε μετ' ἑορταί,
μετ' αὐτὸν ἔλκε δὲ καὶ τὸ δούπημα,

γίγει τοῦ γένους πολὺ ἀξιο
 πρεπ. μήτε ἐν ἀποστολῇ
 εἶπω. καὶ τὰ λοιπὰ
 Σύνταξις τῆς
 θαλάσσης ἐννοίας
 παλαιὰ παιδεία
 καὶ τὰ περὶ τὸ
 ῥήματα ἐὰν καὶ τὸ ὅτι

Φίλε μου Κωνσταντίνε,

Τὰ ἄλλα φάντασ' ἐν ἑξαλειώσει
- αὐτὸς ἐν ἑμῶν - τὰ ἄλλα περὶ
ἐπὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Λοιποτέρῃ
ἀλλ'.

Σὺ ~~ἔχει~~ ἀποχρεωμένος διὰ τοῦ
αἵματος. Σὺ μὲν ποῦ φη, καὶ μὲν πῶς
ποιῶς τοῦ τοῦ ἑμασε, νεώτερος ἢ
ἐνός, καὶ ἂν αὐτὴ νεώτερος, πῶς οὐ
τοῦς εἶπε, σὺν Ἀθήνῃ ἢ ἄλλῳ.

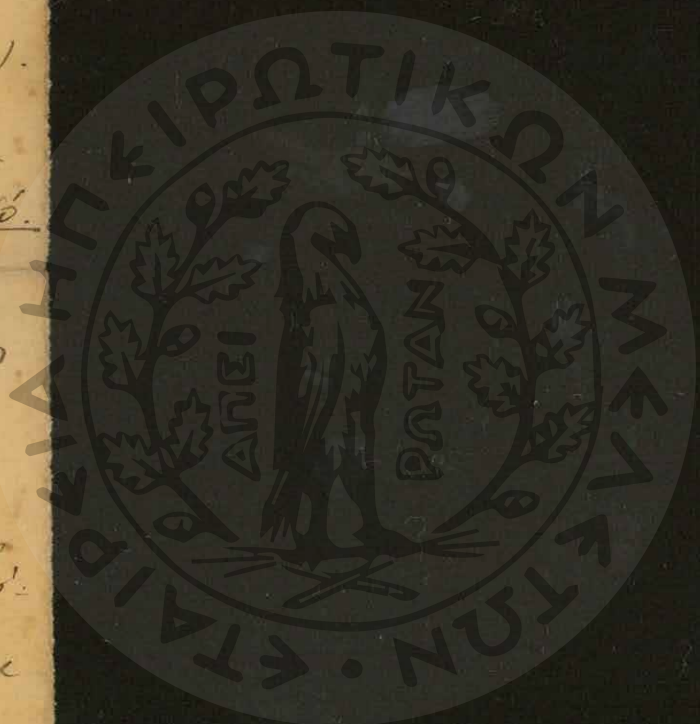
Στέλνω σήμερον ὅλε τὰ σήμερον
- μαζὶ καὶ τὴν Φώτῃ τῷ Βρυσηῖαν - σὺ
τυποποῦ. Ἐνὰ δυὸ σημαῖματ' ἐν,
τὰ ἄλλα, μικρὸν μισοῦν τὰ ὠφελήσονται
οὐ μωσαδαόμοι ἐπὶ μερὲς πᾶσι.
Μετὰ τὴν καὶ ἐν ἀπὸ τῶν αὐτῶν

ἰσχυρὰς ἐχθροτικῆς. Πολλὰ καὶ
ἀδύνατον καὶ γαῖνται. Πᾶσι προσέειπε
καὶ, τοῖς πᾶσι καὶ ἀπὸ τοῦ
πρακτικῶς τοῦ ἱκανοῦ ἀπὸ τῶν
ἐχθροτικῆς ἢ ἐχθροτικῆς ἢ τῶν
τίτοις καὶ τοῖς ὅσας ἀπὸ τῶν
καὶ μᾶλλον ἐχθροτικῆς (ὅχι ἐχθροῦ).

Τὸ ἡμέτερον τοῦ ἑαυτοῦ μίσησ' ὅ
λαί. Τοῖς ὅσας πᾶσι ἀπὸ τῶν
μᾶλλον, ἵκανοι ν καὶ ἀπὸ τῶν
καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ὅσας.

Κέραια, καὶ ἀπὸ τῶν ὅσας
πολλὰ τοῖς. Τῶν αὐτῶν ὅσας
εἶπε ἀπὸ τῶν ἡμῶν, πᾶσι τῶν
ἐπὶ τῶν αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῶν
ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν πᾶσι.

Ποῖα τὸ νεανίσκος τὰ τῶν
σὺ εἶπε. Ταῖς. ὁ λόγος εἶπε τὰ
τῶν, καὶ τὰ τῶν αὐτῶν
τῶν. Εἶπε καὶ ὁ λόγος τῶν
τῶν. Τὸ καὶ τῶν αὐτῶν
Σεβαστῶ. ὁ λόγος τῶν
ψυχαίαν.

Geo.

Monian
Monian Christovall, Esq.,
Εταιρία Εξυμνισμός

Athens.

Geo.

16, RUE CHAPTAL

PARIS-IX

ρ τοῦ Σποριῶ 1908.

Φίλε Λενοπολίτη,

Πολὺ μου ἄρεσε τὸ γράμμα σου. Ἐπειδὴ
ἔχω τὸ σκοπὸ τοῦ χρόνου σου πρόλογο γιὰ
τὰ ῥόδα καὶ μῆλα, εἴ, γὰρ γράψω τὰ παρεμύθια
σου, γὰρ μιλήσω καὶ γὰρ μερὰ γλώσσας σου,
σοῦ ἴατῳ τὴν ἄδεια γὰρ βάλω σου πρόλογο
καὶ τὸ γράμμα σου.

Διὰ τοῦ σου

Vukobrat.

Greece

Monsieur

Monsieur C. Christou

Journaliste

REPUBLIQUE FRANÇAISE

CARTE POSTALE

Ce côté est exclusivement réservé à l'adresse

M. Christovalis,

Εθνικά Εξωτερικά,

25 J Athens

(Greece)

⁴ Αθήναι 2)15)8ββ'ου 1967.

Ἀγαπητέ μου Ψυχάρη,

“Ελέσθα τὸ γράμμα σου γιὰ τὸ
•Πειριώτικα παραφάρμακον• μου καὶ
σοὺ ἀποστέλλω. Τὰ παραφάρμακα αὐτὰ
εἶναι γραμμένα σὲν ἅλα μου τῷ
Έργω. Εἶναι τέκνα τοῦ πατέρα Ἰω-
•Διηγημάτων τῆς σῆς τῆς τῆς• καὶ ὁλόν
τῶν ἁλλων διηγημάτων καὶ ποιημά-
των ποὺ ἀκολουθοῦσαν. Τὸ ἄλλὰ
τὸ μεταχειρίζονται διδοῖν ἔχων τὴν βραβεί-
τητα, διδοῖν τὸ ξέρω, μὲ τ' αὐτὰ μου
δὲν τῶχι γ' ἁλός. “Ὁν ἐξὺ δὲν τὸ
ἔξρεις, αὐτὸ δὲ σημαίνει, διὸ πρέ-
πει τὰ τ' ἀποφάσκει καὶ ἐγὼ, ποὺ φρο-
νῶ θι εἶμαι ὅπως καθέτι ἄλλων σημι-
θεσι πρὸς τὴν δημοτικὴν, καὶ κἄν
καὶ τὸ δῶκαλο μάλιστα σ' αὐτὸ τὸ
κεφάλαιο. Τὸ κατ' ὥρα σὺλ. 72, εἶ-
ναι τυπογραφικὸ λάθος. Ἡ τοῖς χα-
ρισμῶδες δὲν κἄν ἐγὼ. “Ἀλλὰς μοι
ρεῖτε τὴν ἰδίαν, αὐτὴ τὴ φράσιν καὶ ἐ-
παναλαμβάνετε τὴ πολλὰς φορές μέσα
σὺν τοῖς βιβλίοι μου (τὴν ὥρα). Καὶ τὸ
•φάσι• εἶναι τυπογραφικὸ λάθος
(φραγίτε). Πολλὰ καλὰ καταλαβαίνω δι-
τὸ ὡς ἔστιν ὅτι εἰπὴ ὡφέναι, γιὰ τὸ ἂν
δὲν τὸ καταλάβωμαι αὐτὸ δὲ ὅ μνο-
ροῦμαι τὰ ἔξω τῶς τῶς αἰσῶσι.

Τὴν Πιπύρο, ποῦ δὲν τὴν ξέ-
ρει κανόνας ἄλλες σὰν ἐμένα, οὔ-
τε «φῆμι» λέγει, οὔτε φοιτᾷ, ἀλλὰ
«φῆμι» καὶ «φοιτᾷ». Καθὼς δὲν λέ-
γει καὶ «γράφωμεν» ὅπως τὰ γράφει
δλοι αἰσ, ἀλλὰ γράφουμε, γράφουμε,
παίζουμε κλπ. Τὸ «ἐμεῖς» τὴν λέμε
καὶ «ἡμεῖς» σιτὴν. Πιπύρο, γὰρ αὐτὸ
δὲν φυλάσσει κανόνες τοῦ γράφω
καὶ εἶσι. Λέγεται δὲ δὲν καὶ «ἡ δὲν»
σιτὴν Πιπύρο, καθὼς καὶ τὸ μὲν καὶ
τότε πρέπει ν' ἀκολουθοῦσιν ἀμέσως
ἡ ἀνταπόδοσις «ὁ δὲν» καὶ δὲν «ἡ δὲν».
ὁ δὲν καὶ ὁ δὲν «ἡ δὲν καὶ ἡ δὲν». Τὸ
«τράβησαν» λέγεται καὶ «τράβησαν»
«Τραβήσαν καὶ τραβήξω» καὶ «τράβη-
σα καὶ (ἐ)τράβηξω».

Σίτην "Πιπερό λέμε... «ποίρα»,
καί «απαίρων», «φέρω» καί, «φέρνω»,
«στέλλω» καί «στέλλω», νομίζω ὡς
προϊνιώτερο τὸ «φέρω» ἐστέλλω
κλπ. Σίτην "Πιπερό θ' ἔαν λέγει κλη-
δίον» ἐννοοῦν πολιτικὴν τρώσιν; φέ-
ρσιμ. "Οταν λέμε ἀπολυτίαν ἐννοοῦ-
με τὴν πληρομήν, τὴν ἀφρόνην, τὴν
δριμύτη ἔχει πολυτὴν σταφύλιας. Ἐ-
πειὰ λοιπὸν δὲν ἔχει καμμιὰ σχέσηην
«Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνος, ἡμεῖς τὴν
«πολυτὴν» τοῦ Χορογράφου, πολυ-
τὴν λοιπὸν συνεκδοχικὰ λέγεται, κί-
νῃ πόλιν. Τὸ Ρουπὶ (τοῦ) ροῦπὶ τοῦ
ἐναις ἀνδρεὺς μποροῦσε γὰρ τὸν με-
τάρσιν «πληθυσμένος», σίτην "Πιπε-
ρό λέγεταί, ἀπολυτισμένος. Αὐτὸ τὸ
δριμύτη εἶναι «πολυτισμένο» δηλ. ἔ-
χει πολλὰ κλήματα. Τὸ «πῶρ» δὲν τὸ
μεταχειρίζεται, διότι εἶναι «ταλκὴν»
Μεταχειρίζεται, ὡς τὸ «μεταχειρί-
σῃ» τὸ «καταστρέφῃ» καὶ «βίβω» δὲν «μεταχει-
ρίζεται» ἑλληνικῶς, σίτην «Πολιτικὴν»
Γι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν γράφω πλιό-
τερο ἄλλαν, μόνον, «μεταστρέφῃ». Τὸ
δὲν «βῶδι» τὸ γράφω, βῶδις, «βῶ-
ν» σιτὴ βόρεα "Πιπερό καί «σῶδι» τὴν
νομιστικὴν «Μακεδονίαν» τὸν «βῶδι»
τὸ λέν «βῶδις». Ἐπειὰ τὸ λέγει καί «σῶ-
ν» Μάνη. Τὸ δεικνύοντι «μεταστρέφῃ»
μαί δικως δηλ. ἡ Εὐρώπη, καὶ ἡ Αἴγι-
ον, δηλ. τὸ λατικὸν γὺς βῶδις, καὶ
Γεῖά σου καί χάρις σου, ἡμεῖς καὶ

Х. ХРИТОВАЦІАНЕ

Υ. Γ. Ἐχω κιν. ἄλλα παράνομα
γιὰ τόπων αἰά δὲ ἔχω χρῆματα.
Κάμποοι μεγάλοι, ποὺ ἔχουν χρῆ-
ματα, δημοτικιστάδες ἐγγὺς θένει ἡ
μουσὴ φιλοῦ. Δὲν ζήτω φθὴς ἀπὸς
εἶναι ζημιωμένοι· αὐτοὶ ἔχουν
Υ. Γ. Χ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΤΩΝ, II

562
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΩΝ
Ε. ΓΙΑΝΙΔΗ, Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗ
Α. ΕΦΤΑΛΙΩΤΗ, Κ. ΠΑΛΑΜΑ
Α. ΠΑΛΛΗ, Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ
Γ. ΨΥΧΑΡΗ
κ.ά.

Συλλογή τοῦ ὕλικου
ΣΤΑΜ. Κ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσης
Ε.Δ.Π.

τοῦ Σπουδαστηρίου Νεότερης Ἑλληνικῆς Φιλολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1985

Φώσης, βλ. Foch, F.
 Φωτιάδης, Ἀλέκος 384
 Φωτιάδης, Φώτης 6, 7, 10, 27, 31,
 36, 38, 41, 71, 73, 74, 82, 291, 296,
 305, 323, 333, 418, 419, 461, 473,
 512, 513, 532, 533, 551
 Φώτιος Α' (πατριάρχης Κων/πολης) 143

Χαβέλας, Θύμιος 370
 Χάινε, βλ. Heine, H.
 Χάιφα (Παλαιστίνη) 534
 Χαλκίδα 529
 Χαμηδιέ (τουρκ. πολεμ. πλοίο) 182,
 185, 186
 Χάμλετ, βλ. Shakespeare, W.
 Χανιά 518
 Χαραυγή (περ. Μυτιλήνης) 140, 184,
 185, 188, 194
 Χαρίκλεια, βλ. Δραγουμή-Κοκκώνη, Χ.
 Χαριτάκης, Στέλιος 518
 Χατζηγιάννης, (;) 524
 Χατζιδάκις, Γεώργιος 27, 36, 48, 287,
 307, 318, 323, 327, 344, 349, 350,
 356, 454, 473, 479, 484, 487, 522,
 554· Φιλολογικά ανάλεκτα 327· *Die*
Sprachfrage in Griechenland 344
 Χατίν (Παλαιστίνη) 534
 Χατζόπουλος, Κωνστ. 4, 279, 290,
 374, 432
 Χιονάτα (Κεφαλλονιά) 517
 Χίος 45, 83, 178, 199, 461
 Χιώτες, -ισσες 45, 51
 Χούλλι, βλ. Hull
 Χρηστομάνος, Κωνστ. 295· *Κερένια κού-*
κλα 295
 Χρηστουλάκης, Χρ. 382
 Χριστιανική Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία 38
 Χριστοβασίλης, Χρίστος 464, 476, 479,
 530
 Χριστός 61, 149, 247
 Χρονικό τοῦ Μωρέως 38
 Χρυσάνθης, Ἀνδρέας 286
 Χρύσανθος (μητροπολίτης Τραπεζούντας
 καὶ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν) 10
 Χρυσόθεμις (ὁ) 45

Χωρέμη-Μπενάκη Καταστήματα 382

Ψαλλίδας, Ἀθανάσιος 20
 Ψαλτώφ, Αἰκατερίνη 532
 Ψύχα, Κατίνα 311
 Ψυχάρη, Henriette (κόρη Ψυχάρη) 415
 Ψυχάρη-Baume, Irène (δεύτερη σύζυγος
 Ψυχάρη) 365, 427, 487, 500
 Ψυχάρη-Renan, Noémi (πρώτη σύζυγος
 Ψυχάρη) 238, 357, 389
 Ψυχάρης, Γιάννης 1, 2, 4, 11, 20, 43,
 45, 46, 48-50, 58, 62, 64, 68, 77,
 81, 85, 107, 110, 112, 113, 124, 127,
 131, 152, 153, 188, 238, 269-274,
 274, 280, 284, 285, 287, 292, 297,
 298, 301, 304, 305, 351, 370-372,
 386, 511-515, 518, 523, 524, 527,
 530, 532-535, 537, 545-547, 549,
 552-556· Ἀπολογία 291, 404, 405,
 411, 416, 524· Ἡ ἄρρωστη δούλα
 419· Γιά τό ρωμαίικο θέατρο 394·
Διαγωνισμός καὶ Δέφτερος διαγωνισμός,
 βλ. *Διαγωνισμός γιά τή γλώσσα* 1901
 καὶ 1902· *Τά δύο ἀδέρφια* 131· Ἐ-
 νωση θά πῇ δύναμη 124· Ζούλια
 438· Ζωή καὶ ἀγάπη στή μοναξιά, ἱ-
 στορικά ἐνός καινούριου Ρομπινσώνα
 397, 398, 477, 478, 514, 535, 547·
Μεγάλη ρωμαίικη ἐπιστημονική γραμ-
ματική 492, 500, 501, 505· *Γλώσσα*
καὶ λαός 489· *Ναυσικάα* (ἀνεκτέλεστο
 ἔργο) 401· *Νεράιδα* 507· *Τ' ὄνειρο*
τοῦ Γιαννίση 397, 441· *Τό πρωτοχρο-*
νιάτικο 421, 425· *Ρόδα καὶ μῆλα* 2,
 11, 49, 320, 334, 354, 394, 397,
 438, 482, 534· *Τό ταξίδι μου* 124,
 301, 361, 403, 414, 434, 438, 441,
 447, 451, 461, 523, 524, 557· *Τό φι-*
λί 284, 438· *Autour de la Grèce* 453·
La Croyante 391· *Efendi* 426· *Karl*
Brugmann et la question du grec 327
 Ψυχάρης, Ernest (γιός Ψυχάρη) 391,
 397, 408
 Ψυχάρης, Michel (γιός Ψυχάρη) 391

4767 479 530

πρός Πάλλη

511

βαλῶ κι ὅλο κουβαλῶ, θυμωμένος μαζί σου δέν εἶμωνα διόλου. Σοῦ ἔλεγα πῶς ὄφελος δέ βγαίνει κανένα νά συζητοῦμε καί πῶς σάν ἔχω νά πῶ τίπο-
τις κάλλια νά τό λέω δημόσια, γιατί μπορεῖ νά βγῇ κάτι γιά τούς ἄλλους.
Ἄφτό μόνο. Μά νά θυμώσω μ' ἕναν τίμιο καί καλό φίλο σάν καί σένα, δέν
τῶβαλα μέ τό νοῦ μου. Σέ χαιρετῶ, γιατί πάω νά κουβαλήσω.

Ψυχάρης.

464*

Ἀγαπητέ μου Πάλλη,

Νά σου καί τά διακόσια φράγκα καί γειά σου καί πάλε γιά τό Μαρκέ-
τη, γιά τήν Πλουτολογία καί γιά ὅλα. Μπράβο σου καί γιά τό γράμμα σου
τῆς Ἑστίας. Ἰδέα δέν ἔχω σέ ποιόνα δίνεις ἀπάντηση, μήτε γιά τό γράμμα
μου στό Χριστοβασίλη, μήτε ποιός τό δημοσίεψε, μήτε τί τοῦ ἔλεγα. Μά
καί πάλε γειά σου καί χαρά σου.

Ὁ φίλος σου

Ψυχάρης.

Ἰούνιο, 29, 1900.

Γραμμένο πάνω σέ «ἐπισκεπτήριο» τοῦ ἀποστολέα μέ ἔντυπα τά: *Jean Psichari, Direc-
teur-Adjoint à l'École des Hautes Études, 77 rue Claude Bernard.*

γ') Μοῦ ἀποκρίνεται ὁ Χρ. πῶς δέν εἶπε κεῖνο ποῦ θαρῶ (φαίνεται πῶς ἀλήθεια δέν τό εἶπε). Ἀρχίζει ὅμως καί μοῦ συγυρίζει τό Νουμᾶ, δηλαδή τόν Ταγκόπουλο, ποῦ σιχάθηκα καί

δ') Τοῦ ἀπάντησα πῶς μέ κανέναν τρόπο δέ θέλω νά μοῦ γράφουνε κακολογίες ὁ ἕνας γιά τόν ἄλλον, πῶς δέν παίρνει τάφτί μου ἀπό τέτοια καί νά πάψη μιὰ καί καλή.

ε') Μοῦ ἀπαντᾷ ὁ Χρ. τό ἀφτάδικο —κι ἀνόητο γράμμα ποῦ θά διαβάσης. Μοῦ τό στέλνει μ' ἕνα γράμμα τοῦ Μαρτζώκη.

ς') Ἀπαντῶ τοῦ Μαρτζώκη —καί βάζω μάλιστα ἕνα παιδί ποῦ ἔχω καί ποῦ εἶναι πές σά γραμματικός μου (ψυχικό), νά τοῦ ἀντιγράψῃ τό γράμμα.

ζ') Βάζω τόν ἴδιο τό γραμματικό νά γράψῃ ἀπάνω στό γράμμα τοῦ Χρ. τά λίγα λόγια ποῦ θά βρῇς χῶρια σ' ἕνα χαρτάκι καί ποῦ ἀρχίζουνε μέ τίς λέξεις· ὁ κ. Ψυχάρης.

η') Τοῦ Χρ. τό γράμμα μέ τή σημείωση ἀφτή τοῦ τό γυρίζω πίσω.

Τόσα.

Σοῦ στέλνω κ' ἕνα γράμμα τοῦ Ταγκόπουλου ποῦ μοῦ φέρανε ἀπόψε.

Νά βάζαμε τό Χρ., τό Μαρτζώκη ἢ τό Δημητρακόπουλο νά μᾶς ἐκδίδῃ ἕνα Νουμᾶ, φαντάσου. Προσωπικά, προσωπικά, φίλε μου, καί πρέπει νά τούς τά κόψουμε.

Τό ἰντερβιοῦ σου μέ τό Γιωργόπουλο καλό.

Γράψε μου, ἀδερφέ, μὰ τό γράμμα μου στόν Ταγκόπουλο πρέπει χωρίς ἄλλο νά τό καλοσυνέψω λιγάκι.

Μπορεῖ καί γιά τούς παράδες νᾶχῃ δίκιο τό παιδί.

Ὁ ἴδιος

Ψ.

Τό γράμμα ποῦ δημοσιέβει ὁ Βαρλέντης θάναί δικό σου. Προσοχή, φίλε μου, χρειάζεται, σάν τούς γράφουμε, προσοχή μεγάλη.

Στό πάνω ἀριστερό μέρος τῆς πρώτης σελίδας, σημείωση τοῦ παραλήπτη: Δέν τό θέλω.

1. Χρ.

476*

26 τοῦ Θεριστῆ 1904

Ἀγαπητέ Πάλλη,

Γράμμα δέν παίρνω ἀπό τήν Ἀθήνα ποῦ νά μή μοῦ λήῃ γιά τόν Ταγκόπουλο χίλια κακά, τί κακά; βρισίδια, καί πῶς εἶναι ἄτιμος, καί πῶς μέ τέτοιον ἄνθρωπο θά πελαγώσουμε μαζί μέ τήν Ἰδέα, πῶς δέν εἶναι διόλου ἀφτός ὁ κατάλληλος, πῶς ἔκαμε τό καί τό. Νά, κατεβατά καί κατεβατά. Λοιπόν ἀπ' ὅλα τά γράμματά τους ἕνα κατάλαβα, ποῦ δέν εἶναι δά καί δύσκολο νά τό καταλάβῃ κανείς, δηλαδή πῶς εἶναι σκυλιασμένοι, λυσσιασμένοι ἐναντίο του. Τά συνηθισμένα μας. Ὅσο πιό πολύ βασιτέται ὁ Νουμᾶς, τόσο περισσότερο μαλλώνουνε καί γίνονται ἀπό τή ζούλια τρελλοί. Βλέποντας πῶς πήρανε τέτοιο δρόμο τά πράματα, καλῆτερα νά μήν τοῦ στείλω τοῦ Ταγκόπουλου τό γράμμα ποῦ σοῦ ἔστειλα νά τό διαβάσῃς. Ἡ τουλάχιστο, τοῦ τό στέλνω, μά τοῦ γράφω καί δυό λόγια νά τοῦ πῶ. Νά τί σοῦ γράψω. Συλλογίσου το. Καί κοίταξε νά μή σοῦ τά γράψω καμιά μέρα μέ τά σωστά μου.

Νάφῃσουμε τώρα τό Νουμᾶ, ὅστερις ἀπ' ἀφτά ποῦ λένε, μοῦ φαίνεται ἀδύνατο. Κι ἀλήθεια νά εἶναι, καί δίκιο νάχουνε, δέν μποροῦμε, γιατί θά τοὺς δώσουμε θάρρος καί σέ κάθε ἄλλη περίσταση καί μέ κάθε ἄλλονε θά ξαναρχίσουνε τίς ζούλιες καί τίς κακογλωσσίες. Μά τά κατηγορήματά τους νόημα δέν ἔχουνε· ἅμα γράφουμε ἐμεῖς στό Νουμᾶ, θά πῇ πῶς ὁ Νουμᾶς εἶναι καλός. Καί κακοῦργος καί φονιάς νάτανε ὁ Ταγκόπουλος, φτάνει ποῦ τονέ σκεπάζει τὸνομά μας, γιά νά εἶναι ἄγγελος. Δέν μπορῶ νά τοὺς χωνέψω ἀφτούς τοὺς ἀχρεῖους τοὺς κακογλωσσούς ποῦ τρώγουνται κι ὅλο τρώγουνται. Ἀηδία. Ὡς κ' ἕνας Παπαδημητρακόπουλος ποῦ μοῦ βγάζει κατήχηση σέ τρεῖς τέσσερες σελίδες. Σοῦ στέλνω τό γράμμα του καί γύρισέ μου το. Σοῦ στέλνω κ' ἕνα γράμμα τοῦ Μαρτζώκη ποῦ τόλαβα μαζί μ' ἕνα γράμμα τοῦ Χρηστοβασίλη στόν ἴδιο πλίκο. Σοῦ στέλνω τό ἀντίγραφο τοῦ γραμματοῦ τοῦ Χρηστοβασίλη. Γιά νά καταλάβῃς, ἰδοῦ τί τρέχει:

α') Μαθαίνω πῶς ὁ Χρηστοβασίλης¹ εἶπε γιά μένα —στό συμπόσιο Clemenceau— πῶς εἶμαι Χρηστοβασιλιστής.

β') Τοῦ ἀπαντῶ καί τοῦ λέω. Ἀκουσα τί εἶπες. Πές πῶς δέν τᾶκουσα! θέλω νά εἶμαστε ὅλοι μας ἐνωμένοι. Νά σοῦ ἀποδείξω πῶς δέ μέ μέλει γιά ἕνα λόγο ποῦ σοῦ ξέφυγε· γράψε κανένα ἀρθρουδάκι στό Νουμᾶ, ὅπου γράφουμε ὅλοι μας.

ἀπό τίς 56

$$56 - 18 = 38,$$

ἔχω περισσότερες ἀπὸ σένα 56 γραμμὲς στὸν ἀρ. 102 τοῦ Νουμᾶ. Λοιπὸν ἡ μόνη διαφορὰ μεταξύ Πάλλη-Τεφαρίκη, Ἐγὼς καὶ Σ^α, καὶ Ῥομπινσὼνα², εἶναι ἀφτοῦλες οἱ 56 γραμμίτσες.

Βλέπεις τώρα τί ὠραῖα ποῦ σοῦ ἔλεγα, μέ τά 50 φρ. τό μήνα ποῦ εἶμαι ἑτοιμος νά δώσω, νά κάνουμε δωδεκασέλιδο τό Νουμᾶ. Κερδεμένος καὶ σύ ὁ ἴδιος, ἀφοῦ δέ θά χολοσκάνης ποῦ δέν ἀφίνεις τόπο γιὰ τοὺς νέους, δέ θά-ναγκάζεσαι νά τά ψέλνης τοῦ ἑαφτοῦ σου, νά θυμῶνῃ ὁ Τεφαρίκης μέ τὸν Πάλλη κι ὁ Ἐγὼς νά μαλλῶνῃ μέ τή Σ^α, δέ θά βασανίζεσαι γιὰ τό γε νικὸ καλὸ, —παρὰ θά γράφουμε ὅλοι μας μπόλικά, δηλαδή, φίλε μου, θά λέμε ὅσα ἔχουμε κι ὅσα πρέπει νά ποῦμε.

Ὁ μαριόλος ὁ μοναζιώτης Ῥομπινσὼνας

Ψ.

Βλ. γρ. 477.

1. Ψυχ. 2. Ῥομπ. 3. γρ. 4. Π.

479*

11 τοῦ Ἀβγούστου 1904

Ἀγαπητέ μου Πάλλη,

Ἀργησα νά σοῦ ἀποκριθῶ. Μά δέν εἶχα νά σοῦ πῶ καὶ μεγάλα πράμα-τα. Ἰσα ἴσα σήμερις τό πρωτῆ, ἔλαβα κ' ἓνα γράμμα τοῦ Ταγκόπουλου. Κα-λὸ γράμμα. Εἶναι ἀπάντηση στό δικό σου καὶ σύφωνος καὶ πρόθυμος σέ ὅ-λα. Δέ σοῦ λέω. Καὶ γὼ ἀπόρησα λιγάκι μέ τά ταξίδια του. Νά ἓνας ἄθρω-πος ποῦ δέν ἔχει νά πλερώσῃ τὸν τυπογράφο του καὶ σοῦ στέλνῃ τό Βουτιε-ρίδη στὴν Αἴγυπτο, νά τοῦ κάμῃ συντρομητάδες. Εἶναι ἀσύστατοι ὅλοι τους

ζω κάθε στιγμή. Καί πόσα άλλα! Τό παρέκει φαίνεται σάν καθιερωμένο. Τάφινουμε. Γιατί νά καθιερώσουμε τ'άλλα; "Οχι απόλυτοι μέ τό παρά πολύ, μά ἔτσι απόλυτοι, πρέπει θαρρῶ νάμαστε. Ἀλλιῶς δέν ἔχουμε γλώσσα. Ἐκεῖνα ποῦ σοῦ ἔλεγα, τό παρ' ὅταν τό δικό σου, τό ἀλλ' ἐγώ τοῦ Χρηστοβασίλη, τά ἀπ' ἐδῶ τοῦ Ἐξαρχου καί τά τέτοια εἶναι περιττά. Μᾶς χαλνοῦνε τή γλώσσα, δίχως ὄφελος κανένα. Λοιπόν τό λόγο δέ βλέπω νά τά γράφουμε. Γι' αὐτό —καί κάπως περαστικά— σοῦ μίλησα γιά τό α. Γι' αὐτό καί σύ μοῦ λές απόλυτους κανόνες τούς δικούς μου. Μέ τή σημασία ποῦ δίνω στή λέξη, τό παραδέχουμαι πῶς εἶμαι απόλυτος. Κάπου πρέπει, καί σήμερις πρέπει πολύ.

Τό Παπί! Φαντάσου πῶς ἡ γυναίκα μου, σάν τῆς τό δηγήθηκα, μοῦ εἶπε πῶς εἶναι τοῦ Ἄντερσεν! Κοίταξα· τό λές κι ὁ ἴδιος! Ἀφότου ξέρω πῶς εἶναι τοῦ Ἄντερσεν,... μοῦ ἀρέσει λιγώτερο.

Κ' οἱ στίχοι σου ὠραῖοι. Καί κεῖνοι τοῦ Ἐχτορα κ' οἱ σημερνοί. Νά μᾶς ζήση ὁ Νουμᾶς.

Πάντα δικός σου

Ψυχάρης.

Νά δῆς τώρα ποῦ αὐτά ποῦ σοῦ λέω γιά τό α, τά ξαναδιαβάζω καί τά βρίσκω νόστιμα! Μήν ἀπορήσης λοιπόν ἂν τά μεταχειριστῶ κι ἄλλοῦ, ἅμα βρῶ περίσταση. Γιά τούς απόλυτους κανόνες μάλιστα πρέπει, γιατί τό νομίζουνε κι ἄλλοι, πολύ ἄδικο. Ἐννοεῖται, τό ζήτημα μέ γενικό τρόπο θά τό πάρω. Κράτησα σημείωση, μή σέ μέλη.

Σημειώσεις τοῦ παραλήπτη: Στό πάνω δεξιό μέρος τῆς πρώτης σελίδας: Δέν τό θέλω, σκίσε το. Κάθετα, πάνω στό κείμενο τῆς πρώτης σελίδας: Ὁ καιρός καλυτερέβει κι ἴσως ἄβριο. Μή χαλνᾷς ὅμως τό ψάρεμά σου, γιατί εἶμαι ἀβέβαιος. Α.Π. Ἐκανα τρομερή δουλιὰ ἐφές καί σήμερα.

ἐκεῖ κάτω. Πομονή. Δέν τοῦ συμφωνήσαμε κιόλας νά μήν τρέχη στοῦ κεντίβη.

Γιά τόν Ἀντρεάδη, ἔχεις δίκιο· ἔτσι πρέπει νά κάνουμε. Ἐγγραψα τοῦ Πετροκόκκινου μας στήν Ἀθήνα —νόμιζα πῶς ἐκεῖ βρίσκεται— νά δῇ τόν Ἀντρεάδη, νά μᾶς πῇ τί ἄθροπος εἶναι καί τί μπορεῖ νά καταφέρει. Δέν πειράζει ποῦ λείπει. Τονέ βλέπει καί κατόπι, σά γυρίση.

Τώρα, θέλω νά μάθω ἀπό σένα δυό πράματα, σάν ἀδειάσης. Ἡ λέξη ἀπειροτοπιά δική σου; Ἡ μπάς καί γώ τήν ἔφτειαζα; Τοῦ Ἀργύρη δέν εἶναι.

Τό δέφτερο. Τί λέξη ἔχεις ἐσύ γιά τό espace; Κάνεις λόγο γιά τό ζήτημα στό γράμμα σου τοῦ Νουμᾶ. Τό χῶρο γιατί τόν ἀνάφερες; Γιά νά τόν κατηγορήσης ἢ τόν παραδέχεσαι; Καλός σοῦ φαίνεται δηλαδή, ἢ πρέπει νά γυρέψουμε ἄλλον. Θαῤῥῶ πῶς κάτι βρῆκα γιά τό espace. Μά στοχάστηκα τότες τό χῶρο.

Ποῦ λές, κι ἀφοῦ μιλοῦμε γιά γλωσσικά. «Νομίζω, πάντα κάνεις τούς κανόνες σου παρά πολύ ἀπόλυτους», μοῦ γράφεις σ' ἓνα γράμμα σου. Ποιούς κανόνες ἐννοεῖς; Τούς κανόνες τῆς δημοτικῆς μας τῆς σημερινῆς —ἢ τούς κανόνες τῆς κοινῆς δημοτικῆς ποῦ γράφουμε στά βιβλία μας, μ' ἄλλα λόγια τῆς φιλολογικῆς μας δημοτικῆς; Τούς κανόνες τῆς πρώτης ἐννοεῖται πῶς ἐγώ δέν τούς κάνω· τούς παρατηρῶ. Λόγου χάρη, στήν Κρήτη λένε μάθια· παρατηρῶ πῶς τό τ μέ 1 καταποδινό γίνεται στήν Κρήτη θ· ἅμα βλέπω ἐξαίρεση, προσπαθῶ νά τήν ξηγήσω, γιατί θᾶχη δικό της λόγο, δηλαδή θᾶκούη ἄλλο νόμο, κ' ἔτσι κάθε νόμος δέν μπορεῖ παρά νάναι ἀπόλυτος. Τό νόμο του α —τοῦ δικοῦ μας καί τοῦ ἀρχαίου— δέν τόν παρατήρησα μάλιστα ἐγώ. Τόν παρατήρησε ὁ Χατζηδάκης, πολύ σωστά. Ὅσο ἄλλαξε τό αἰ, ποῦ παντοῦ ἔγινε ε, τόσο ἄλλαξε καί τό α, μιά καί στή δημοτική μας τή σημερινή, ὅπως τή μιλοῦνε, βλέπουμε τό α νά τραβᾷ τούς ἄλλους ἤχους στά δικά του τά γλωσσικά κατατόπια, ὅχι νά τραβιέται ἀπ' αὐτούς. Ὅριστε λοιπόν καί τό ἀπό φτούς, ποῦ μοῦ λές. Ἐγώ ἀπό παιδί, ἀπ' αὐτούς, τό ξέρω, μά δέν πειράζει. Ὑπάρχει, ἀφοῦ τό ξέρεις ἄλλιῶς. Ἀπό ποῦ βγῆκε; Θά βγῆκε ἀπό τό ἐφτούς, ὑποθέτω, καί τό ὑποθέτω μέ κάποιο δίκιο, ἐπειδὴ βέβαιον, σίγουρο παράδειγμα κανένα δέν ἔχουμε, ὅπου νά χάνεται το α. Τό παρέκει τόχω γιά δασκαλισμό. Τό βέρο δημοτικό εἶναι παρακεῖ, ποῦ τό λένε. Μήν ἀπορῆς γιά δασκαλισμούς σέ τύπους ἢ σέ φράσεις τοῦ λαοῦ· νά ποῦ συνηθίζουνε καί τό ἀπ' ἐδῶ, τό συνηθίζουνε ὡς κ' οἱ δικοί μας, ἐνῶ λέγοντας ἀπό δῶ μᾶς φανερώνει ὁ λαός τόν κανόνα. Ὁ κανόνας τοῦ α μοιάζει μάλιστα πανελλήνιος.

Ἄς ἐρθοῦμε τώρα στούς κανόνες μου, ποῦ λές. Κανόνες στή φιλολογική μας τή γλώσσα, κάνω, δέν μπορῶ νά σοῦ πῶ τό ἐναντίον. Ἀπόλυτους δμως; Ὅχι δά καί τόσο παρά πολύ, ἀφοῦ παραδέχομαι τό παρέκει καί τό βά-

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ¹

Αθ. 23 8βρ. 99

Ἀγαπητέ φίλε,

Ἦρθα τέλος πάντων. Ἔχω μιά βδομάδα ἐδῶ. Τό Ἀστροβόλι σου τυπώθηκε στήν «Ἐθνική² Ἀγωγή» μὰ ἔγινε λάθος στό δεύτερο σχέδιο, γιατί σημειώνες ὅλες οἱ οὐρές τῶν σαΐτων νά εἶνε κατά τό κέντρο καί ὄχι ὅπως τίς ἔχεις σχεδιάσει. Ἐδῶ λοιπόν τό πῆραν πῶς εἶνε ἀνάποδα ζουγραφισμένες οἱ σαΐτες καί τίς γύρισαν ἀπ' τᾶλλα μέρος. Τώρα γιά νά γίνη | σωστή ἡ διόρθωση στό ἄλλο φύλλο θά ξανατυπώσω τό σχῆμα σωστό ἀπό τό βιβλίο ποῦ μοῦστειλες. Ἐκεῖ στή διόρθωση θά σημειώσω & πῶς θά γίνη τό φαινόμενο πιθανότερα στίς 3 ἢ 4 τοῦ Νοεμβρ. ὅπως μοῦ γράφεις στό τελευταῖο σου.

Ἔλαβα & τά δυό χειρόγραφα· δικοῦ σου & τοῦ Κλεάνθη. Τό δεύτερο θά τό βάλω στό φύλλο τῆς 15 Νβρ. Τόν «Ἥλιο τό Γενάρη³» γιά νά γίνουν οἱ εἰκόνες. Θά γίνουν προσεχτικά & καλές —ἐννοια σου— μόνον τό | βιβλίο θά χαλάσῃ γιά νά ξεσηκωθοῦν· αὐτό ξέρε το. Παρακάτω ὅσο μπορεῖς περιορίζε τις⁴ κιόλα, γιατί κοστίζουν νά γίνουν 3-4 δραχμές ἢ μιά, ὥστε νά περιορίζουμε λίγο τό ἐξόδο, ἂν μποροῦμε.

Εἴμαστε⁵ σύμφωνοι σέ ὅλα· ἀπό τό 1900 θά δυναμώσω τό φιλολογικό μέρος ὅσο μπορῶ. Διηγήματα πρό πάντων χρειάζονται· ἂν μποροῦσε⁶ κάθε φύλλο νά ἔχῃ ἓνα — αὐτά διαβάζονται περισσότερο καί τά ζητοῦν κι' ἀπ' ἐξω κα|θώς & στίχους. Πρέπει νά γράψουμε ὅλοι. Ἄν γράψουμε ἀπό 1 ἢ 2 ἔγιναν τά 24 τοῦ χρόνου. Ἐσύ ἔμεινες μ' ἓνα ἅπαντο σέ μιά παλιά «Ἐστία». Κι' αὐτό ἔδειχνε πῶς μποροῦσες πολύ καλά νά γράψῃς κι' ἄλλα· γιά δοκίμασε λοιπόν. Κούρδισε & τόν Ἑφταλιώτη. Δέν χρειάζονται μεγάλα διηγήματα, καλῆτερα μικρά 2-4 σελίδες χωρίς συνέχειες. Μποροῦν νά γράψουν τέτοια: Ἐσεῖς οἱ δυό, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Παλαμᾶς | ὁ Ξενόπουλος, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Ἐπισκοπόπουλος, ἡ Ἀλεξ. Παπαδοπούλου, ὁ Δαμβέρ-γης, ὁ Πασαγιάννης, ὁ Ἀννινος, ἐγώ & ἄλλοι ποῦ τοὺς ξεχνῶ.

Καί γιά ποιήματα τῆς προκοπῆς ἔχομε ἀρκετούς νά γράψουν.

Μ' ἐρωτοῦσες, ἀλήθεια, γιά τά Ψαράδικά μου. Φέτος πλούτισα τή συλλογή μου μέ καμμιά δεκαριά καινούργια κ' ἔχω κι' ἄλλα στό νοῦ μου, ποῦ | πιστεύω νά τά γράψω τίς χειμωνιάτικες νύχτες. Αὐτά μαζί μέ τᾶλλα «Τραγούδια τῆς Ἀκρογιαλιᾶς» κάνουν βιβλίο σωστό, ποῦ ἴσως τό τυπώσω, ἂν καί συλλογίζομαι τά χαμένα ἔξοδα, γιατί ἐδῶ ἄλλο ἀπ' τήν ἐφημερίδα δέν διαβάζει ὁ κόσμος. Ἀπ' τά καινούργια θά δημοσιεύσω στήν Ἑθνική Ἀγωγή⁷ μέ τόν νιό⁸ χρόνο.

Φέτος ἔμεινα περισσότερο στό Πήλιο κ' ἐδοκίμασα καί τή γλύκα τῆς χειμωνιάτικης ζωῆς τοῦ βουνοῦ. | Τί μεταλλεῖα ἔχομε γιά νά βγάλουμε χρυσάφι ἀτίμητο ἀπ' τήν ἐλληνική ζωή, τήν ἐλληνική ψυχή, τήν ἐλληνική φύση.

Ἄν μποροῦσα νά μείνω ἓνα χειμῶνα στή⁹ Ζαγορά κλεισμένος στό τζάκι κοντά ὅταν:

Σμίγη ὁ ἀφρός τῆς θάλασσας μέ τῆς στεριᾶς τό χιόνι,
τό νιώθω πῶς θάγραφα κᾶτι ποῦ θάξιζε. Μά ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς μᾶς τραβᾷ ὅλους ἐδῶ στό μαγγανοπήγαδο τῆς Ἀθήνας, δεμένους σά στραβά|λογα νά γυρίζουμε τό μάγγανο μέ τό νερό τῆς ρουτίνας.

Τό Ἀστροβόλι ἀποδείχνει πῶς ἡ δημοτική κάνει πολύ καλά τή δουλειά της καί μέ τά ἐπιστημονικά, κι' ἄς σφυρίζουν οἱ δασκάλοι. Ὁ Ἥλιος πολὺ ἐπιτυχημένος. Ἀφοῦ μοῦ δίνεις τήν ἄδεια ὅπου βρίσκω πῶς μπορεῖ χωρίς ν' ἀλλαχτῇ τό νόημα νά λουστραριστῇ, θά τό προσέξω. Τά ξαναλέμε γι' αὐτά.

Χαιρετίσματα τοῦ Κλεάνθη· εἶδα τήν ἀρχή τῆς Μαζώχτρας.

Ὀλόψυχα¹⁰ δικός σου¹¹

Γ. Δροσίνης

*Ἦρθαν & οἱ Βδέλλες.

Στό διάστιχο μετά τό: «& ἄλλοι ποῦ τοὺς ξεχνῶ», σημείωση τοῦ Ψυχάρη (στόν ὁποῖο προφανῶς ἔστειλε τό γρ. ὁ Πάλλης): —ὁ Χριστοβασίλης, ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Ἥλιος Στάβρου, κιὸ Ψυχάρης. Ἀς ἐλπίζουμε τουλάχιστο πῶς μέ θυμῆθηκε μέσα στοὺς ξεχασμένους:

1. Ἐντυπα καί ἡμικυκλικά πάνω ἀπὸ σῆμα ποῦ εἰκονίζει θυρεὸ μέ λευκὸ σταυρό. Τό ἴδιο καί στήν πέμπτη σελίδα.	2. Ἐθν.	3. Διορθώνει ἀπὸ: Γεννάση	4. Ἰ-σως καί: τες
5. Ἰσως καί: Εἴμεθα	6. Ἰσως καί: μπορούνε	7. Ἐθν.	
8. Ἰσως καί: νέο	9. Διορθώνει Ἰσως ἀπὸ: στό	10. Τό ὅ διορθω-μένο Ἰσως ἀπὸ: Ὁ	11. Ἰσως καί: σας